

Buits Urbans Autogestionats

Processos de participació ciutadana en la
transformació ecològica de les ciutats

Setembre 2012

*...A tots aquells que m'heu fet possible, a la meva família
i als que hi són però no hi sou...*

Gràcies.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	2
1.1 Motivació	2
1.2 Justificació.....	2
2. DEFINICIÓ D'OBJECTIUS	4
2.1 Objectiu general	4
2.2 Objectius específics	4
3. METODOLOGIA.....	5
3.1 Aproximació al treball	5
3.2 Entrevistes en profunditat	6
3.3 Observació participant.....	7
4. ANÀLISI D'ANTECEDENTS I VIABILITAT	9
4.1 La crisi ambiental de les ciutats	9
4.2 El Concepte d'espai públic	11
4.3 Les dinàmiques participatives.....	19
4.4 Les necessitats bàsiques segons Maslow	21
4.5 Conclusions	22
5. DESENVOLUPAMENT I RESULTATS	24
5.1 Respostes en front de l'espai públic.....	24
5.2 Els nous espais ciutadans	25
5.3 Característiques organitzatives	32
5.4 Conclusions	51
6. DISCUSSIÓ SOBRE L'APROPIACIÓ DE L'ESPAI.....	55
6.1 La vinculació entre l'espai percebut, concebut i viscut.....	55
6.2 L'apropiació i les necessitats	56
7. RECREANT CRUÏLLES: APROPIACIÓ De l'illa de germanetes	60
7.1 Que és recreant cruïlles?	60
7.2 Antecedents	61
7.3 Característiques de l'Eixample	65
7.4 Punt de partida del projecte	66
7.5 Programa de "L'Espai Germanetes"	68
7.6 Fases del Procés.....	72
7.7 Gestió i Organització	73
7.8 Estudi Tipològic	73
7.9 Conclusions	78
8. DISPOSICIÓ FINAL I CONCLUSIONS	80
9. BIBLIOGRAFIA.....	83

RESUM

L'Espai Públic és el que dóna identitat i caràcter a la ciutat, el que permet reconèixer-la i viure-la en els seus llocs urbans. Per contra, l'espai públic de la ciutat contemporània viu un complex procés de transformació en el que les relacions socials i la vitalitat urbana són cada vegada més escasses i fragmentades. La dimensió temporal (temps de desplaçament) cobra cada vegada més importància sobre la dimensió espacial (hàbitat) de la nostra vida quotidiana; ja no vivim en un espai continu, ens movem contínuament entre espais discontinus (punts o nusos). Els nostres veïns són complets desconeguts, i els espais públics urbans es converteixen en simples llocs de transició.

Avui la crisi urbana ha determinat un posicionament dels models de gestió i de les maneres d'intervenció urbana que s'expressa en dues perspectives diferents: un que busca la superació de la crisi des d'una òptica mercantil privada empesa pel sistema politico-financer; i un altra que pretén superar la crisi sota el paradigma de la participació i la inclusió social de la ciutadania.

Els buits urbans generats amb l'aturada del sector de la construcció i la crisi econòmica global, no només representen buits físics. Són en molts casos uns buits de poder que s'estan confirmant com un territori de reconquesta per part de les reivindicacions ciutadanes. Nombrosos col·lectius estan sent els protagonistes de l'apropiació i posada en ús d'aquests espais abandonats, l'obertura dels quals no només potencia l'existència de places públiques, sinó la creació d'espais de deliberació i reflexió ciutadana. Veritables laboratoris d'assaig per revertir les tendències dels models actuals i encaminar-los cap al procés de transformació ecològica de les ciutats.

El present treball té com a objectiu investigar sobre aquests nous models de gestió de l'espai urbà a través de l'anàlisi de deu casos dins l'àmbit peninsular.

1. INTRODUCCIÓ

1.1 MOTIVACIÓ

Aquest projecte neix com a reflexió de les intervencions ciutadanes en un nou model d'espai públic. Discursos i pràctiques que desenvolupen propostes alternatives sobre el territori que habiten, tenint en compte el lloc des del que s'intervé i a la gent a qui es dirigeix.

Es tracta d'estratègies d'actuació localitzades a mig camí entre l'arquitectura, la producció cultural i el disseny urbà, i que dirigeixen la mirada cap a situacions específiques, sovint marginals o poc representades, en les quals s'identifica una potència, creant processos, mecanismes i intervencions puntuals que permeten reconèixer, reinterpretar i habitar el medi (Peran, 2008). Els projectes es situen en un àmbit de treball fronterer a mig camí entre, el paisatgisme i la jardineria, la filosofia i l'acció política, l'arquitectura i la instal·lació artística, el desig i la necessitat.

No resulta difícil justificar l'interès pels espais públics urbans. D'una banda, la ciutat és el lloc paradigmàtic de les relacions socials. Per altra, es calcula que l'any 2050 el 70% de la població mundial viurà en un entorn urbà (Nacions Unides, 2010). La ciutat és el lloc de la producció contemporània immaterial. Una producció més enllà de les fàbriques, basada en xarxes, projectes col·laboratius, manifestacions culturals, aprofitament d'espais residuals i organitzacions en forma d'eixam. En aquest context, l'espai públic constitueix el lloc que facilita els intercanvis i el motor de la producció creativa. Encara que aquest espai públic és tan immaterial com la producció que alimenta, té una força innegable en la construcció dels espais físics de la ciutat.

Quan es trenca la correspondència biològica entre la ciutat i la vida s'incrementen les patologies de l'hàbitat urbà alienant a la seva població. Amb la pèrdua dels àmbits de trobada on la població es convocava per estrènyer vincles, s'ha afeblit el sentiment de pertinença comunitària i l'exercici de la participació (Roch & Delgado, 2007)

Existeixen fortes relacions entre la configuració de l'espai públic i el desenvolupament de la vida col·lectiva. Per tant, a través d'una organització intencionada dels àmbits urbans es pot estimular a l'alça la convivència. La socialització s'assenta en l'espai, per tant depèn d'ell.

L'elaboració del present document vol ser un catàleg d'exemples actuals que resultin inspiradors, amb l'objectiu de difondre l'esperit de l'apropiació dels espais "buits". Al llarg del document s'ha volgut remarcar dos aspectes importants que són implícits a tots els projectes estudiats:

- La tasca de donar forma a l'espai urbà és un procés col·lectiu que s'ha de treballar des del que preexisteix. Les accions a l'espai urbà no són fruit de la idea feliç d'un sol individu, si no que es troben immerses en un mitjà social, econòmic, polític i cultural amb necessitats precises.
- La voluntat de treballar el tancament dels cicles, principalment de materials, fent ús de tècniques de reciclatge, multiplicació i collage. Aquesta cura per els recursos limitats, no només respon a una raó econòmica sinó a un canvi de percepció del medi en el que vivim.

1.2 JUSTIFICACIÓ

La ciutat ens pertany va ser la consigna que es va poder escoltar sobretot a l'entorn de l'anomenada escena okupa dels anys noranta. Una proclama que ha estat utilitzada més enllà d'aquest marc per altres grups socials com una manera de cridar l'atenció sobre la seva existència i les seves necessitats. Una proclama que marca el panorama de la vida urbana on allò

públic reclama tornar a la ciutat, l'heterogeni entramat social que dóna cabuda a tot i a tots. (Dieste & Pueyo, 2003)

El lament per la pèrdua de l'espai social semblava haver-se tornat una reivindicació desgastada, però la tendència neoliberal que segrega espacialment per classes socials i crea espais pseudo-públics com els centres comercials, frenen el desenvolupament d'un urbanisme realment social (Salcedo, 2002).

En els últims anys, i seguint una crítica a aquesta tendència, es posa en joc la cerca intensificada d'espais lliures i propostes de planificació alternativa. Les rígides estructures d'actuació i de pensament, com són els plans generals o els mètodes de presa de decisions top-down, intensifiquen la desoladora situació urbana d'avui dia. La necessitat d'acció ha produït diverses maneres d'abordar la qüestió que es recolzen en la idea bàsica de l'acceptació de la singularitat i l'apropiació de la ciutat..

Els camins seguits per l'urbanisme en relació a la qualitat i a la capacitat de barreja i interacció han acabat en cul de sac. La ciutat hauria de ser repensada. Diferents grups s'inclinen per una nova orientació que es podria definir com a *l'intervenció possible*. Un enfocament que aposta per la iniciativa independent, l'auto responsabilitat i sobretot, per l'acció. Les actuals estratègies intervencionistes de transformació de l'espai públic es poden entendre com una continuació de la Internacional Situacionista (que es va enfrontar a la societat disciplinària dels anys cinquanta amb la intenció de revolucionar la vida quotidiana a través de la intervenció situada) (Catz, 2004).

Les estratègies d'aquesta *intervenció possible* són de diferent tipus. Els seus casos més recents demostren que el descobriment i l'activació dels espais improductius han resultat ser una bona estratègia social per cridar l'atenció sobre situacions específiques i oposar-se a la planificació urbana vigent. Aquestes estratègies es poden agrupar sota el concepte d'Urbanisme Situacionista ja que tenen un punt comú de partida: entendre que els mecanismes de la planificació han quedat obsolets. Els projectes amb aquestes característiques donen cabuda a redescobrir espais i retornar-los la vida.

L'acció, en allò públic i amb el públic, és una eina que serveix a l'individu per permetre l'accés a la ciutat i a la seva apropiació (Cardona, 2008). La intervenció és normalment una acció en l'espai públic que permet a qualsevol prendre l'espai, fer-ne ús i experimentar-lo a través de l'activitat. A través d'aquesta participació, les persones confereixen al lloc una empremta que té efectes en els seus propis caràcters i en els dels altres. Aquestes accions rescatades per els nous col·lectius i xarxes socials, donen la capacitat a que cadascú posi a prova les seves pròpies aptituds i s'apropriï d'unes altres.

Usar mesures intervencionistes en l'espai públic per aconseguir l'apropriació comporta la transformació i revitalització de la ciutat. La ciutat, com a lloc d'interacció i coexistència que dóna vida a la diversitat humana, ha de ser pensada de forma activa creant llocs alliberats per a l'experimentació. Només així, amb un espai públic que sigui camp d'experimentació, la ciutat arribarà a refundar-se per als seus habitants.

2. DEFINICIÓ D'OBJECTIUS

2.1 OBJECTIU GENERAL

L'objectiu general del present treball es centra en l'anàlisi dels condicionants i mecanismes d'apropiació d'espais improductius per a la ciutat a través d'un doble vessant: la crisi ambiental de les ciutats i la crisi de l'espai públic.

La proposta té com referència experiències concretes i nocions teòriques relatives a l'apropiació d'espais urbans en desús, aplicades al context urbà actual. Per complir amb aquest objectiu s'ha considerat necessari investigar prèviament les motivacions que, de forma més o menys recent, mouen a la creació i difusió d'aquest tipus d'espais en els quals es combinen molt diverses activitats com: actes socials, pràctiques esportives, esdeveniments artístics, i activitats relacionades amb l'educació i producció agroalimentàries.

2.2 OBJECTIUS ESPECÍFICS

El treball acadèmic present realitza investiga la importància i influència de la ciutadania com a agent de canvi cap a un model de ciutat més participatiu, més sostenible i en definitiva més democràtic.

Per contextualitzar les noves experiències d'apropiació de l'espai urbà, s'ha realitzat un estudi de les característiques del concepte d'espai públic per avaluar la manca d'espais de relació i intercanvi social a les ciutats actuals. Amb l'objectiu de poder analitzar el poder de la creativitat ciutadana i les relacions entre espai públic, producció creativa i xarxes socials, s'ha estudiat i caracteritzat una mostra de les diverses formes que prenen les iniciatives d'apropiació de l'espai.

Finalment, l'últim objectiu ha consistit a validar i documentar els mecanismes d'apropiació en un cas específic de la ciutat de Barcelona. Per aquest fi, s'ha considerat necessari estudiar l'evolució de la problemàtica (antecedents, reivindicacions, demandes ciutadanes, etc.), i posar-ho en context amb els resultats extrets de l'estudi anterior.

3. METODOLOGIA

3.1 APROXIMACIÓ AL TREBALL

D'acord amb l'objectiu d'aquest estudi, la metodologia o procediment seguit per dur a terme la investigació ha estat bàsicament de tipus qualitatiu al llarg dels tres blocs del treball.

La primera fase heurística s'ha realitzat mitjançant la cerca i recopilació de diferents fonts d'informació, com bibliografies, monografies, documents i publicacions oficials, articles de revistes d'investigació, treballs especialitzats, i material multimèdia. S'ha llegit i analitzades fonts i n'ha derivat la interpretació i classificació per sistematitzar les dades i els punts fonamentals de cada text.

El punt central de la primera fase ha estat l'aproximació teòrica a la insostenibilitat de les ciutats actuals i al concepte d'espai públic. S'ha revisat que s'entén per espai públic, la gènesi del concepte, l'evolució al llarg del temps, els models econòmics i les relacions que s'hi estableixen, etc. L'objectiu d'aquesta primera part ha estat la recopilació d'informació i la posada en context per assolir una visió més amplia del que avui en dia anomenem espai públic, i la capacitat d'aquest per satisfer les necessitats de la ciutadania.

La segona fase del treball s'ha elaborat a partir d'una anàlisi comparativa de 10 casos d'apropiació en ciutats com Barcelona, Madrid, Saragossa i València. La comparativa s'ha estructurat en tres blocs. En un primer apartat s'ha presentat les característiques generals i les reivindicacions dels deu espais en un format evolutiu del que s'extrauran les principals característiques del gruix de casos. En el segon, s'ha analitzat les propostes mitjançant gràfics de dispersió amb l'objectiu d'establir diverses classificacions tipològiques i poder realitzar un estudi de relacions entre els espais. I finalment, s'ha extret conclusions en base als plantejaments exposats al capítol d'anàlisi d'antecedents i viabilitat.

La major dificultat d'aquest segon bloc s'ha presentat a l'hora de trobar la informació necessària. S'ha emprat algun document acadèmic i documents interns dels col·lectius impulsors de les pràctiques d'apropiació de l'espai. No obstant, l'absència d'estudis oficials sobre el tema han privilegiat l'observació directa i el treball de camp, a través del contacte directe informal amb els usuaris dels espais reapropiats.

Aquest segon bloc de la tesina s'estructura a partir de diferents metodologies de recerca:

- Per tal d'obtenir informació directe sobre la procés, s'ha elaborat un qüestionari per a realitzar entrevistes qualitatives a 7 dels 10 agents urbans que han pres part en les iniciatives ciutadanes d'ocupació de l'espai estudiades.
- Per altra banda, també s'ha realitzat una amplia recerca bibliogràfica i per Internet amb la finalitat d'ampliar i contrastar la informació obtinguda.

La informació obtinguda de les entrevistes s'ha transcrit en un annex i les dades extretes s'han processat per simplificar la seva anàlisi tot destacant aspectes més qualitatius que no pas quantitatius del fenomen (*veure annex I*).

Amb el treball de camp (observació directa i entrevistes obertes) es pretenia, abans de res, obtenir un coneixement profund d'alguns fenòmens d'apropiació de l'espai existents en l'actualitat. L'objectiu de la comparativa ha estat identificar les motivacions dels usuaris, les característiques bàsiques de l'espai, avaluar les similituds i diferències entre casos, quin tipus de relacions s'estableixen entre els usuaris, etc. Amb tot, s'ha efectuat una classificació de patrons tipològics entre els diferents casos d'aquests fenòmens urbans emergents.

Per altra banda, també es volia evidenciar l'evolució del fenomen en el temps, ja que de forma anàloga a les realitats de Barcelona i de les altres ciutats presentades, la quantitat d'experiències similars va en augment de forma important en els últims anys.

Gairebé cada experiència descrita i presentada a l'estudi ha estat visitada una vegada, com a mínim. La visita, acompanyada d'una entrevista, ha tingut una durada variable segons la disponibilitat de l'entrevistat. Les experiències de Madrid, València i Saragossa no han pogut ser visitades, no obstant la comunicació establerta amb el col·lectiu s'ha mantingut de forma més o menys ininterrompuda al llarg del període de la investigació, ja sigui de forma personal, o a través de xarxes socials.

Perquè l'estudi sobre pràctiques d'apropiació d'espais improductius de la ciutat fos el més recent possible, també s'ha considerat redactar un tercer bloc en el que s'ha descrit el procés inicial d'apropiació de l'Illa de les Germanetes, un espai de titularitat pública en un punt central de l'Eixample Esquerre de Barcelona.

La tercera i última fase del projecte s'ha centrat en la lectura analítica de les activitats del col·lectiu veïnal Recreant Cruïlles. La metodologia d'estudi per aquest bloc s'ha basat en la tècnica de la observació participant. Gràcies a la implicació directe en el procés he pogut recollir dades per a l'anàlisi, l'avaluació i la realització de gràfics i diagrames significatius del cas.

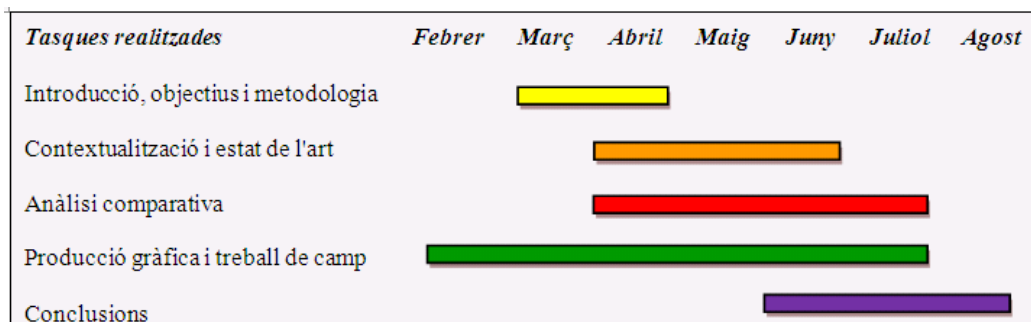

Figura 1: Cronograma de tasques

3.2 ENTREVISTES EN PROFUNDITAT

L'entrevista en profunditat és una tècnica per a obtenir informació mitjançant una conversa professional, on la persona entrevistada transmet oralment a l'entrevistador la seva definició personal de la situació estudiada. A partir del discurs de l'entrevistat, l'investigador tracta de construir el sentit social de la conducta individual o del grup de referència d'aquesta persona. (Alonso, 1998)

Mitjançant una conversa ordinària, en les entrevistes es genera una situació social diferent ja que té una intencionalitat, porta implícits uns objectius, i hi ha unes expectatives definides de la participació de l'entrevistat i de l'entrevistador, que és l'encarregat d'orientar l'entrevista en funció dels seus interessos.

Entre els avantatges de l'entrevista (Valles, 2000) destaca que permet obtenir una major riquesa informativa amb el discurs dels entrevistats, i proporciona a l'investigador l'oportunitat de clarificació i seguiment de preguntes i respostes al tractar-se d'una interacció més directa, personalitzada i flexible que una entrevista estructurada o d'enquesta. En la fase inicial d'un estudi, aquesta tècnica genera enfocaments, hipòtesis i orientacions útils per posar en pràctica una investigació.

En aquest cas, les entrevistes s'han elaborat a partir d'un guió de mínims prèviament elaborat específicament per aquesta recerca. Els resultats han servit per a recollir informació descriptiva i opinions personals dels diferents espais que s'inclouen en el present estudi.

El format concret de cada entrevista s'ha adequat a l'objectiu perseguit en cadascuna d'elles, però totes han estat basades en un guió comú. S'ha utilitzat la tipologia d'entrevista semi estructurada o semi dirigida. Aquest tipus d'entrevista conté un guió amb diversos temes a tractar, tot i que s'ordenen i es formulant d'una manera lliure al llarg de l'entrevista. Les entrevistes consten de diverses preguntes obertes o, millor dit, idees, a partir de les quals l'entrevista es desenvolupa segons la direcció que agafa el discurs de l'entrevistat. Aquest guió té preguntes d'ampli espectre, sense una estructura predeterminedada concreta. El guió ha estat, per una banda, l'eina per crear una relació dinàmica de generació de temes de discussió entre l'entrevistador i l'entrevistat. I, per altra banda, el guió ha servit per cobrir tots els temes d'interès d'aquest estudi.

Les entrevistes han estat enregistrades amb una gravadora i posteriorment escoltades per a extreure'n la informació rellevant per a la recerca. Malgrat que no es buscava l'anàlisi del discurs de l'agent implicat, sinó la descripció personal de cada un dels projectes, s'ha considerat necessària la transcripció de les entrevistes amb l'objectiu de no perdre els testimonis en un futur. El guió de les entrevistes, les transcripcions i els resultats més rellevants es troben a l'annex I.

3.3 OBSERVACIÓ PARTICIPANT

Durant molt de temps l'observació participant – ser allà – s'ha considerat l'essència del treball de camp. Sovint, els conceptes treball de camp i observació participant s'han utilitzat com a sinònims. Malgrat això, es tracta de qüestions diferents: mentre que el treball de camp és una fase del procés de recerca, l'observació participant és una de les formes que adopta un dels procediments bàsics en els quals es recolza qualsevol investigació científica: l'observació.

L'observació participant és un mètode de recerca qualitativa utilitzat en les ciències socials, principalment per l'antropologia cultural, però també per part de la sociologia, els estudis de comunicació i la psicologia social.

Consisteix en que l'investigador interaccioni amb els investigats – o informants – en el context propi d'aquests, compartint l'experiència quotidiana durant un període de temps relativament llarg, alhora que es recullen dades de manera sistemàtica i no intrusiva. No és una tècnica que es limiti a la simple observació, sinó que implica una immersió, en menor o major grau, durant la que l'investigador estableix relacions d'interacció personal amb els membres del grup i participa en la quotidianitat de la comunitat o col·lectiu en observació. Durant el procés de recerca l'investigador passa a formar part del grup estudiat, ha de ser acceptat per aquest i ha de negociar socialment la seva posició i participació (Roigé; Beltran; Estrada,1999).

L'investigador manté un punt equidistant entre l'objectivitat i la identificació amb els altres informants, que li permet entendre "des de dins" un fenomen, sense els prejudicis propis i per tant adoptant un enfocament sovint proper al relativisme cultural però sempre amb el distanciament que permet enumerar els pressupòsits i qüestions implícites o els tabús associats a aquella pràctica cultural. Per tant suposa adoptar un enfocament que combina l'esperit crític amb l'empatia.

L'observació participant resulta apropiada quan se sap poc sobre els fenòmens que es volen estudiar, quan hi ha grans diferències entre els punts de vista dels membres d'un grup i el de les persones que no hi pertanyen i quan el fenomen s'oculta a la llum pública – comportaments al marge de la llei o condemnats socialment. Normalment les dades que s'obtenen mitjançant l'observació es complementen amb informació obtinguda en entrevistes o altres documents.

Com afirma Valles a *Técnicas cualitativas de investigación social*, hi ha diferents graus de participació de l'investigador que poden variar, entre la implicació i el distanciament, en les diferents etapes de la investigació.

La relació i participació establerta amb el col·lectiu Recreant Cruïlles s'ha anat fent més propera i estreta al llarg del temps. Inicialment, la implicació en el projecte es traduïa a un nivell de participació passiva on la meua presència en escena tenia una interacció mínima. Actualment, el grau d'implicació ha passat a un estadi de participació activa, on no solament presencio el que passa, sinó que formo part activa de l'activitat del col·lectiu.

Entre els avantatges que té l'observació respecte altres tècniques, destaca que permet fer una aproximació directa a la "realitat social" i en el moment en que tenen lloc els fenòmens que s'estudien, aproximant-se al punt de vista dels actors; també permet contrastar el que es diu amb el que es fa realment. Per contra, les principals limitacions com a metodologia de recerca sorgeixen del difícil equilibri entre l'esperit crític i l'empatia que pot introduir l'observador.

4. ANÀLISI D'ANTECEDENTS I VIABILITAT

4.1 LA CRISI AMBIENTAL DE LES CIUTATS

L'important paper que juguen, o haurien de jugar, les ciutats en les estratègies orientades a la sostenibilitat és àmpliament acceptat en l'actualitat. Aquest repte es converteix en una qüestió més que urgent si tenim en compte que la població urbana suposa al voltant d'un cinquanta per cent de la població global (Nacions Unides, 2010), i les estimacions indiquen que el percentatge tendirà a l'augment en les properes dècades,. (veure taula 1 i fig.6,7)

Taula 1: Percentatge de població mundial

Any	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2020	2025
Població urbana (%)	33,6	36,6	39,4	43,0	46,7	51,6	53,9	56,0	58,0
Població rural (%)	66,4	63,4	60,6	57,0	53,3	48,4	46,1	44,0	42,0

Font: <http://esa.un.org/unup>

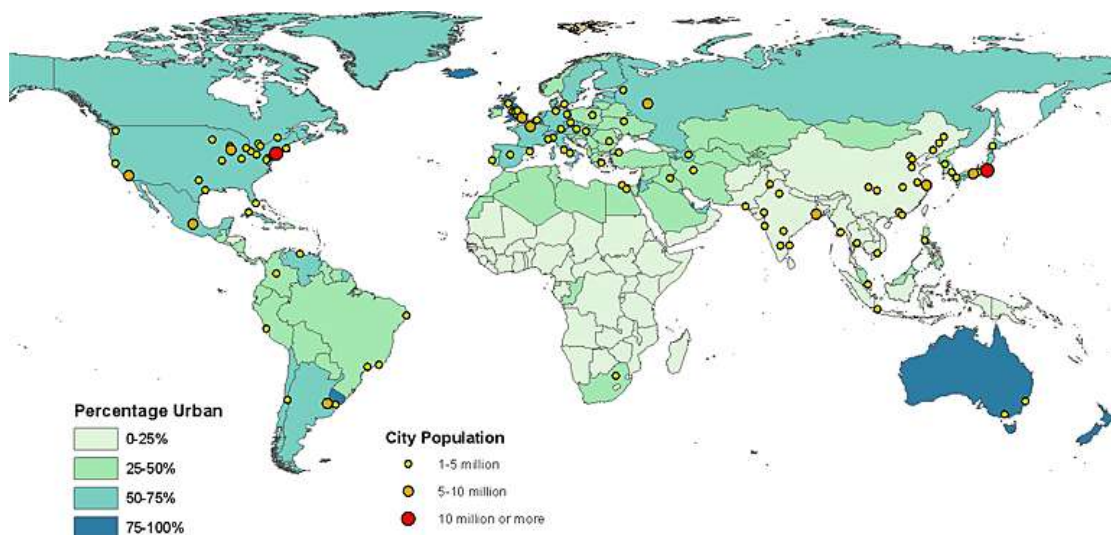

Figura 2: Percentatge de població urbana l'any 1960

Font: http://esa.un.org/unup/Maps/maps_urban_1960.htm

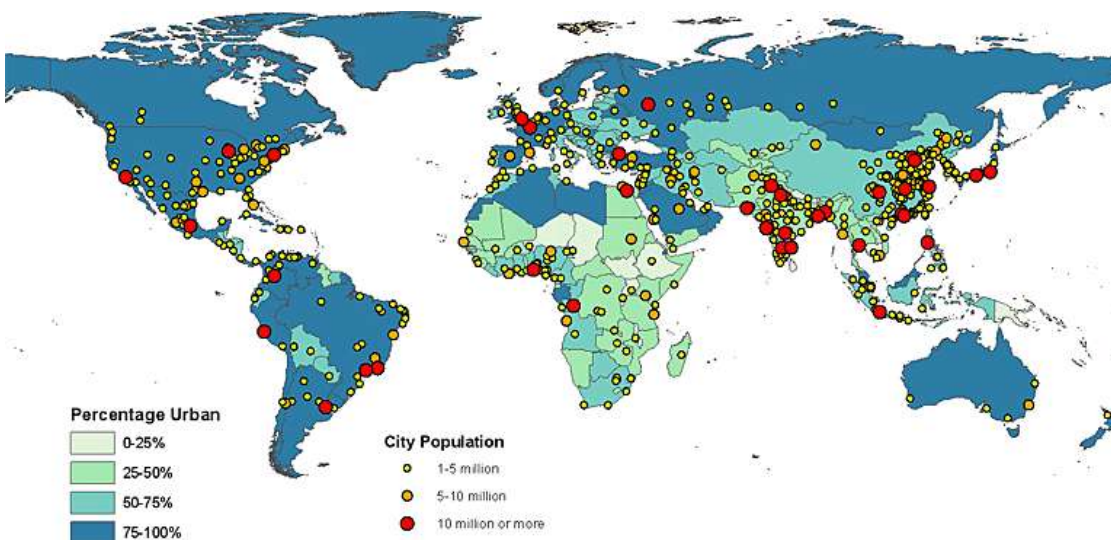

Figura 3: Percentatge de població urbana l'any 2025

Font: http://esa.un.org/unup/Maps/maps_urban_2025.htm

Malgrat tot, a dia d'avui la implementació de criteris ecològics sòlids i les determinacions ambientals efectives dels àmbits urbanitzats semblen clarament insuficient (Fira & Santiago, 2009).

Aquesta situació no es deu tant a una manca de coneixement científic sobre l'ecologia de les ciutats, com a una certa inèrcia en la pràctica de l'urbanisme, que ha tendit al llarg de la seva història a subordinar el paper dels processos i elements naturals en relació a la construcció física de la ciutat.

Amb tot, el model actual produeix continus urbans de creixement il·limitat, en els quals les àrees naturals i els espais públics es sacrifiquen o degraden en favor de la urbanització (Aguilera, 2004). Les ciutats s'han deshumanitzat, han perdut la seva condició inicial de lloc de trobada, d'intercanvi i de convivència. Com a resultat, s'han deteriorat les maneres de vida i la qualitat urbana.

Entre d'altres motius, aquesta degradació ve provocada pel metabolisme de les ciutats, i l'elevada taxa de consum de recursos i generació de residus que el diferencien de la resta d'ecosistemes. (Alió & Jori, 2010)

La notable influència de les ciutats en la problemàtica ambiental global i la deterioració de les condicions de vida en els àmbits urbans, (contaminació atmosfèrica, alteració del clima local o la pèrdua d'espais lliures) conviden a repensar els models d'organització i desenvolupament urbans per incorporar progressivament una major dimensió ecològica (Fira & Santiago, 2009).

Els principis higienistes requerien d'espais destinats a la millora de les condicions de salut de la població, a través d'adequats índexs d'habitabilitat, absorció de l'aigua de pluja, generació de clorofil·la; condicions d'il·luminació, ventilació i assoleïament (Perhaia, 2007).

Als tradicionals espais lliures en els quals predominen les àrees plantades de vegetació com en places i parcs, incorporem el concepte *d'espai buit urbà autogestionat* entorn al qual gira el present estudi. Es tracta d'espais urbans sense ús, recuperats per i per a la ciutadania en un acte d'apropiació col·lectiva. De la mateixa manera que els espais lliures actuen com a equilibrant ambiental de la ciutat i la regió. Si entenem la ciutat com un sistema format per diferents subsistemes amb patrons similars, entendrem aquests nous *espais buits urbans autogestionats* com a reguladors operant a una escala inferior, per al barri.

Des d'aquesta visió ambiental les funcions atribuïbles als espais lliures, verds i públics són:

- Una funció social: oferir espais destinats al passeig, la contemplació, els jocs, el contacte amb la naturalesa indispensable per al desenvolupament dels nens i l'equilibri dels adults.
- Una funció urbanística i paisatgística: produir un tall, una discontinuïtat, en tant que sigui possible amb massa vegetal, necessària per la oxigenació de la massa edificada. Atenuar l'heterogeneïtat de les construccions amb els alineaments forestals que posen en valor el paisatge que permeten llegir i comprendre l'organització de la ciutat.
- Una funció ecològica: la vegetació, horts inclosos, juga un rol molt important en el vast sistema de la ciutat; és una bona eina per tancar el cicle de la matèria orgànica (*veure fig.8*), és habitat de la fauna i actua com a reguladora del microclima urbà (fixa l'òxid de carboni i la pols continguda en l'aire) té un important rol en la depuració microbiana i la regulació tèrmica i a la regulació hídrica, la qual cosa es relaciona amb l'acumulació d'aigua per part de la vegetació, i el sòl i amb la possibilitat de la infiltració a través del substrat.

Taula 2: Funcions atribuïbles als espais lliures

Social	Espais de relació, passeig, contemplació i contacte amb la natura
Urbano-paisatgística	Produir una discontinuïtat vegetal de la massa edificada. Introduir heterogeneïtat d'usos.
Ecològica	Habitat de la fauna i actua com a reguladora del microclima urbà. Depuració de l'aire (fixa CO ₂ i la pols continguda en l'aire) Possibilitat de la infiltració d'H ₂ O a través del substrat.

Font: Elaboració pròpia a partir de Perhaia, 2007

Figura 4: Diagrama del cicle tancat d'un hort sostenible.

Font: Ideas Sostenibles. Año 2 No. 11 Julio del 2005

La forma urbana és una expressió sociocultural, econòmica i política específica. Tanmateix, la seva qualitat ambiental es constitueix en els escenaris i espais públics de la ciutat (Cardona, 2008). En aquesta línia, els buits urbans (autogestionats, o no) es presenten com a una possible oportunitat per disminuir els processos metabòlics de les ciutats, i contribuir en certa mesura a la reforma ecològica de les mateixes. Però, que entenem per espai públic?

4.2 EL CONCEPTE D'ESPAI PÚBLIC

L'espai públic de les nostres ciutats ha estat concebut tradicionalment com a l'espai d'expressió i apropiació social per excel·lència, és l'espai que allotja la vida col·lectiva. Es tracta de l'espai que dona identitat i caràcter i a les ciutats, que conserva la memòria dels habitants i les fa reconeixibles. Però, l'espai públic és només això? I el més important, ha estat sempre així?

Com afirma Delgado a *El espacio público como ideología*, a través de la revisió històrica de l'espai públic s'evidencia que l'espai públic no es limita a expressar una mera voluntat fisico-descriptiva, sinó que vehicula una forta connotació política (Delgado, 2011). Mitjançant la lectura evolutiva dels espais segons l'esquema de tres poders: feudal, capitalista i financer

(veure fig.2) ens ajudarà a comprendre en perspectiva el concepte d'espai públic (Magrinyà, 2003).

Apreciarem que la conceptualització de l'espai públic ha anat canviant al llarg del temps. De fet, les pràctiques que es generen als espais urbans són la superposició i interacció entre diverses concepcions d'espais i de públics al llarg del temps (Magrinyà, 2008). Recolzant aquesta teoria, es farà ressò de les tesis de Lefebvre i Soja en les que es posa en rellevància el paper de la inseparabilitat i interdependència d'allò social, històric i espacial, per construir l'espai.

4.2.1 REVISIÓ HISTÒRICA DE L'ESPAI PÚBLIC.

A. L'espai clàssic i l'escenificació del poder

En la concepció clàssica l'àmbit públic és l'espai de la comunitat política basada en la ciutadania, l'expressió bàsica de la qual es mostra en una activa participació en la presa de decisions col·lectiva. La seva encarnació física i social és la "polis" (autònoma, deliberativa i democràtica) la tradició de la qual continua la República (res publica). En aquesta visió la vida social pública no s'identifica només amb el conjunt de carrers de la ciutat, sinó amb un espai públic singular i especialment significatiu: l'àgora com a espai de discussió i confrontació en el qual prevalen les idees millor fonamentades i argumentades, no les més votades per electors passius, com és el cas de la moderna "democràcia de mercat" (Ovejero, 1996).

Abans de l'era moderna, allò que avui anomenaríem espai públic tenia com a funció central expressar el poder del sobirà, l'Església o l'Estat. Fins i tot a la Grècia clàssica, el bressol de la democràcia, l'Acòpoli era un espai fortificat en el que l'elit dominant – els ciutadans d'Atenes – prenia decisions i imposava el seu poder sobre la resta de la població. El diàleg socràtic era el privilegi d'una minoria, i l'espai públic estava fonamentalment orientat a protegir el dret a governar d'aquesta minoria. Fent servir la terminologia de Foucault, podem assenyalar que anteriorment a la modernitat no es requerien discursos disciplinaris sobre l'espai públic, ja que el poder del sobirà i l'ús que aquest feia de l'espai públic no era disputat, almenys en el plànol ideològic.

L'espai públic estava destinat a expressar i exercir el poder sobre grans poblacions, les quals no qüestionaven aquest dret. Així, el seu comportament i accions en aquests espais es basaven en un profund respecte –si no por– pel sobirà, ja sigui físic o metafòric (Salcedo, 2002).

El sociòleg Max Weber va indicar que la condició primitiva de l'espai públic es remunta a les places de la ciutat mitjaval europea, caracteritzades per la seva activitat comercial (Weber, 1980).

És aquí on va tenir lloc la forma primitiva de vida pública (Öffentlichkeit) en el sentit sociològic. En la sociologia s'ha caracteritzat l'Öffentlichkeit com una situació en la qual predomina l'anonimat, on els individus tenen la llibertat d'establir contacte o distanciar-se segons la seva voluntat. D'aquesta manera, les característiques de l'espai públic són una integració parcial, un sistema social obert i la interacció entre desconeguts. En aquest sentit, fins avui se sosté que la ciutat és una forma d'assentament que fa possible la trobada entre persones desconegudes (Schlack, 2007).

B. L'espai de la modernitat i l'aparició de l'esfera pública

L'esfera pública

Per descriure de quina manera neix l'espai públic tal i com l'entenem avui és imprescindible al·ludir a Habermas i el concepte d'esfera pública. D'acord amb Habermas (1991), l'esfera

pública apareix definitivament al segle XVII i pot entendre's com "l'esfera dels privats ajuntant-se com un públic. Ells aviat van reclamar l'esfera pública regulada des de dalt contra les mateixes autoritats públiques, per incloure'ls en un debat sobre les regles generals que governen les relacions en la bàsicament privada però públicament rellevant esfera de l'intercanvi de mercaderies i el treball societal. El mitjà d'aquesta particular confrontació era peculiar i sense precedent històric: l'ús per part de la gent de la seva racionalitat"

Dit d'un altre manera, sorgeix del procés pel qual el públic – constituït d'individus amb ús de raó – ocupa l'esfera o espai públic controlat per l'autoritat i el transforma en Espai. A partir d'aquell instant, la crítica s'exerceix contra el poder de l'Estat. Habermas mostra com les reunions de saló i els cafès han contribuït a la multiplicació dels debats i discussions polítiques, els quals gaudeixen d'una publicitat a través dels mitjans de comunicació de l'època (relacions epistolars, premsa naixent).

Aquesta visió emfatitza la idea d'un espai – metafòric – de llibertat, el qual existeix entre l'Estat i els assumptes privats, i que constitueix el punt de partida per a un debat crític racional que presenta una pretensió per a l'exercici legítim del poder. Aquest debat públic, per no ser una simple simulació, requereix l'ús de la racionalitat humana i la trobada i diàleg de diversos grups socials.

Aquesta necessària llibertat es relaciona amb els canvis socials que la societat estava vivint: la transformació de l'ordre feudal, amb l'aparició del capitalisme comercial i financer primerenc (Salcedo 2002).

La idea d'una esfera pública a la societat renaixentista (s.XVI) estava incompleta. La burgesia encara estava integrada a l'estructura tradicional de poder i acomodava les seves demandes a les condicions polítiques de la societat. L'aparició de l'esfera pública requeria el qüestionament burgès a la forma de govern de la època. Una vegada es presenta aquest desafiament, apareixen noves institucions, i espais, que es converteixen en centres de poder democràtic i de ciutadania: conferències, espectacles públics, salons i premsa escrita.

El paper de la Burgesia i el seguiment del proletariat

La nova classe revolucionària, la burgesia, va iniciar a qüestionar el poder del sobirà, pressionant per ser part de les decisions polítiques que afectaven a la nació. Una manifestació d'aquesta pressió va ser l'ocupació dels espais públics per comerciar, discutir o protestar, i la creació d'una esfera de llibertat entre l'Estat i el privat, l'esfera pública, tal com és descrit per Habermas (1991). Aquest és el moment en què un discurs sobre l'espai públic es fa necessari, quan –d'acord amb Foucault (1980)– l'arquitectura es fa càrrec de la seguretat, la salut i altres preocupacions socials; no per alterar les relacions de poder, sinó per mantenir-les.

Així, amb l'arribada de la Modernitat es transformen les característiques del discurs del poder. Parlant d'arquitectura i espai, Foucault escriu: "L'arquitectura comença a involucrar-se en problemes de població, salut i la qüestió urbana a la fi del segle XVIII. Prèviament, l'art de construir corresponia a manifestar el poder temporal o diví. El palau, l'església i el fort eren les grans formes arquitectòniques. L'arquitectura manifestava el poder, el sobirà, Déu. El seu desenvolupament s'havia centrat en aquests requeriments. Aleshores, a finals del segle XVIII apareixen nous problemes: es converteix en una qüestió d'usar l'espai per a finalitats político-econòmiques" (Foucault, 1980).

Una vegada que la burgesia va guanyar control polític i econòmic sobre la societat, aquest discurs d'un espai públic com a lloc de construcció de ciutadania es va fer hegemònic. L'espai públic es va convertir llavors en el lloc on la voluntat pública manifestava opinions sense por de la repressió; malgrat que al mateix temps, aquest espai considerava la seguretat, el control i el manteniment de l'ordre públic com a requisit de viabilitat. Tot depenia de qui fos l'usuari de l'espai i la forma en què aquest s'adscribia als significats i propòsits de la burgesia dominant.

Anys més tard, la burgesia va presenciar l'aparició d'una nova classe que amenaçava la seva hegemonia: el proletariat industrial. Per mantenir aquesta hegemonia, la burgesia, juntament amb la repressió va optar per la negociació (explícita o implícita) amb la nova classe i els seus representants (sindicats o partits populars), ampliant l'esfera pública i obrint els espais públics als treballadors. Amb tot, l'ús de l'espai pels oprimits no va estar exempt de conflicte, i moltes vegades el discurs de l'obertura va ser abandonat i reemplaçat per la repressió directa Fainstein (1994). L'acord entre l'elit dominant i els obrers industrials no incloïa a altres segments de marginats. Minories i segments desposseïts que van ser exclosos de l'espai públic modern, obert i democràtic.

És en aquest context que l'Estat construeix un sistema d'equipaments (parcs, boulevards, mercats, xarxes de serveis urbans) generadors de l'espai públic tal com el coneixem avui (Magrinyà, 2008).

Des dels seus primers passos el capitalisme permet la formació d'una escena pública de discussió burgesa que, com hem vist, serà utilitzada més tard per la classe obrera i altres grups oprimits com a lloc d'evacuació de tensions socials. Més enllà d'aquest espai, que en realitat està regulat pel propi sistema però que crea la il·lusió d'una certa autonomia d'expressió, es nega l'existència de contra-espais (dels pobres i marginats) que puguin posar en entre dit les regles d'un espai públic únic.

De l'espai de càstig reial a l'espai de vigilància.

Si a l'era clàssica els espais públics estaven destinats a expressar el poder del sobirà, al món modern s'encaminen cap a pràctiques disciplinàries. Els espais públics han passat de ser el lloc del càstig reial a un espai de vigilància.

A l'obra *Vigilar i Castigar*, Foucault exemplifica el canvi de poder negatiu a poder disciplinari en la transformació del sistema penal: en temps pre-moderns, l'execució pública – consumada en un espai públic – tenia una "funció jurídico-política. Era un cerimonial a través del que un sobirà momentàniament ferit es reconstituïa. Restaurava la seva sobirania manifestant-se en la seva forma més espectacular" (Foucault, 1996). Per contra, la modernitat requereix disciplinar al cos; llavors, l'execució pública i la tortura van ser eliminades i reemplaçades per una indústria carcerària en la qual el "pres" era observat i finalment transformat.

L'herència moderna

El paradigma urbà clàssic previ al moviment modern, diferenciava amb extrema claredat l'espai públic – constituït per carrer, avingudes, places, bulevards o zones enjardinades – de l'espai privat, ocupat per parcel·les edificades amb diferents graus d'intensitat. Paradoxalment, aquest senzill esquema dual queda reformulat quan els arquitectes del Moviment Modern – anys 20 i 30 – defenen un nou model de ciutat on l'espai públic serà molt més abundant. Els edificis ja no formaran illes tancades sinó que seran blocs exempts inserits en un paisatge suposadament il·limitat (Sennett, 1973).

C. La crisi de l'espai a la postmodernitat

En la transició a l'etapa actual, associada al poder financer, es constata que l'origen legitimador de la classe burgesa a través de l'esfera pública, i la seva concreció en l'espai públic a través del discurs de la racionalitat, ha quedat en suspens. En l'etapa burgesa l'espai públic es va reivindicar com un espai essencial d'allò comunitari i públic, però en l'actualitat s'observa que l'espai públic està en crisi (Magrinyà, 2008).

Darrerament, l'actuació sobre l'espai urbà s'ha concebut moltes vegades com una actuació escenogràfica de projectes emblemàtics que transformen gradualment l'espai circumdant;

d'intervencions en infraestructures d'alta capacitat i equipaments públics han de constituir els motors per al canvi de teixit urbà i social; o fins i tot, de centres comercials que rendeixen culte al poder del consum.

L'espai públic redueix la seva intensitat participativa alhora que amplia el seu territori. Ara el carrer és l'espai de la sociabilitat difusa, més que el marc de l'activitat o la participació polítiques. La norma és que el carrer es configuri com una xarxa d'espais regida per la realitat de la proximitat física i la distància social, l'anonimat i la tolerància (López de Lucio, 2000).

L'ideal comunitari es reivindica al costat d'una tendència individualitzadora que és contradictòria al propi concepte de comunitat, tal com assenyala Bauman. Estem en una etapa en la que es reivindica l'espai públic, però la tendència és anar cap a espais col·lectius, individualitzats en l'espai i en el temps (Bauman, 2003).

Els espais de decisió ja no són tan sols els espais públics sinó que s'hi sumen els espais col·lectius de caràcter privat. En aquest escenari és important assenyalar que a l'espai polític i a l'espai públic se'ls ha unit l'espai col·lectiu, plantejant aquest últim com a aliè al control polític tradicional, i on les xarxes de relacions busquen espais intersticials a l'espai formal representat per l'espai públic (Delgado, 1999).

Tipo de poder	Poder feudal	Poder capitalista		Poder financiero
		Comercial	Industrial	
Forma de poder	Delegación	Propiedad privada	Derecho público + Propiedad privada	Sistema financiero internacional + Derecho público + Propiedad privada
Actores del control del suelo	Propiedad de la nobleza	Propiedad privada	Estado + Propiedad privada	Gestores privados de nuevas centralidades + Estado + Propiedad privada
Espacio de relación privilegiado	Jerarquía de los tres estamentos	Familia burguesa	Familia como unidad de consumo	Individuo como unidad de consumo
Tipología de espacio predominante	Espacio político	Espacio político + Espacio público	Espacio político + Espacio público	Espacio político + Espacio público + Espacio colectivo
Organización urbana	Población	Barrio/Ciudad	Aglomeración	Metrópolis
Forma de relación	Proximidad	Proximidad al centro	Accesibilidad	Conexión
Unidad urbana de intervención	Parcela como valor de uso	Parcela como valor de cambio	Intervías como unidad mínima de intervención	Áreas de Nueva Centralidad
Tipo de espacio privilegiado	Ágora + Mercado	Squares + Mercados	Plazas y parques + Mercados + Ejes viales y sistemas de equipamientos	Plazas y Parques + Espacios efímeros + Mercados + Centros comerciales + Centros culturales
Tipo de práctica deportiva privilegiada	Juegos tradicionales	Juegos tradicionales + Deportes modernos en clubes privados	Juegos tradicionales + Deportes modernos en clubes privados y equipamientos públicos	Juegos tradicionales + Deportes modernos en clubes privados y Equipamientos públicos + Prácticas deportivas postmodernas en espacios colectivos (privados o públicos)

Figura 5: Tipologies espais i relacions segons els tipus de poders al llarg de la història (Font: Magrinyà, 2008)

4.2.2 LA CONSTRUCCIÓ SOCIAL DE L'ESPAI.

Preguntar-se com els espais esdevenen llocs suposa aprofundir en les relacions i els vincles que s'estableixen entre les persones i els espais. Aquests processos han estat explicats al·ludint a diversos conceptes (apropiació de l'espai, pertinença al lloc, espai simbòlic urbà, identitat social urbana i identitat de lloc, etc.). Les relacions socials són una línia de treball que mostra les seves possibilitats en la comprensió del que alguns han denominat la crisi de l'espai públic (Sennett, 1973). La característica principal de l'espai públic en l'última part de segle consisteix en el desplaçament dels assumptes públics a l'esfera privada i la ocupació d'allò públic per assumptes privats (Bauman, 2001). Per a aquest autor, es tracta d'un aspecte paral·lel al tipus de globalització econòmica neoliberal dominant, i fa notar la desaparició dels espais públics tradicionals – espais de discussió on es genera el sentit i es negocien els significats – en substitució d'espais de creació privada destinats a ser objecte de consum. Aquesta segregació social es plasma en l'espai urbà a través de la segmentació d'usos – carrers comercials en recintes privats –, que allunya la possibilitat d'interacció amb els *altres*, generant un simulacre o analogia de la ciutat perquè descarta la polis (Borja & Muxí, 2001).

Els escrits de Lefebvre i Soja constitueixen una referència obligada per els interessats en la matèria de l'anàlisi social de l'espai contemporani. Lefebvre va escriure diversos assajos rellevants relacionats amb l'urbanisme i la ciutat, on l'obra més important és *La producción del espacio* (1974). Dues dècades més tard, Soja reprèn les teories de Lefebvre per realitzar un anàlisi detallat de les seves propostes al llibre *Thirdspace* (1996), i les enumera a *Postmetropolis* (2008).

Lefebvre reflexiona sobre la particularitat de l'espai social. Aquesta particularitat només pot ser reconeguda si es distingeix l'espai mental de l'espai físic, feina a la que s'hi aboca; aquest fet és el que li dona singularitat i especificitat. Ell ho argumenta de la següent manera:

L'espai social es revelarà en la seva particularitat en la mesura en què deixi de ser indistingible de l'espai mental (tal com ho defineixen els filòsofs i els matemàtics) d'una banda, i de l'espai físic (tal com ho defineix l'activitat pràctic-sensorial i la percepció de la "naturalesa") per l'altre. El que estic tractant de demostrar és que aquest espai social no està constituït ni per una col·lecció de coses, ni per un agregat d'informació (sensorial), ni per un paquet buit parcel·la de diversos continguts, que és irreductible a una "forma" imposada, a un fenomen, a les coses o a una materialitat física (Lefebvre, 1974).

De la seva divisió dels espais –mental i real– es pregunta com entendre la divisió entre ells i les seves unions. Arribant a la conclusió que aquests dos tipus d'espai, es suposen, es sustenten o recolzen i es pressuposen l'un a l'altre (Lefebvre, 1974), per la qual cosa intentar dissociar-los és un treball inútil. Una de les idees centrals del llibre és que *"les relacions socials, com abstraccions concretes, només tenen existència real a i per a l'espai. El seu suport és espacial"* (Lefebvre, 1974).

L'autor deriva en la necessitat de proposar una anàlisi de l'espai, que qualifica de "espai-anàlisi" o "espaio-logía". La proposta cognitiva de l'espai de Lefebvre deriva de la visió dualista dels enfocaments arrelats en la filosofia occidental, cap a una tríade d'elements: el percebut, el concebut i el viscut. (veure fig.3)

Transcrit en termes espacials pot llegir-se de la següent manera (veure fig.4):

ESPAI PERCEBUT	→	LA PRÀCTICA DE L'ESPAI
ESPAI CONCEBUT	→	LA REPRESENTACIÓ DE L'ESPAI
ESPAI VISCUT	→	ELS ESPAIS DE REPRESENTACIÓ

Figura 6: Diagrama de l'apropiació de l'espai segons Lefebvre. Font: Marta Serra

Para Lefebvre *l'espai percebut* és l'espai sensible, que sumat als actors socials defineixen la ciutat com a projecció de la societat sobre el terreny (Lefebvre, 1968). El percebut és la pràctica que desxifra l'espai, la materialitat sensorial que els habitants de la urbs capten com a espai col·lectiu construït en el seu sentit més físic. És l'espai físic, arquitectònic, dissenyat. És l'espai que es percep sota els peus en caminar.

L'espai concebut correspon a la representació de l'espai, a l'espai instrumentalista dels tecnòcrates (Lefebvre, 1972). És un espai abstracte subjacent a l'espai percebut. Aquest segon component de la tríade analítica lefebvriana ha estat rebatejat per Manuel Delgado com la polis: l'espai polític, l'espai dels territoris políticament determinats (Delgado, 1999). La polis o la representació de l'espai es troba en relació polèmica amb la urbs, que és l'espai viscut o practicat (Delgado 2004). La polèmica es presenta perquè la primera intenta imposar un ordre a la segona, un ordre que els urbanistes anomenen legibilitat. En definitiva tots dos espais (el concebut i el viscut) pugnen per les seves pròpies dinàmiques. Des de l'administració política es concep l'espai de forma esquemàtica i simplificadora mentre que la societat practica la ciutat sense unes regles preestablertes.

El tercer element de la tríade analítica correspon a *l'espai viscut*, el conjunt d'espais de la representació. És l'espai de i segons els seus usuaris. L'espai viscut revela el valor d'ús de la ciutat, més propera a l'obra d'art que al simple producte material (Lefebvre, 1968). El tercer espai obre una infinita gamma de possibilitats, mai explorades ni imaginades, a les disciplines espacials ja que és el contenidor de tots els altres espais reals i imaginaris (Soja, 1996). Si la dimensió espacial avarca la teoria social, aleshores s'ha d'entendre l'espai com un component fonamental de les relacions socials y no com un mer reflex d'aquestes.

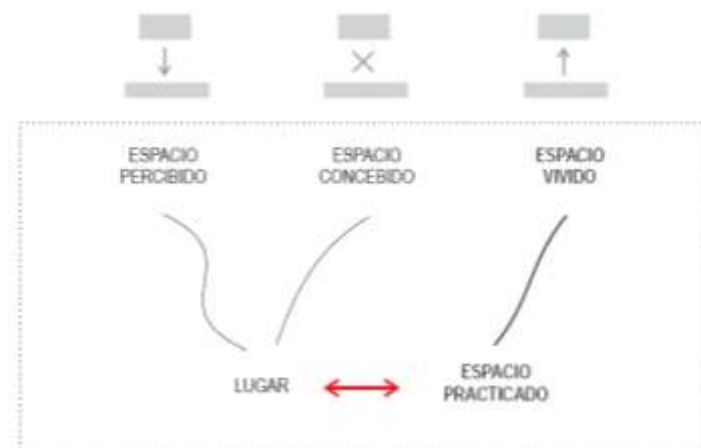

Figura 7 Esquema de la proposta cognitiva de l'espai segons Lefebvre. Font: Marta Serra

4.2.3 L'APROPIACIÓ DE L'ESPAI

L'ús del concepte d'apropiació, des d'un punt de vista psicològic, es remunta a les visions marxistes aportades per l'escola soviètica. L'apropiació és entesa com un mecanisme bàsic del desenvolupament humà, per el que la persona s'apropia de l'experiència generalitzada del ésser humà, interioritzant la pràctica humana i prenent consciència de la realitat (Vidal & Pol, 2005). Aplicant el terme *apropiació* al camp de l'estudi en curs, podríem afirmar que no prenem consciència de l'espai fins que no el vivim.

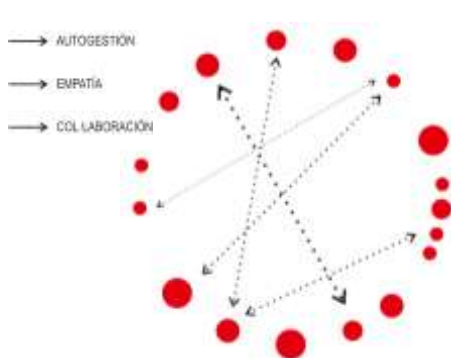
L'espai viscut és l'espai en el qual els usuaris de la ciutat operen, treballen, i viuen, fent ús d'espais que de vegades no són visibles, el coneixement que tenen d'ells és de vegades tan cec com el dels amants abraçats (De Certeau, 1984). Per De Certeau, aquestes pràctiques de l'espai es refereixen a les diferents maneres d'operar a nivell del carrer, en espais que no van ser dissenyats amb l'ús que se'ls hi dona, sinó que emergeixen a partir de l'apropiació.

Aquestes pràctiques inquietes i imprevisibles que volen ser controlades pel sistema urbanístic a través de l'organització restrictiva i funcionalista, no han fet altre cosa que reforçar-se en una il·legitimitat proliferant, combinant-se d'acord amb tàctiques il·legibles però estables fins al punt de constituir les normes quotidianes i creativitats furtives que són merament dissimulades pels desesperats mecanismes i discursos de l'organització observacional. (De Certeau, 1984)

Segons Michel de Certeau, la ciutat esdevé l'escenari de batalla entre els aparells que produeixen l'espai disciplinar – les pràctiques espacials responsables d'estructuració de les condicions de la vida social –, i d'altra banda, les diverses maneres d'apropiació individual (i/o col·lectiva). Aquestes pràctiques i tàctiques d'apropiació obren el camí cap a un altre ciutat, l'espai de la qual s'allunya del text clar i llegible de la ciutat planificada passant a formar part d'una ciutat invisible, fora de la lògica instaurada.

Tal ciutat invisible pertany a l'esfera de l'espai viscut. Les pràctiques i relacions que tenen lloc en aquest espai – les persones, les gentes que habiten aquest espai – són de vegades capaces d'imaginar, engendrar i produir un altre tipus d'espais que proporcionen el lloc per a altres desitjos i necessitats no resoltes en l'espai públic actual.

La característica més important d'aquests *altres* espais és – més enllà de la resistència al ordre establert – el seu potencial per ser utilitzats i reapropiats de manera que, al marge de tot control, siguin articulats mitjançant diferents grups i individus, amb diferents objectius i intencions lluny de la lògica de l'ordre hegemònic. Aquests espais poden transformar-se en espais de col·laboració, en els quals individus i grups es troben, i descobreixen potencials i valors ocults no només del propi espai, sinó també dels seus propis coneixements i de les seves pròpies experiències. A través del sobtat descobriment d'aquests potencials i de la trobada dels seus portadors amb un espai igualment potencial, es desplega un paisatge de possibilitats increïblement ric.

La tasca és, per tant, recodificar tots aquests potencials i possibilitats amb la finalitat d'iniciar diversos processos de col·laboració, trobant i identificant l'espai diferencial, descobrint el seu potencial, fomentant les trobades, connexions i intercanvis, i articulant-los cap a un o més projectes col·lectius que haurien d'aspirar, en última instància, a completar alguna mena d'acció desplegada en contra de les omnipresents i aparentment incontestades formes de poder i control: crear alguna mena d'acció cap a la vida. (veure fig.8)

Figura 8: Abstracció dels processos de l'espai viscut Font: Marta Serra

La teoria de Lefebvre explica els elements de creació de l'espai per entendre'l com un procés dinàmic de interacció de les persones amb el medi, però no conceptualitza a través de quines vies es materialitza. A partir del que han denominat com a model dual de l'apropiació es resumeixen les dues vies principals: l'acció-transformació i la identificació simbòlica. (Vidal & Pol, 2005). La primera entronca amb la territorialitat i l'espai personal en considerar l'apropiació com un concepte implícit de la territorialitat. L'altre via, la identificació simbòlica, es vincula amb processos afectius, cognitius i interactius.

A través de l'acció sobre l'entorn, les persones, els grups i les col·lectivitats transformen l'espai, deixant en ell la seva "empremta", és a dir, senyals i marques carregades simbòlicament. Mitjançant l'acció, la persona incorpora l'entorn en els seus processos cognitius i afectius de manera activa i actualitzada. L'apropiació de l'espai és una forma d'entendre la generació dels vincles amb els "llocs", les accions doten a l'espai de significat individual i social, a través dels processos d'interacció. Mentre que per mitjà de la identificació simbòlica, la persona i el grup es reconeixen en l'entorn, i s'autoatribueixen les qualitats de l'entorn com a definitòries de la seva identitat (Vidal & Pol, 2005) (veure fig.9).

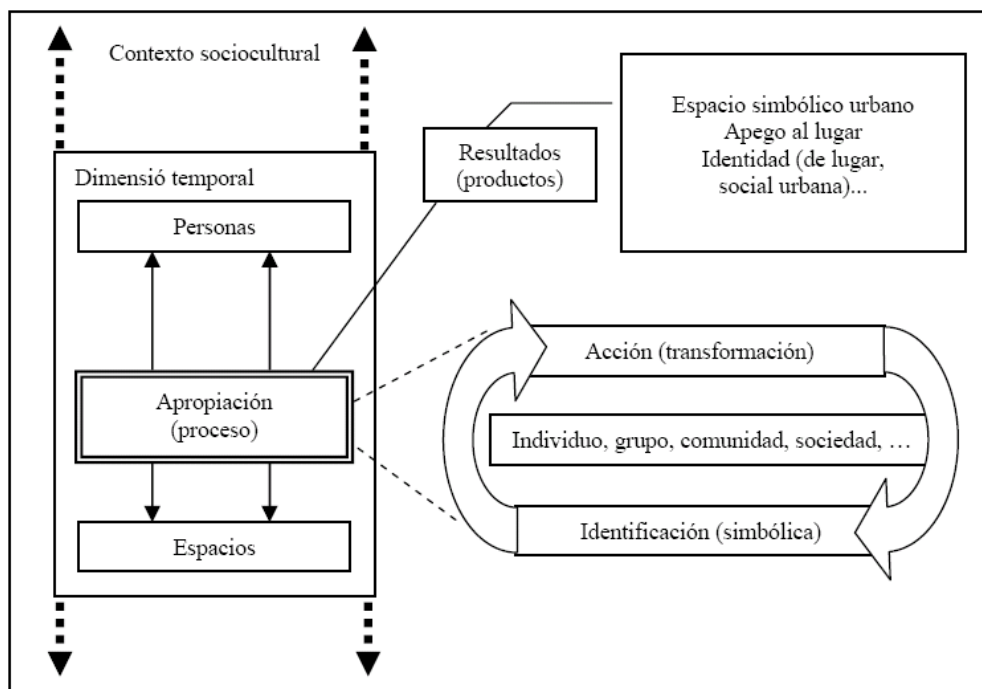

Figura 9: Esquema de l'apropiació de l'espai segons Vidal & Pol Font: Vidal & Pol (2005)

4.3 LES DINÀMIQUES PARTICIPATIVES.

Fa uns anys es va proposar la reforma ambiental urbana com un procés de transformació ecològica de les ciutats que hauria d'implicar profunds canvis socials, polítics i econòmics (Alió, 1997).

Devem a l'alemany Ekhart Hahn (1994) una primera sistematització dels diferents vectors implicats en aquest procés de canvi (veure taula 3), que ell denomina reestructuració urbana ecològica. Per a aquest autor existeixen tres àmbits d'actuació que se superposen i complementen entre si:

Taula 3: Vectors implicats en aquest procés de canvi

Noves concepcions	La tecnologia i el disseny urbà
Participació	La democràcia de base i la comunicació ambiental
Instruments de planificació	L'economia urbana i l'administració pública

Font: Hahn, 1994

Transcorregudes gairebé dues dècades des de que Hahn presentés la seva proposta de reestructuració urbana ecològica, està fora de discussió que la participació dels habitants en els processos de deliberació i presa de decisions sobre què i com haurien de canviar les ciutats és una condició indispensable de la reforma ambiental urbana (Alió, 2010).

Ara bé, que es el que entenem com a participació? I quin és el tipus de participació que busquem? Es pot considerar que existeixen dos grans grups d'estratègies i instruments participatius. D'una banda, el paper consultiu que s'atorga a la població en els processos de presa de decisions. D'altra banda, el plantejament que fa la mateixa ciutadania respecte a la vida pública. (veure taula 4)

En el primer cas es tracta d'un plantejament que entronca amb les estructures de poder i el lideratge polític, i que pot agrupar-se en dues grans modalitats. En primer lloc, els referèndums i de les iniciatives parlamentàries ciutadanes – modalitat de la democràcia directa, que contempla la utilització d'instruments de deliberació i presa de decisions per part de la ciutadania. En segon lloc, es troba el model de concertació, que persegueix aconseguir acords puntuals en contextos de conflicte entre diferents actors. En aquest model s'inclouen diferents formes de participació per a la cerca d'aquests acords, tot i que la capacitat decisòria sempre queda reservada al poder polític.

De forma independent s'ha anat forjant un segon plantejament que enfonsa les seves arrels en les experiències i la pràctica reivindicativa de la ciutadania. Aquest plantejament es desenvolupa, per tant, en el context dels processos polítics protagonitzats pels moviments socials, que molt sovint s'expressen defensa del medi ambient (Alió, 2010).

Taula 4: Estratègies i instruments participatius

<i>Dinamitzador</i>	<i>Estructures de poder i lideratge polític</i>		<i>Moviments ciutadans</i>
<i>Tipus</i>	<i>Referèndum</i> <i>Iniciativa parlamentària</i>	<i>Procés participatiu</i>	<i>Reivindicació</i>
<i>Instruments</i>	<i>Democràcia directe</i>	<i>Acord puntual entre actors en conflicte</i>	<i>Assemblea</i>
<i>Decisió</i>	<i>Votació vinculada a lleis</i>	<i>Reservada al poder</i>	<i>Acords interns</i>
<i>Dinàmica</i>	<i>Top-down</i>		<i>Bottom-up</i>

Font: Elaboració Pròpia a partir d'Alió, 2010

Segons Bookchin (1978), existeixen dos grans motius a l'hora de defensar la implicació activa dels ciutadans. D'una banda, el canvi cap a ciutats en harmonia amb la naturalesa ha de desenvolupar-se de forma paral·lela a un procés de formació de ciutadans lliures i responsables amb la seva vida i amb l'espai on viuen. Per l'altre, la possibilitat d'impulsar projectes de canvi en aquells llocs on les estructures polítiques i administratives locals no siguin refractàries.

Aquest nou paradigma afecta de manera transversal a molts dels models que seguim aplicant en els diferents camps i que davant aquesta nova realitat han demostrat ser obsolets i inefficients.

Malgrat que les aliances entre el poder polític i els sistemes tecnològic-financers han anat limitant el marge de maniobra dels ciutadans, en els darrers anys el nombre de moviments reivindicatius ciutadans no ha deixat d'augmentar. Aquesta fet, pot afavorir el sorgiment del model de concertació al que ens hem referit abans.

El canvi de paradigma, tal i com s'ha esbossat, té conseqüència directa en algunes experiències urbanes contemporànies. Sembla evident que ha arribat el moment de participar. La pregunta és com? Amb quines eines? I per quins canals?

4.4 LES NECESSITATS BÀSIQUES SEGONS MASLOW

El psicòleg Abraham Maslow va ser el primer a introduir el concepte d'una jerarquia de necessitats i va accentuar la importància el procés d'autorealització, que és el procés de creixement i desenvolupament personal (Maslow, 1943). La teoria formulada per Maslow defensa que a mida que es satisfan les necessitats bàsiques, els essers humans desenvolupem necessitats i desitjos nous.

La jerarquia de necessitats de Maslow es descriu sovint com una piràmide que consta de 5 nivells que s'enumeraran a continuació (*veure fig.10*).

Nivell 1: Les necessitats fisiològiques

Inclouen les necessitats més bàsiques, que són vitals per a la supervivència, incloent la necessitat d'aigua, aire, aliment i somni. Maslow va considerar que aquestes necessitats són les més bàsiques i instintives de la jerarquia perquè totes les altres necessitats es tornen secundàries i menys importants fins que se satisfan aquestes necessitats fisiològiques.

Nivell 2: Necessitats de seguretat

Fa referència a la necessitat de sentir-se segur i fora de perill i és important per a la supervivència, però no d'una forma tan intensa com les necessitats fisiològiques. Exemples d'aquest tipus de necessitats són el desig d'una ocupació constant, atenció mèdica, un veïnat segur, i un lloc on viure i protegir-se de la climatologia o altres perills.

Nivell 3: Les necessitats socials

Inclouen les necessitats de pertinença, amor i afecte. Maslow considerava aquestes necessitats com menys bàsiques que les necessitats fisiològiques i de seguretat. Les relacions que s'estableixen amb amics, parelles i famílies ajuden a satisfer aquesta necessitat de sociabilització i acceptació, igual que la implicació en grups socials o religiosos.

Nivell 4: Les necessitats d'estima

Una vegada que les primeres tres necessitats han estat satisfetes, les necessitats d'estima comencen a ser cada vegada més importants. Entre elles s'inclouen la necessitat de tot allò que augmenta l'autoestima, sensació de valor personal, reconeixement social i assoliments.

Nivell 5: Les necessitats d'autorealització

Representen el nivell més alt de la jerarquia de necessitats de Maslow. Les persones que s'autorealitzen conscients de si mateixes, preocupades pel creixement personal, menys preocupades per les opinions d'altres persones, i interessades a aconseguir el seu màxim potencial com a persones.

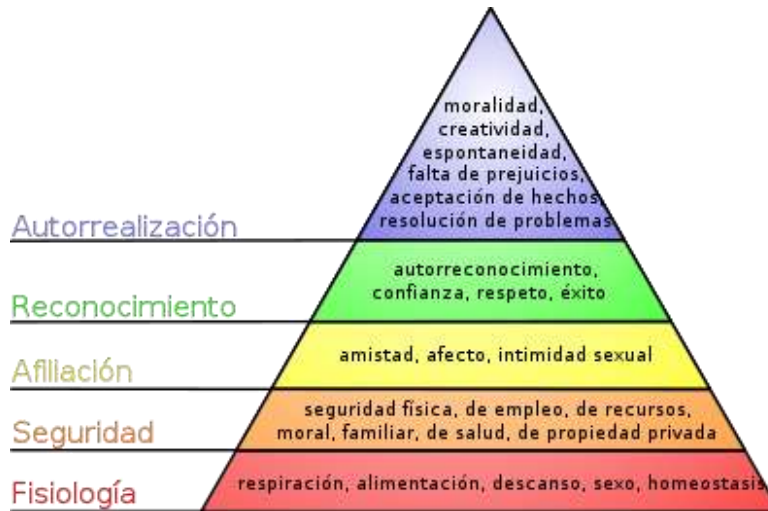

Figura 10: Piràmide de Maslow: jerarquia de necessitats Font: Google

Maslow pensava que aquestes necessitats són similars als instints i exerceixen un paper important en la motivació de les persones. Els quatre primers nivells poden ser agrupats com a necessitats de dèficit (*Deficit needs*), això significa que aquestes necessitats neixen de la privació o manca. La satisfacció d'aquestes necessitats de nivell inferior és important per evitar emocions o conseqüències desagradables. A l'altre extrem de la piràmide, es troben les necessitats d'autorealització. Maslow els va donar el nom de necessitats de creixement (*being needs*). Aquest tipus de necessitats no neixen de la manca d'alguna cosa sinó del desig de créixer com a persona.

La diferència entre aquestes dues categories és que mentre les necessitats de dèficit poden ser satisfetes, les necessitats del ser són una força continua que mai es satisfà completament. La idea bàsica d'aquesta jerarquia és que les necessitats més altes ocupen la nostra atenció una cop s'han satisfet les necessitats inferiors de la piràmide. Les forces de creixement donen lloc a un moviment cap amunt en la jerarquia, mentre que les forces regressives ens mouen enrere.

4.5 CONCLUSIONS

La contextualització de les pàgines anteriors demostra els canvis que ha sofert el concepte d'espai públic al llarg del temps i com la ciutat construïda pel Moviment Modern ha desatès l'espai públic. Progressivament, s'ha refredat, s'ha tornat hostil per al ciutadà, que el percep com el lloc del consum i producció massiva de les mercaderies materials i immaterials, de l'oci de masses, i de la gestió i l'administració pública i privada, abans que com el lloc de trobada i comunicació on viure amb garanties un projecte de ciutadania compartida.

L'espai públic convencional s'ha diluït en avingudes de trànsit i genèriques zones verdes sense personalitat, o en el millor dels casos en places funcionals amb diversitat d'usos destinats al consum. La planificació de l'espai públic no atén a les necessitats del públic i el més preocupant de tot és que les dinàmiques municipals encara demostren poca sensibilitat cap aquest fet.

El discurs de la sostenibilitat ha reintroduït el concepte de la participació com a principi d'equitat. Un concepte de gran importància per a la pau social atès al context econòmic actual i al sentiment de decepció general, focalitzat en una classe política que ja no representa a la ciutadania. Aquest descontentament ha cristal·litzat en moviments socials d'indignació com el 15-M, desitjosos de assajar nous models basats en dinàmiques més democràtiques que

proporcionin mecanismes per construir un nou paradigma lluny de les estructures de poder i lideratge polític.

Les teories de Lefebvre sobre la producció de l'espai demostren que la construcció i apropiació de nous escenaris tenen un component excepcionalment social. A través de l'experiència empírica (espai viscut) en l'espai físic i mental (espais percebut i concebut) es construeix un nou espai relacional. Una nova esfera d'opinió pública, d'expressió, d'identitat i de pluralitat democràtica que pot erigir-se com al nou espai de les dinàmiques participatives *bottom-up*, i a l'hora, satisfer les necessitats de la ciutadania.

Aquest nou tipus de dinàmiques ciutadanes, estan destinades a ser les encarregades de canviar el model urbà actual cap a un model més respectuosos amb l'entorn. En primer lloc, tot sembla indicar que la capacitat de la participació i la sensibilització ambiental d'alguns sectors de la població, promourà canvis en el sistema polític i administratiu. I en segon lloc, el desenvolupament d'una mentalitat d'equitat per part de la població afavoreix i reforça el discurs sobre el medi ambient. Una evidència sobre l'efectivitat d'aquests processos es demostra en les propostes ecològiques alternatives formulades per sectors de població urbana: Moviment Transition Towns, experiències d'economia social i cooperativa, etc.

5. DESENVOLUPAMENT I RESULTATS

5.1 RESPOSTES EN FRONT DE L'ESPAI PÚBLIC

Com es ve anunciant, l'espai públic de la ciutat contemporània no només està a l'espai públic gestionat per l'administració. També es troba en una altra part, lluny dels llocs de consum i oci, lluny de les places monumentals decorades per al turisme, lluny dels pocs espais públics que encara es construeixen. Una nova xarxa – canviant, dispersa, ocasional – d'espais utilitzats col·lectivament s'estén per la ciutat. Són espais residuals, buits urbans, que s'activen sobre la base de la presència simultània d'un o més grups humans que els ocupen i projecten en ells un sentit col·lectiu.

A nivell Europeu, Berlín potser és la ciutat que millor ha entès aquest doble recorregut urbanístic. D'una banda, la nova ciutat es construïda a través de grans projectes de reestructuració urbana. Per altra banda, una sàvia micro-transformació informal ha après a aprofitar els buits deixats per la planificació oficial i apropiat-se'ls (La Varra, 2008).

En el context nacional, les nostres ciutats també disposen d'infinitat espais buits o en desús que conviuen amb la trama consolidada que els envolta. Aquesta realitat és cada cop més extensa, conseqüència de diferents situacions de les que en podem diferenciar dues (Ajuntament de Barcelona, 2011):

- Aquelles provocades per les característiques urbanístiques pròpies de cada espai
- Aquelles generades per l'actual context de crisi econòmica, que comporta, en nombrosos casos, que propietaris privats i Administracions Públiques retardin l'execució dels projectes previstos en aquests emplaçaments.

A conseqüència d'aquesta manca de capacitat per normalitzar aquests espais dins el teixit urbà, sovint cauen en una dinàmica d'oblit, excloent-se de la vida urbana quotidiana i, a vegades, concentrant problemàtiques socials que cal abordar. Els espais buits es configuren, per tant, com una situació on es fa necessària la reacció per part de diferents agents amb potestat o iniciativa per intervenir-hi.

La problemàtica dels buits urbans a les ciutats pren cada vegada més rellevància, fonamentalment en contextos on es treballa per un desenvolupament sostenible, tractant de revertir les tendències del creixement il·limitat actual. En el context actual de profundes transformacions econòmiques i socials, sembla el moment propici per realitzar un gir en la percepció d'aquests buits en desús per transformar-los de problema a oportunitat

Recolzant-nos en aquesta línia, a continuació es presentarà una selecció d'experiències que plantegen usos, processos o resultats alternatius al model tradicional de creació de l'espai públic (la dinàmica client públic/ encàrrec/ tècnic responsable del disseny/ciutadans receptors passius) i que han estat promogudes per diversos agents (ciutadans, artistes o administració pública) alterant les dinàmiques jeràrquiques habituals, mostrant que s'obre una nova dimensió infinitament més creativa i estimulante (*veure taula 5*).

Encara que existeixen diferències importants entre els deu espais i els diversos col·lectius que els dinamitzen, vuit d'ells (els dos restants han estat promoguts per l'administració pública amb major o menor encert) demostren que les polítiques municipals mostren una notable falta de sensibilitat davant les demandes expressades pels ciutadans.

Gràcies a aquests col·lectius reivindicatius, es posa de manifest que les associacions veïnals i la ciutadania en general no només s'oposen a certs projectes de l'Ajuntament, sinó que també formulen propostes alternatives que atenen a aspectes inicialment no considerats pels polítics i tècnics municipals. Alguns d'aquests aspectes són la protecció del medi ambient, a través de dinàmiques hortícoles; el foment artístic com a experiència relacional; l'experiència social en un ambient d'igualtat; i la promoció esportiva.

Taula 5: Relació d'espais estudiats

Nº	Espai	Ciutat	Tipologia d'iniciativa
1	Forat de la Vergonya	Barcelona	Ciutadana
2	Vall de Can Masdeu	Barcelona	Ciutadana
3	L'Hort de Gràcia	Barcelona	Ciutadana
4	L'Hort del Xino	Barcelona	Ciutadana
5	Can Batlló	Barcelona	Ciutadana
6	Solars del Aj. BCN	Barcelona	Pública
7	Esta es una plaza	Madrid	Artística/Ciutadana
8	Campo de la Cebada	Madrid	Artística/Ciutadana
9	Sola Corona	València	Artística/Ciutadana
10	Esto_no_es_un_Solar	Saragossa	Pública

Font:Elaboració Pròpia

5.2 ELS NOUS ESPAIS CIUTADANS

1.El forat de la Vergonya (Barcelona) <http://lhortetdelforat.blogspot.com.es/>

El cas *Forat de la Vergonya* està format per diversos col·lectius – Associacions de Veïns, grups d'okupació, Arquitectes sense Fronteres – assentats en el casc antic de Barcelona, on la política de rehabilitacions seguida per l'Ajuntament va originar conflictes urbans. Es tracta de grups organitzats per aconseguir un objectiu concret, desviant-se del model habitual de les associacions de veïns, tot i que aquestes últimes també formen part de la reivindicació. El conflicte veïnal entorn al *Forat de la Vergonya* s'ha convertit en un dels més emblemàtics de la ciutat i ha estat abordat en algunes publicacions (Col·lectiu, 2010).

El conflicte es va originar a principis dels anys 2000 arran dels enderrocaments d'illes realitzades a en la zona propera al mercat de Santa Caterina per dur a terme un Pla Especial de Reforma Interior (veure fig.11). Entre altres conseqüències, va donar lloc a la formació d'un enorme solar de més de 5.000 m² (veure fig.12) en el que l'ajuntament pretenia construir habitatges i un gran aparcament soterrat. Des del primer moment el veïnat es va oposar als plans municipals i va reclamar la creació d'un àrea verda per al barri. Davant la parsimònia del consistori, que va paralitzar momentàniament l'execució de les obres deixant el solar en un estat lamentable, els veïns van decidir ocupar el terreny establint horts, un espai esportiu, una zona de jocs i ho van amenitzar amb plantes que ells mateixos s'havien procurat. Va ser així com durant cinc anys el *Pou de la Figuera*, que és el nom oficial d'aquest espai, va funcionar com un àrea verda autogestionada. L'any 2006, l'Ajuntament va arrasar les instal·lacions creades pel veïnat, i es va iniciar un període de conflictes i reunions. Després d'un curt període de participació formal amb els veïns, l'Ajuntament va decidir abandonar els seus plans i reconvertir el *Forat* en una plaça pública amb moltes de les característiques reivindicades per la població.

Figura 11: PERI de Sta. Caterina i la Ribera.
Font:Serveis tècnics Aj. de BCN (1981-82)

Figura 12: Imatge del solar de 5000 m² resultat de l'enderrocament previst pel PERI Font: Josep M^o Solé Gras

2.La Vall de Can Masdeu (Barcelona) <http://www.canmasdeu.net/>

El projecte de la Vall de Can Masdeu és un centre social okupat, residència y hort comunitari situat al parc de Collserola dins l'àmbit de Nou barris. El recinte, propietat de l'Hospital de Sant Pau, era un antiga leproseria abandonada durant més de 50 anys, que va ser okupada el desembre de 2001 per membres de col·lectius antiglobalització i d'okupació amb l'únic l'objectiu de realitzar unes trobades internacionals sobre canvi climàtic que tindrien lloc 3 mesos més tard.

Un cop finalitzades les trobades, i davant l'èxit d'assistència i interès generalitzat per els terrenys, es planteja iniciar un projecte comú que promoguéss la recuperació dels usos tradicionals del sòl (hortícoles i forestals), de l'ús social de la vall, i d'un projecte de vida comunitària. Can Masdeu va néixer amb la voluntat de ser un espai de trobada i acció per al canvi social a la ciutat de Barcelona des d'un enfocament agroecològic. Aquesta definició original anava indissolublement unida a la seva dimensió comunitària, al desig explícit d'avançar cap a una politització profunda de la vida quotidiana.

Les activitats organitzades des de Can Masdeu sempre han estat obertes a tots els públics, i aquest fet s'ha traduït en la implicació directa d'una vuitantena de persones fixes – edats compreses entre els 20 i els 80 anys – en els horts comunitaris, i altres visitants que participen d'altres activitats.

El que actualment succeeix a la vall és fruit d'un immens esforç col·lectiu per seguir creant una comunitat de vida, un projecte de projectes i un laboratori de transformació social amb la participació directa de la ciutadania. Can Masdeu ja ha complert deu anys i continua amb la mateixa vocació de catalitzador social i ambiental, inspirant dinàmiques en front a la crisi ecològica i l'atomisme ciutadà.

Figura 13: Plànol de situació de Can Masdeu, i una imatge dels horts i la masia Font: El Periódico

3.Hort comunitari de Gràcia (Barcelona) <http://horteres.wordpress.com>

Aquesta experiència va ser un projecte d'ocupació d'un petit solar privat per reivindicar i denunciar el gran nombre de processos especulatius que estaven succeint al barri de Gràcia. La iniciativa es va gestar des de l'Observatori de Gràcia, una assemblea setmanal on es trobaven diferents col·lectius del barri, i va rebre el suport de diverses associacions de la Vila de Gràcia.

En aquest context, l'octubre del 2008 un centenar de persones van entrar al solar del carrer Banyoles nº5, per iniciar un projecte centrat en convertir-se en espai de trobada amb el valor afegit de l'activitat hortícola. Malauradament, poc després d'accedir al solar es va tramitar una denúncia contra els nous ocupants de l'espai que va ser acceptada a tràmit i resolta desfavorablement cap als creadors de l'hort. Finalment van ser desallotjats al juliol del 2010.

Malgrat la curta durada del projecte, va rebre força suport per part de les diferents entitats i/o col·lectius. Es va aconseguir crear una xarxa de contactes amb experiències similars, i va ser un punt de contacte per a determinats sectors de gent del barri.

Figura 14: Accés al hort del carrer Banyoles i vista interior de l'hort durant una paella popular.

Font: Stafenie Fock

4.Hort del Xino (Barcelona) <http://hortdelxino.wordpress.com/>

El projecte de l'*Hort del Xino*, situat al carrer Reina Amàlia del Raval, es va iniciar l'any 2008 a partir d'una sèrie de reunions a la Casa de la Solidaritat. Diferents col·lectius veïnals i de caire social estaven amoïnats per la sobre regulació dels espais del barri, i els recents desallotjaments de dos Centres Socials Autogestionats (CSA d'ara endavant), un d'ells situat a l'actual emplaçament de l'hort.

En un moment en que s'havia produït una decaiguda de les dinàmiques socials col·lectives fruit dels desnonaments dels CSA, la idea principal de l'*Hort del Xino* es basava en crear un nou espai vegetal al barri que fes la funció de lloc de trobada veïnal, d'espai natural en un teixit altament edificat, i d'hort comunitari sense ànim de lucre.

Finalment el de juny del 2009 es va realitzar un acte amb cercavila, performance, paella que va culminar amb l'entrada al solar per començar algunes tasques de desbrossament i condicionament de l'espai d'uns 600 m².

Just després de la inauguració, la propietat va canviar els panys i va construir una tapia per evitar l'accés al solar. Aquest fet, i factors més personals va generar problemes de continuïtat

durant uns mesos. Passat un temps la idea es va reactivar i la massa crítica de la que disposava el projecte va ser l'encarregada de realitzar les tasques de condicionament final.

Actualment, l'hort acaba de complir el tercer aniversari i disposa de bona salut. Les activitats augmenten dia a dia, i s'ha convertit en un nou centre social dins el teixit del barri.

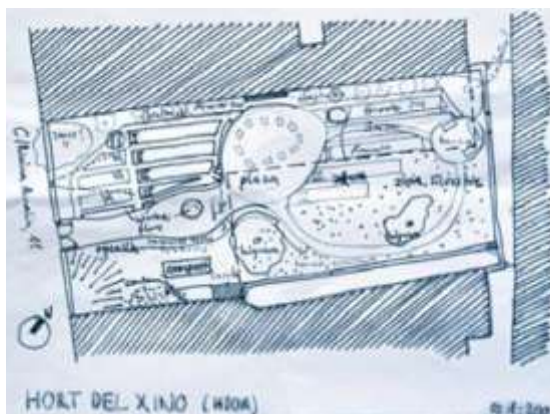

Figura 15: Esbós de l'espai l'Hort del Xino, i activitats hortícoles amb canalla Font: hortdelxino.wordpress.com.

5. Can Batlló (Barcelona) <http://canbatllo.wordpress.com/>

Can Batlló l'antic recinte fabril de *Can Batlló*, construït a finals del segle XIX, està situat al barri de la Bordeta (Sants). La seva extensió, 12 Hectàrees, el converteix en l'única reserva de sòl realment aprofitable d'un barri amb grans mancances d'espai públic i equipaments.

El 1976 Pla General Metropolità de Barcelona (PGM) va definir l'àmbit del recinte com a zona d'equipaments i espai lliure. Han passat 35 anys i la transformació del recinte no s'ha dut a terme. Sobre aquesta premissa els veïns i veïnes del barri agrupats en la plataforma *Recuperem Can Batlló* van iniciar la lluita per a la transformació del recinte.

Després de dues modificacions del PGM que no satisfien al grup promotor (*GAUDIR S.L.*), propietari i responsable de les obres d'urbanització del sector de *Can Batlló*, i en vista que els acords no es complirien, la plataforma ciutadana va anunciar a l'ajuntament la seva voluntat per entrar a *Can Batlló* i començar a construir els equipaments promesos en el supòsit que al juny de 2011 les obres de transformació del recinte no estiguessin iniciades.

Gràcies a aquesta mesura de força i a la mobilització social durant més d'un any i mig, l'ajuntament va concedir a la plataforma la cessió d'una nau del complex – el Bloc 11 – i mesos mes tard una segona nau – Bloc 1 – que serveix de magatzem. Un any després, el Bloc 11 allotja una biblioteca popular, tallers, un auditori i molts altres projectes que neixen de l'esforç voluntari dels veïns. Tot i això, els veïns no donen la reivindicació per finalitzada, el barri segueix necessitant els equipaments i l'espai verd previstos i reclamen la seva implicació en el procés de disseny del projecte.

Figura 16: Imatge del Can Batlló des de la plaça Cerdà i plànol del recinte Font: canbatllo.wordpress.com

6. Cessions a l'Ajuntament de Barcelona (Barcelona)

Dins del marc del Pla d'Actuació del Districte de Ciutat Vella 2008-2011 el consistori es va comprometre a millorar la qualitat de vida dels veïns d'un barri atapeït i mancat d'espais públics. La mesura plantejada per l'Ajuntament es basava en buscar pactes amb els propietaris de solars buits. La idea de la proposta es centrava en la cessió temporal d'us per part dels propietaris a canvi que l'administració en fes el manteniment.

D'aquesta manera a mitjans de l'any 2008 es van començar els tràmits per a les noves adquisicions. La cessió s'havia de fer través d'un protocol de traspàs temporal, que es trencaria un cop el propietari decidís fer alguna mena d'obra en el solar; i la presa de decisions sobre els nous usos dels solars corria a càrrec de l'equip municipal. La fórmula semblava satisfer a les dues parts. D'una banda, el propietari s'estalviava el manteniment del solar, que correria a càrrec de l'Ajuntament. Per l'altre, l'Ajuntament passava a disposar d'un solar per donar-hi un ús públic de manera temporal.

Amb aquesta fórmula, dos solars del Raval – un al Portal de Santa Madrona i l'altre al carrer de l'Arc del Teatre – es van convertir en una zona esportiva i un aparcament de motos, nous espais per a la ciutat que responen a la lògica del ciutadà reactiu (entenent-ho com a autònim de pro actiu).

Figura 17: Solars cedits a l'Ajuntament de Barcelona

Font: Nota de premsa de l'Ajuntament de Barcelona

7. Esta es una Plaza (Madrid) <http://estaesunaplaza.blogspot.com.es/>

El projecte *esta es una plaza* sorgeix l'any 2008 arran d'un taller organitzat per *Urbanacción* a *La Casa Encendida* amb el suport d'*Esterni*, un col·lectiu italià. El motor del taller era la reflexió sobre espais en desús al centre de les ciutats. Els estudiants i joves professionals participants van transformar un solar, tancat durant més de 30 anys del barri madrileny de Lavapiés – C/ Doctor Fourquet nº 24 –, en un espai públic per al barri.

El grup motor del taller va iniciar les sessions amb una sèrie d'entrevistes als habitants del barri, en les quals es va detectar clarament la manca d'equipaments i espais verds. La intervenció va consistir en la realització d'una gran plaça verda – més de 2000 m² – on els veïns es poguessin reunir, practicar esport, jugar, organitzar esdeveniments, gaudir d'un hort comunitari, intercanviar temps i objectes, etc.

La finalitat del projecte es basava en facilitar els processos de ciutadania activa, mitjançant la participació directa i conscient dels veïns en la gestió dels espais públics del barri. Per això el projecte va voler crear un espai públic que fos confortable i on es pogués desenvolupar tot tipus d'activitats que ajudin a la interacció i a la millor comprensió dels veïns.

El que va començar com un taller de curta durada va causar impacte entre els veïns els quals van decidir tirar endavant el projecte. Després d'una dilatada gestió amb l'Ajuntament de Madrid es va obtenir la cessió d'ús temporal. El projecte està actiu i promou un model d'autogestió on tot l'espai està a la disposició de tots, les activitats són gratuïtes i cada participant aporta part del seu temps per mantenir-ho viu.

Figura 18: Distribució d'usos del solar i imatge de l'hort comunitari.

Font: www.estoesunaplaza.blogspot.com

8. *El Campo de la Cebada* (Madrid) <http://elcampodecebada.org/>

El Projecte de *El Campo de la Cebada* és una iniciativa veïnal que busca la reactivació temporal de l'espai urbà d'uns 5000 m² que ocupa el solar de *El Campo de la Cebada* – emplaçament de l'antic poliesportiu de la *Latina* – durant el temps que les obres previstes del nou poliesportiu no es duguin a terme.

L'aventura va començar en el mes de setembre de 2010, amb l'èxit de la intervenció artística temporal *Isla Ciudad* realitzada pel col·lectiu francès d'arquitectura *eXYZt*, valorada i acollida molt positivament pels veïns del barri. Davant la falta d'espais oberts a l'oci no consumista i de disposició veïnal i amb el germen de l'esdeveniment artístic es va generar una dinàmica de reunions veïnals en les quals es va fer visible l'interès col·lectiu en l'existència d'equipaments lúdico-participatius necessaris per al barri.

D'aquesta manera es va engegar el procés de participació ciutadana, com a continuació de la iniciativa *Isla Ciudad* per a la definició i desenvolupament de l'associació i el projecte. Els integrants del col·lectiu *El Campo de la Cebada* està format per veïns procedents de diverses àrees professionals i culturals, la qual cosa dona pistes del seu esperit obert i de caire participatiu. (*Continua*)

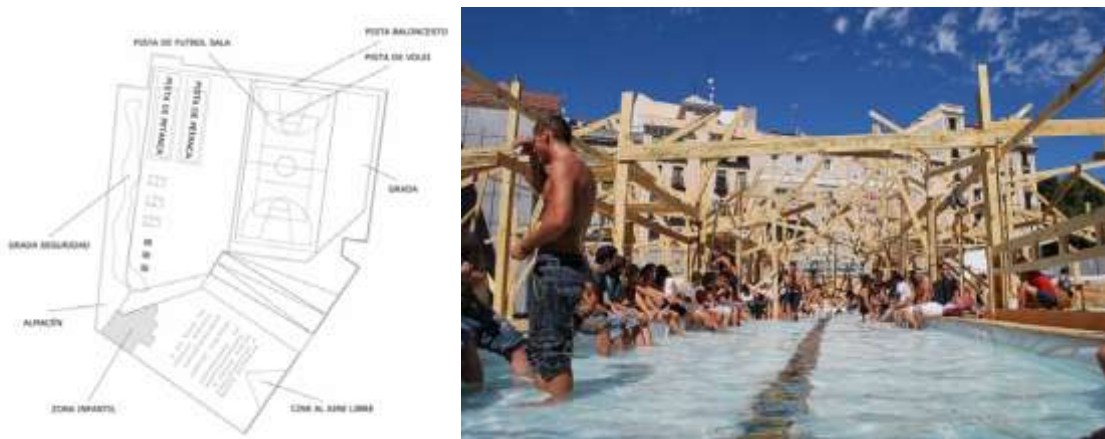

Figura 19: Distribució d'usos del Campo de la Cebada. Imatge de *Isla Ciudad*

Font: <http://elcampodecebada.org/>

El projecte comparteix diverses característiques similars amb *Esta es una plaza*. Primer, ambdós projectes neixen d'una iniciativa artística. Segon, la finalitat última del projecte és facilitar els processos de ciutadania, mitjançant la participació activa i conscient dels veïns en la gestió d'espais públics del barri. Tercer, tots dos projectes, conformen un espai urbà, però també un espai humà, en el qual la forma de fer les coses resulta tan important com els projectes en si mateixos. I per acabar, un altre aspecte comú es concreta en la interlocució col·laboradora amb les institucions competents – també disposen d'una cessió d'ús temporal – i la sintonia constant amb les demandes i necessitats veïnals són claus en el procés del projecte.

9. Solar Corona (València) <http://solarcorona.wordpress.com/>

El projecte del *Solar Corona* té el seu origen l'estiu del 2011 fruit de la IV trobada de la Xarxa *Arquitecturas Colectivas*. Aquestes trobades de base artística es van emplaçar per diversos solars urbans i espais públics de la ciutat de València al llarg del mes de juliol. L'objectiu de les trobades, i en definitiva del solar, era motivar a una part de la societat civil que sentia la necessitat d'intervenir de forma propositiva i creativa en la transformació i condicionament de la ciutat, focalitzant l'atenció als barris deprimits del centre històric.

El solar, situat al carrer Corona del barri del Carme, es compon de diverses parcel·les i el Pla General d'Urbanisme (PGU) contempla que una part es destini a vivenda protegida i la resta a sistema d'espais lliures. Malgrat la bona voluntat del PGU, l'espai portava més de 18 anys en estat d'abandonament i s'havia convertit en un focus d'insalubritat i inseguretat. Tot i les males condicions en les que es trobava el solar, els dinamitzadors de l'activitat van considerar-ho un espai d'oportunitat per suplir el dèficit d'espai públic, zones verdes i llocs de reunió al barri.

Per impedir qualsevol tipus de imprevist d'última hora, l'organització amb l'ajuda de l'associació de veïns es va encarregar de realitzar els tràmits de comunicació amb la propietat – en aquest cas era compartida entre ajuntament i un particular – i finalment van aconseguir un conveni de cessió de durada reduïda que posteriorment seria prorrogat.

Com els dos darrers casos, també dinamitzats per col·lectius artístics, l'èxit d'assistència al solar durant la trobada – Veïns, però sobretot agents de la comunitat artística – i la bona acollida entre el veïnat, va ser determinant per generar un grup motor encarregat de reprendre les activitats d'horts urbans, cinema, tallers d'expressió artística, col·laboracions amb el teixit del barri, etc.

Figura 20: vista aèria del solar en l'actualitat i imatge de l'interior del solar

Font: solarcorona.wordpress.com

10. *Estonoesunsolar* (Saragossa) <http://estonoesunsolar.wordpress.com/>

Estonoesunsolar és una iniciativa promoguda per la Sociedad Municipal Zaragoza Vivienda i conduïda per l'arquitecte Patrizia di Monte que sorgeix com a resposta a una sèrie de demandes ciutadanes i compleix amb un doble objectiu: d'una banda el de donar un ús públic temporal a solars buits i degradats de la capital aragonesa, i per un altre generar ocupació entre aturats de llarga durada. Aquesta iniciativa *low-cost* dóna solució a un problema actual que afecta a moltes ciutats i ha tingut molt bon acollida entre els veïns, sobretot gràcies a la implicació de la ciutadania en el procés de recollida de sensibilitats, doncs cada solar es fruit del procés de diàleg amb la comunitat a través de les juntes de districte i les associacions veïnals.

L'any 2009, Aprofitant un Pla d'Ocupació del Governes va decidir condicionar una selecció de solars degradats del casc històric per retornar aquests espais als veïns, al mateix temps es va proporcionar ocupació a 40 habitants de la ciutat. Finalment, es van condicionar 14 petits solars del centre d'històric com a espais esportius, de joc, horts urbans, o simplement llocs de descans, relacionats entre si com una xarxa de buits connectats que responien a les necessitats locals. Els solars, de titularitat privada, van ser cedits gratuïtament a l'ajuntament amb una cessió gratuïta per al seu ús públic transitori amb un mínim de 12 mesos.

L'èxit del programa en 2009 va ser rotund, aconseguint elevades quotes de participació ciutadana i canvis significatius en la percepció i ús del centre de la ciutat. Davant aquest fet, l'any 2010 es va duplicar pressupost – d'un a dos milions d'euros – podent contractar a més de 60 persones i ampliant la zona d'actuació a altres àrees externes al casc històric, podent vincular el programa a la recent revaloració de la ribera del Riu Ebre.

Figura 21: Imatge d'un solar de la primera fase
Font:estonoesunsolar

Figura 22: Imatge d'un solar recuperat prop de l'Ebre
Font:estonoesunsolar

5.3 CARACTERÍSTIQUES ORGANITZATIVES

L'objectiu de la classificació és generar unes tipologies d'espais que permetin establir relacions i quantificar les experiències per poder procedir a una anàlisi gràfica posterior. Si bé és cert que els alguns espais analitzats presenten característiques similars, n'hi ha d'altres que presenten trets prou diferenciats. Per acotar l'espectre de les experiències i aconseguir un varem vàlid per a l'anàlisi gràfica, cal generar unes categories pertinents que permetin classificar-los.

Recordant els conceptes de Soja i Lefebvre sobre la construcció de l'espai, aquest era un fet històric, espacial i social, al que jo li afegeixo el factor ideològic. Seguint la lògica lefebvriana s'ha decidit classificar els espais en 12 tipologies agrupades en 4 grups temàtics que responen a categories relacionades amb l'espai percebut – Condicions físiques –, a l'espai concebut – Motivació i Funcionament –, i a l'espai viscut – acollida (veure taula 6).

Taula 6: Famílies tipològiques dels projectes

Motivació	Condicions físiques	Funcionament	Acollida
<i>Dèficits</i>	<i>Situació</i>	<i>Relació amb l'administració</i>	<i>Tipus d'activitat</i>
<i>Actor dinamitzador</i>	<i>Dimensions</i>	<i>Tipus de finançament</i>	<i>Volum d'usuaris</i>
<i>Importància del dèficit</i>	<i>Accessibilitat</i>	<i>Durabilitat temporal</i>	<i>Relació usuaris</i>

Font:Elaboració Pròpia

5.3.1 ENUMERACIÓ DE TIPOLOGIES

A. Motivació del projecte

Totes les propostes i experiències en els espais públics estudiats són fruit d'una voluntat expressa d'un grup humà lligades a unes reivindicacions ubicades en el passat que han deixat traces en el mapa mental del barri. El subapartat *Motivació del projecte* classificarà cada projecte en funció de tres paràmetres. En primer lloc, es classificarà els dèficits associats a cada territori. En segon lloc, es caracteritzarà els casos en funció de l'origen del projecte, és a dir, qui o quins han estat els actors dinamitzadors de les propostes. I en tercer lloc, la vinculació entre els interessos dels dinamitzadors a l'hora d'intervenir a la ciutat i les necessitats del barri.

- Dèficits i necessitats del Barri

Per avaluar l'origen dels projectes s'ha d'entendre l'arrel del conflicte. El 90% de les propostes analitzades estan situades en centres històrics densament habitats i amb les problemàtiques clàssiques d'aquests sectors de la ciutat: la manca d'un espai públic obert i integrador i la manca o inexistència d'equipaments.

La imatge idealitzada d'un espai públic ric en relacions humanes en el que l'exposició d'opinions i intercanvi de idees flueix ha passat a millor vida en favor d'un espai públic ple de terrasses, quioscs i inputs cap a un oci consumista. Des de l'Ajuntament de Barcelona es va promulgar l'*Ordenança Cívica* amb l'objecte de *preservar l'espai públic com a lloc de convivència i civisme, on totes les persones hi puguin desenvolupar en llibertat les seves activitats de lliure circulació, oci, trobada i esbarjo, amb ple respecte a la dignitat i als drets dels altres i a la pluralitat d'expressions culturals, polítiques, lingüístiques i religioses i de formes de vida diverses existents*. L'ordenança, plena de bones intencions, ha accentuat el gir cap a un espai públic cada cop més regulat, ple de restriccions i contradiccions, on el poder financer preval sobre el dret al joc, el dret de reunió i a l'exercici de la ciutadania.

Fruit de l'hiperregulació originada per les ordenances cíviques de Barcelona, i altres elements de control a la resta de ciutats, la ciutadania percep l'espai públic *standard* com un lloc desconegut per a ells i necessita de la creació de nous espais d'opinió. Els resultats son aclaparadors, on el 100% de les iniciatives afirmen que al barri en el que resideixen hi ha una manca d'espai públic – en un sentit físic, o bé ideològic. Per altra banda, el 70% també reclamen equipaments de proximitat (veure taula 7).

Taula 7: Classificació segons els dèficits del barri

Sobretot espai públic	Espai públic i equipaments
<i>Hort de Gràcia</i>	<i>Forat de la Vergonya</i>
<i>Solar Corona</i>	<i>Can Masdeu</i>
<i>Esto no es un solar</i>	<i>Hort del Xino</i>
	<i>Can Batlló</i>
	<i>Solars de l'Ajuntament de BCN</i>
	<i>Esta es una plaza</i>
	<i>Campo de la Cebada</i>

Font:Elaboració Pròpia

- Actor dinamitzador del projecte

Utilitzant la idea marxista de la lluita de classes com a motor del desenvolupament històric – en aquest cas també geogràfic – es podria diferenciar als actors en dues classes socials: productors i consumidors. Fins no fa gaires anys, la figura del ciutadà estava vinculada al paper d'usuari consumidor, sent l'Estat l'únic actor amb potestat de produir espai públic. El moviment veïnal de la dècada dels 70 va néixer com a un instrument de la ciutadania per conquerir els seus drets enfront l'autoritarisme de l'Estat, i posteriorment per defensar allò conquerit i fer-ho extensiu a tots els àmbits de la societat. Amb el pas dels anys, la ciutadania ha vist cobertes les necessitats bàsiques i s'ha despreocupant de reivindicar noves necessitats, legitimant a l'Estat com a productor i garant de l'espai públic. Des de fa 10 anys, ha ressorgit una segona onada participativa, on la ciutadania descontenta amb els problemes ambientals i esperonats per la crisi econòmica ha iniciat un nou apoderament de base per reconquerir la igualtat i universalitat que se li suposa.

Dins d'aquest bloc ciutadà podríem definir dos tipus d'actors. Per una banda, els grups humans units amb un objectiu comú i dinamitzats entorn d'associacions de veïns, cooperatives de consum o grups ecologistes antiglobalització i d'okupació. La cristal·lització d'aquestes propostes necessiten d'un cohesió social elevada i una definició d'objectius concreta. Per altra banda, trobem col·lectius artístics multidisciplinars implicats d'una forma activa i activista en la investigació de propostes de canvi o estratègies per forçar canvis en les estructures socials. En moltes ocasions, aquests últims actors, actuen com a catalitzadors de processos en barris amb un elevat dèficit d'espai públic, equipaments i/o espais de relació, on el grau de cohesió social és dèbil. Així doncs, l'actuació dels col·lectius artístics requereix una immersió i una fusió en organigrames col·lectius que converteixen el projecte en una militància activa.

En últim lloc, trobem les estructures Estatals de l'administració, qui en un intent per resoldre la problemàtica social i sanitària dels espais buits improductius, busquen fórmules per solucionar la problemàtica i controlar els moviments socials que amenacen la posició de poder preponderant de l'Estat (veure taula 8).

<i>Taula 8: Classificació segons l'actor/s dinamitzadors de la proposta</i>		
Moviments Veïnals	Col·lectius artístics	Administració
<i>Forat de la Vergonya</i>	<i>Esta es una plaza</i>	<i>Solars de l'Ajuntament de BCN</i>
<i>Can Masdeu</i>	<i>Campo de la Cebada</i>	<i>Esto no es un solar</i>
<i>Hort de Gràcia</i>	<i>Solar Corona</i>	
<i>L'Hort del Xino</i>		
<i>Can Batlló</i>		

Font: Elaboració Pròpia

- Víncle entre dèficits del teixit urbà i la importància que s'atribueix al projecte

Un cop analitzats els actors promotors de les iniciatives i els dèficits específics de cada barri, ha resultat necessari l'avaluació del vincle entre els dèficits del teixit urbà i la importància que ha representat a l'hora d'emprendre el projecte per al nou espai públic. La següent classificació sorgeix de la segona pregunta realitzada a les entrevistes amb els actors (veure annex I).

L'objecte de tot projecte social ha de respondre, en major o menor ordre, a les demandes exigides per als usuaris. No obstant, els projectes que són ideats per actors aliens a la realitat social d'un territori, poden tenir altres objectius prioritaris, mantenint en un segon pla la realitat urbana.

Com reflecteix la taula 9, els projectes impulsats des del moviment associacionista/veïnal tenen un full de ruta clar i meridià, de manera que allò que reivindiquen és allò que els manca. De la mateixa manera, les pràctiques promogudes des de l'administració també flueixen per la lògica de mitigar mancances. Per altra banda, els col·lectius artístics o moviments antiglobalització – Campo de la Cebada, Esta es una plaza, Solar Corona, Can Masdeu –, prioritzen l'objectiu de dur a terme trobades, esdeveniments i espectacles artístics de durada acotada a mode de laboratori. Malgrat tot, la bona acollida fruit de les necessitats del barri per nous espais d'expressió i la voluntat dels col·lectius artístics per dinamitzar s'acaben convertint en espais vius.

<i>Taula 9: Classificació en relació a la importància entre el projecte i el dèficit del barri</i>	
Punt central	Punt indirecte
<i>Forat de la Vergonya (m. veïnal)</i>	<i>Can Masdeu (m. veïnal - antiglobalització)</i>
<i>Hort de Gràcia (m. veïnal)</i>	<i>Esta es una plaza (artístic)</i>
<i>L'Hort del Xino (m. veïnal)</i>	<i>Campo de la Cebada (artístic)</i>
<i>Can Batlló (m. veïnal)</i>	<i>Solar Corona (artístic)</i>
<i>Solars de l'Ajuntament de BCN (Admin.)</i>	
<i>Esto no es un solar (Admin.)</i>	

Font:Elaboració Pròpia

B. Condicions Físiques del Projecte

Un cop establerts alguns elements generadors dels espais, entrarem a l'anàlisi de 3 característiques físiques de l'espai: La situació urbana, les seves dimensions, l'accessibilitat i visualització.

El 80% dels usuaris d'un espai – parc – viuen a una distància menor de 500 m i només en casos excepcionals i emblemàtics els desplaçaments són de distàncies superiors (Magrinyà, 1999). Partint de la base que aquests nous espais públics són focus potencials de esdevenir parcs o jardins al centre de les ciutats, cal garantir l'accés als ciutadans minimitzant els impactes sobre el mediambient. Això es tradueix en la reintroducció del medi natural dins la ciutat per afavorir l'aproximació dels ciutadans als elements naturals reduint els desplaçaments motoritzats.

Segons els indicadors relacionats amb l'augment de biodiversitat marcats per *l'Agència d'Ecologia Urbana de Barcelona (BCNecologia)*, l'accés a espais verds es configura estratègic per establir un sistema jeràrquic d'espais lliures en les diferents escales de la ciutat. L'agència considera espais verds, els espais d'estada amb superfície mínima de 1.000 m² i amb més del 50% de l'àrea permeable i/o verda (veure taula 10).

Els espais verds de proximitat, localitzats a una distància inferior de 200 metres, donen cobertura a les necessitats quotidianes d'esbarjo i a aquells ciutadans que tenen mobilitat reduïda (veure fig.23). Caldrà veure si les condicions físiques de proximitat, grandària i accessibilitat són un factor clau per afavorir l'arrelament dels nous espais públics estudiats.

<i>Taula 10: Accés simultani a espais verds segons superfície i distància</i>	
Superfície	Distància
>1000 m ²	<200m (desplaçament a peu de caràcter quotidià)
>5000 m ²	<750m (desplaçament a peu de caràcter no quotidià)
>1 HA	<2 Km (desplaçament en bicicleta)
>10 HA	<4 Km (desplaçament en transport públic)

Font:BCNecologia

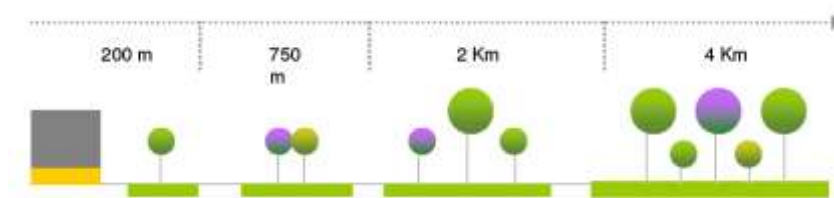

Figura 23: Relació entre superfície i distància dels espais verds Font: BCNecologia

- Situació en la trama urbana

Donat que no s'ha pogut referenciar una distància exacte per determinar la distància entre usuaris i els espais, s'ha partit de la base de catalogar els espais segons la seva posició relativa al barri. D'aquesta manera s'ha establert 2 categories: Posició central i posició limítrof (veure taula 11).

S'entén posició central com a totes aquelles situacions que són properes a pols atractors – places, centres socials, museus, etc. – i per tant susceptibles de rebre nous usuaris, o ser visibles. Per oposició, s'entén la posició limítrof, com aquella situació urbana que es troba en el límit físic del barri, o bé lluny de qualsevol pol atractor.

Taula 11: Classificació en funció de la seva posició en el barri

Central	Perifèrica
Forat de la Vergonya (Mercat)	Can Batlló
L'Hort del Xino (Rambla)	Can Masdeu
Solars de l'Ajuntament de BCN	Hort de Gràcia
Esta es una plaza (Museus)	Solar Corona
Campo de la Cebada (Mercat)	
Esto no es un solar (Ass.)	

Font:Elaboració Pròpia

- Dimensions de l'espai

Reprement el concepte d'espai verd referit per l'Agència d'Ecologia Urbana de Barcelona, es consideren com a tals aquells que superen els 1000 m² de superfície. Donat que la majoria de projectes es troben situats en mig de centres urbans densament poblats, resulta difícil trobar espais tant grans en trames urbanes consolidades. Per això, es proposa revisar els estàndards de superfície admissible de 1000 a 500 m², i que disposin del 75% de superfície de infiltració. Amb aquesta nova definició dels estàndards, només el 30% dels espais – Can Batlló, per la seva naturalesa industrial; els solars de l'ajuntament de Barcelona; i el Campo de la Cebada – no poden rebre la categoria d'espai públic verd. El restant 70% poden ser inclosos al sistema d'espais lliures i afavorir l'introducció del medi natural a la ciutat (taula 12).

Taula 12: Classificació en funció de les dimensions

<500m²	500 > 2000 m²	>2000m²
Solars de l'Ajuntament de BCN Hort de Gràcia	L'Hort del Xino Solar Corona Esto no es un solar	Esta es una plaza Can Batlló Campo de la Cebada Forat de la Vergonya Can Masdeu

Font:Elaboració Pròpia

- Accessibilitat i visibilitat

Un dels factors clau que determina l'èxit de qualsevol espai públic és el seu grau d'accessibilitat. Factors com la relació amb l'entorn, la permeabilitat i la visibilitat estan embeguts en aquest concepte.

La relació entorn - projecte és especialment interessant, donat que els casos estudiats són *projectats* i construïts per allotjar activitats humanes. Per tant, un entorn densament poblat és susceptible aportar més usuaris a l'espai que un de vagament poblat – l'únic cas sense entorn edificat és Can Masdeu. Malgrat tot, aquesta afirmació cal prendre-la amb cautela, ja que el procés d'ocupació d'un espai no està únicament lligat a condicions espacials, sinó també socials i inclús històriques. No obstant, serà una característica a tenir en compte.

Per altra banda la permeabilitat al recinte també juga un paper important, doncs un espai sense barreres convida a accedir-hi – el Forat de la Vergonya sempre ha mantingut aquesta una permeabilitat envejable –, per contra, un espai infranquejable no. Aquest acostuma a ser un dels esculls de la majoria de casos, ja que al tractar-se de solars, naus industrials i masies, es troben bastant limitats per la condició de clausura que els confereix el tancament d'obra del solar. No obstant, els problemes de segregació respecte l'entorn poden ser solucionats amb l'enginy característic d'aquests grups socials: Murs i mitgeres amb *Graffitties* temàtics, pancartes comunicatives, xarxes socials i Internet i altres estratègies són eines útils per fer visible allò poc evident.

Podem concloure que el cas més favorable serà un espai amb un entorn edificat, altament permeable i amb estratègies de visibilització. Tot i així sempre es poden establir gradacions en funció de la combinació de les tres variables. Arrel de les consideracions prèvies, s'ha partit de la classificació en tres grups on el grau d'accessibilitat variarà des de tancat (accessibilitat baixa), passant per un estadi mig (accessibilitat mitja), i finalitzant en obert (accessibilitat alta).

<i>Taula 13: Classificació en funció del grau d'accessibilitat i/o visibilitat</i>		
Tancat (baixa)	Mig (mitja)	Obert (alta)
<i>L'Hort del Xino</i>	<i>Can Masdeu</i>	<i>Forat de la Vergonya</i>
<i>Hort de Gràcia</i>	<i>Can Batlló</i>	<i>Solars de l'Ajuntament de BCN</i>
<i>Esta es una plaza</i>	<i>Campo de la Cebada</i>	<i>Esto no es un solar</i>
	<i>Solar Corona</i>	

Font:Elaboració Pròpia

C. Funcionament Intern del Projecte

La caracterització d'aquest apartat gira entorn a qüestions ideològiques i de funcionament intern dels projectes. Questions com quins vincles d'entesa s'han establert entre els col·lectius i l'administració; Quin tipus de finançament és l'escollit per mantenir l'espai en funcionament; i per últim, quina durabilitat en el temps tenen els projectes.

- Relació amb l'administració

Es tracta de definir quin es el vincle institucional existent entre el cas d'estudi i les diferents administracions. El grau de relació entre els agents vindrà determinat per diversos factors no excloents com poden ser vincles verbals o vincles legals.

Com s'ha vist a l'anàlisi individualitzat de cada cas, la relació dels col·lectiu amb l'administració ha estat molt variada. El primer grup, *Inexistent*, s'ha caracteritzat per aquells projectes que per raons ideològiques volen mantenir el mínim contacte amb l'administració. Un grau més amunt, *Coneixement*, s'ha catalogat a aquells projectes que per diverses raons ha

establert vincles amb l'administració. Dins aquest grup es podria considerar les relacions col·laboratives – cas de les cessions d'us temporal, els plans ocupacionals, etc –, i les que han estat necessàries per resoldre conflictes – Forat de la Vergonya, Can Batlló. Finalment, a l'apartat *Institucional* trobem les iniciatives promogudes des de l'ens públic.

<i>Taula 14: Classificació en funció de la relació amb l'administració</i>		
Inexistent	Coneixement	Institucional
Can Masdeu L'Hort del Xino Hort de Gràcia	Forat de la Vergonya Can Batlló Esta es una plaza Campo de la Cebada Solar Corona	Solars de l'Ajuntament de BCN Esto no es un solar

Font:Elaboració Pròpia

• Tipus de finançament

De la transcripció de les entrevistes es va extreure traces de la realitat econòmica d'aquests espais i el seu mètode operacional per a realitzar activitats i invertir en millores per al projecte. S'ha diferenciat entre tres grups: finançament autogestionat, mixt i dirigit (veure taula 15).

S'entén com a autogestionat aquells projectes que aposten per un model de producció col·laboratiu, de codi obert, i entén el projecte com un procés social comú, actiu, vital i integrat en el seu entorn. Una de les normes d'aquests espais és el principi de no convertir les activitats que es realitzen i ofereixen en una model lucratiu per se, i reinverteixen els guanys en el propi espai. El finançament prové dels beneficis produïts a partir de les activitats, complementat per donacions desinteressades i models de cooperació en xarxa tipus crowdfunding. El segon grup, anomenat *gestió mixte*, respon a una ideologia a cavall entre la autogestió i el model subvencionat. Aquests projectes treballen amb la base ideològica de l'autogestió però estan completament oberts a altres tipus de finançament – beques, ajuts econòmics, plans d'ocupació per aturats de llarga durada, capital d'empreses privades, col·laboracions de institucions – sempre i quan l'ajuda rebuda no vingui amb condicions ideològicament oposades al seu projecte d'espai. ja sigui una aportació privada finançament sense públiques i privades. Finalment, s'ha identificat un últim grup, l'anomenarem *dirigit*, el qual es sosté a través de la iniciativa pública. Aquest últim grup són aquells projectes que han estat impulsats des de l'administració pública i ella és l'encarregada del manteniment.

<i>Taula 15: Classificació en funció de les fonts de finançament</i>		
Autogestionat	Mixte	Dirigit
Forat de la Vergonya Can Masdeu L'Hort del Xino Hort de Gràcia Esta es una plaza Solar Corona	Can Batlló Campo de la Cebada	Solars de l'Ajuntament de BCN Esto no es un solar

Font:Elaboració Pròpia

• Duració en el temps

La duració en el temps és un factor important que pot ser determinant en la generació de resiliència. Per raons purament estadístiques, quant major és el temps d'exposició a idees de canvi de paradigma social i espacial, majors són les possibilitats d'èxit. Alhora de quantificar la durabilitat dels espais s'ha escollit primar la durada en anys mantenint com a segon criteri les expectatives de futur. Amb aquestes premisses com a idees bàsiques, s'ha identificat els projectes en categories com: *Desaparegut*; *Menys de 5 anys de funcionament*; *Consolidats* (veure taula 16).

Per *Desaparegut* entenem el propi significat de la paraula i respon a aquells projectes que degut a la precarietat legal i la manca de comunicació amb la propietat, han estat desallotjats per l'acció policial en compliment d'una sentència judicial. *L'Hort de Gràcia* és l'única experiència que ha estat desallotjada i conseqüentment desapareguda. El segon grup, està format per projectes que duen menys de 5 anys en funcionament, està integrat pel 70% dels casos. Entre aquest gruix de experiències, cal diferenciar entre els que es troben en situació d'okupació – inseguretat de cara al futur –, i aquells que han aconseguit, no sense lluita, una cessió d'us temporal que els garanteix un recorregut a mig termini sense entrebancs. Finalment, s'ha identificat dos projectes com a altament *consolidats*. Es tracta de *El Forat de la Vergonya* i *Can Masdeu*. Ambdós casos porten més de deu anys en funcionament i han demostrat en diverses ocasions – la consecució de diverses reivindicacions durant el procés participatiu i la resistència a un desallotjament respectivament – el suport popular del que gaudeixen.

<i>Taula 16: Classificació en funció de la durada en el temps</i>		
<i>Desaparegut</i>	<i><5 anys de funcionament</i>	<i>Consolidat</i>
<i>Hort de Gràcia</i>	<i>L'Hort del Xino</i> <i>Can Batlló</i> <i>Solars de l'Aj. de BCN</i> <i>Esta es una plaza</i> <i>Campo de la Cebada</i> <i>Solar Corona</i> <i>Esto no es un solar</i>	<i>Forat de la Vergonya</i> <i>Can Masdeu</i>

Font:Elaboració Pròpia

D. Acollida del Projecte

En última instància es classificarà els espais en tres tipologies referides a la dimensió social dels projectes. Allò que entendríem com a l'espai viscut. En aquest sentit s'avaluarà el tipus d'activitats que es realitzen per entendre els interessos dels usuaris; es quantificarà el volum d'assistència a través de impressions qualitatives extretes de les entrevistes i altres relats; i es finalitzarà classificant i analitzant la provenença i el tipus de relacions establertes entre els usuaris.

• Tipologies d'activitats

L'objectiu principal d'aquesta classificació tipològica no és reflectir quines activitats es duen a terme, sinó analitzar la inclinació de cada projecte a partir del nombre de famílies tipològiques que allotja. Per això, Iniciar una classificació tipològica segons totes les activitats que es realitzen als espais pot resultar una feina poc acurada (Es varia des de les activitats més pausades – tallers de lectura i dansa – a l'activitat física intensa – horts i esport.). Per realitzar una tasca útil, primer de tot serà necessari reunir un compendi de les activitats i classificar-les

per famílies (veure taula 17). S'ha identificat 4 tipologies que responen a la següent classificació: *Socioculturals*, *Ambientals*, *Artístiques* i *Esportives*.

<i>Taula 17: Classificació tipològica de les diferents activitats</i>			
<i>Socioculturals (S)</i>	<i>Ambientals (A)</i>	<i>Artístiques (Art)</i>	<i>Esportives (E)</i>
<i>Biblioteca</i>	<i>Horts</i>	<i>Tallers</i>	<i>Futbol</i>
<i>Espais de criança</i>	<i>Educació ambiental</i>	<i>Exposicions</i>	<i>Bàsquet</i>
<i>Tallers - cinema</i>	<i>Compostatge</i>	<i>Pintada de murals</i>	<i>Ping pong</i>

Font:Elaboració Pròpia

Un cop catalogades les activitats resultarà més senzill classificar els projectes en tres tipologies. Primerament, es reconeixen aquells espais en el que la seva vocació principal està focalitzada en un únic propòsit (*Única*) ja sigui sociocultural, ambiental, artístic o esportiu. La categoria *Combinada* respon als espais en els que es duen a terme dues tipologies d'activitats. Per acabar, s'ha identificat la categoria *Transversal* que allotja tres o més tipologies. Així doncs, la classificació resultant es mostra a la taula 18.

<i>Taula 18: Classificació dels projectes en funció de les tipologies d'activitat allotjades</i>		
<i>Única</i>	<i>Combinada</i>	<i>Transversal</i>
<i>Can Batlló (S)</i>	<i>Can Masdeu (S-A)</i>	<i>Forat de la Vergonya (S-A-E)</i>
<i>Hort de Gràcia (A)</i>	<i>L'Hort del Xino (S-A)</i>	<i>Esta es una plaza (S-A-Art)</i>
<i>Solars de l'Aj. de BCN (E)</i>		<i>Campo de la Cebada (S-Art-E)</i>
		<i>Solar Corona (S-A-Art)</i>
		<i>Esto no es un solar (S-A-E)</i>

Font:Elaboració Pròpia

- Volum d'usuaris

El volum d'usuaris d'un espai es un bon indicador per determinar l'èxit d'un projecte. La classificació s'ha realitzat amb paràmetres qualitius a partir de la observació directa d'algunes activitats, les opinions dels entrevistats i/o la revisió dels *blogs* dels projectes.

<i>Taula 19: Classificació en funció del volum d'usuaris</i>		
<i>Baixa</i>	<i>Mitja</i>	<i>Alta</i>
<i>Solars de l'Aj. de BCN</i>	<i>L'Hort del Xino</i>	<i>Forat de la Vergonya</i>
<i>Hort de Gràcia</i>	<i>Solar Corona</i>	<i>Can Masdeu</i>
	<i>Esta es una plaza</i>	<i>Can Batlló</i>
	<i>Esto no es un solar</i>	<i>Campo de la Cebada</i>

Font:Elaboració Pròpia

- Tipus de relacions establertes entre usuaris

Com proposava Magrinyà (2008), per a l'anàlisi de la interacció en els espais públics es procedirà a una lectura diferent de l'apropiació clàssica dels espais, en la qual ja no és tan sols per proximitat que els usuaris dels espais s'apropen a ells. Les relacions d'accessibilitat a llocs llunyans o les relacions per trobades individualitzades per connexió, fan que sorgeixi la

possibilitat que en els espais urbans s'estableixin relacions de convivència entre persones d'origen divers. Això ens planteja un escenari en el qual poden existir persones que siguin favorables a establir relacions amb desconeguts, relacions d'heterogeneïtat, i al mateix temps persones que les eviten i només estableixen relacions entre coneguts, relacions d'homogeneïtat (taula 20).

<i>Taula 20: Classificació en funció de les relacions entre usuaris</i>	
Homogènies (coneguts)	Heterogènies (desconeguts)
Hort de Gràcia	Forat de la Vergonya
L'Hort del Xino	Can Masdeu
Esta es una plaza	Can Batlló
Solar Corona	Solars de l'Ajuntament de BCN
	Esto no es un solar
	Campo de la Cebada

Font:Elaboració Pròpia

En paral·lel, l'efecte dels transports i les telecomunicacions, com a nous intermediaris significatius entre les relacions establertes, condicionarà el tipus de relació d'un habitant amb el seu entorn urbà. Els habitants poden establir amb el seu entorn un major o menor sentiment de vinculació que denominarem arrelament territorial. Així, d'una banda, existeix una població que aprecia viure en els centres històrics o entorns de proximitat. I, d'altra banda, ens trobem amb una població que pot relacionar-se perfectament en qualsevol punt de l'aglomeració sense cap vincle amb el seu entorn (taula 21).

<i>Taula 21: Classificació en funció de la relacions de mobilitat</i>	
Mobilitat proximitat	Mobilitat connexió
Esta es una plaza	Can Batlló
L'Hort del Xino	Can Masdeu
Forat de la Vergonya	Solar Corona
Hort de Gràcia	Campo de la Cebada
Solars de l'Ajuntament de BCN	

Font:Elaboració Pròpia

De l'encreuament de les diferents combinacions d'aquestes dues variables (relacions de mobilitat homogènies/heterogènies i arrelament territorial/ no) es generen quatre grans grups de relacions de mobilitat significatives: de veïnatge, dual, fragmentada i de centralitat (veure fig.34 i taula 23).

E. Resum d'espais per tipologies

A continuació es llista els deu espais junt amb les seves 12 característiques (taula 22). A primer cop de vista, la gran quantitat de variables descrites dificulta una caracterització directa dels espais. Per aquesta raó s'ha considerat interessant desenvolupar un apartat a continuació en el que es relacionarà algunes de les característiques amb l'objectiu d'establir patrons de similitud entre els espais.

Taula 22: Relació entre els espais i les seves característiques

	Motivació	Condicions físiques	Funcionament	Acollida
Forat de la Vergonya	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt central	Central >2000m ² Obert	Coneixement Autogestionat Consolidat	Transversal Alta Dual
Can Masdeu	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt indirecte	Perifèrica >2000m ² Mig	Inexistent Autogestionat Consolidat	Combinada Alta Central
Can Batlló	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt central	Perifèrica >2000m ² Mig	Coneixement Mixte <5 anys	Única Alta Fragmentada
Hort de Gràcia	espai públic Moviments Veïnals Punt central	Central 500 > 2000 m ² Tancat	Inexistent Autogestionat Desaparegut	Única Baixa Veïnatge
Hort del Xino	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt central	Central 500 > 2000 m ² Tancat	Inexistent Autogestionat <5 anys	Combinada Mitja Veïnatge
Esta es una plaza	espai púb. + equip. Col·lectius artístics Punt indirecte	Central >2000m ² Tancat	Coneixement Autogestionat <5 anys	Transversal Mitja Veïnatge
Sola Corona	espai públic Col·lectius artístics Punt indirecte	Central 500 > 2000 m ² Mig	Coneixement Autogestionat <5 anys	Transversal Mitja Fragmentada
Campo de la Cebada	espai púb. + equip. Col·lectius artístics Punt indirecte	Central >2000m ² Mig	Coneixement Mixte <5 anys	Transversal Alta Central
Solars Aj. BCN	espai púb. + equip. Administració Punt central	Central <500m ² Obert	Institucional Dirigit <5 anys	Única Baixa Dual
Esto_no_es_un_Solar	espai públic Administració Punt central	Perifèrica <500m ² Obert	Institucional Dirigit <5 anys	Transversal Mitja Dual

Font:Elaboració Pròpia

5.3.2 RELACIONS ENTRE TIPOLOGIES

Un cop descrites les possibles tipologies en les que es poden classificar els espais es procedirà a un segon anàlisi. Mitjançant hipòtesis relacionals s'exposaran els gràfics de dispersió més rellevants per avaluar les dinàmiques dels projectes i determinar uns models de funcionament. Val a dir que no s'ha exposat tot Les variables que s'ha acordat utilitzar es llisten a continuació:

- El Lloc:** El suport on es produeix l'activitat, l'espai percebut.
- Els Actors:** Les variables més interessants estan vinculades al fet social, és a dir les característiques dels actors productors (dinamitzadors), i les dels actors consumidors (usuaris) d'espais, ja que sense ells cap d'aquest projecte tindria qui els dugués a terme.
- Les Relacions:** Els actors estableixen vincles i aquests vincles repercuteixen a la vida dels espais. És per això que serà interessant avaluar les relacions establertes entre els

productors i l'administració, però també estudiar quin tipus d'usuaris accedeix a aquests nous espais. *L'espai viscut*

- d) Els Mitjans:** Tant important són els actors, les relacions com els mitjans a partir dels que es relacionen.

A. Hipòtesi 1. Les relacions amb l'administració afavoreixen la durada dels projectes

La hipòtesi plantejada sorgeix de la implicació de l'administració en alguns d'aquests processos d'apropiació de l'espai. Partint d'aquesta hipòtesi de treball sorgeixen preguntes que poden ajudar a confirmar o desmentir-la. Preguntes com: *Quina voluntat tenen els actors dinamitzadors dels espais en relacionar-se o mantenir-se al marge de l'administració? Són la relació amb l'administració i el model de gestió garantia de durabilitat temporal? Té res a veure la titularitat del sòl?*

Entenent l'hipòtesi com una formulació feta des de l'*espai concebut* – l'espai mental de l'òptica de Lefebvre –, podríem respondre a la primera pregunta afirmant que la societat civil estructura l'*espai concebut* a partir de la lògica creativa. Vuit de les deu propostes neixen de la base ciutadana que engloba els moviments veïnals i els moviments artístics. La ciutadania té una clara voluntat de crear nous espais per a les relacions, espais que simbolitzin quelcom per a ella. Ara bé, la predisposició d'aquests actors ciutadans a l'hora d'establir contactes amb l'administració és diferent. Els espais dinamitzats per grups artístics – *Campo de la Cebada*, *Esta es una plaza*, *Solar Corona* – estan oberts a negociar (*veure grup A' fig.24*) mentre que els de base clarament veïnal són més partidaris de quedar-se al marge (*veure grup A fig.24*). Un possible argument és que la gènesi d'aquestes reivindicacions veïnals responen a una carència i necessitat (generalment relacionada amb equipaments i espai públic) desateses per l'administració. La desconfiança i el recel cap als òrgans de govern es tradueixen en la negació ciutadana a establir vincles amb les institucions. Malgrat tot, en ocasions, grups ciutadans com els espais del *Forat de la Vergonya* i *Can Batlló* s'han vist forçats a establir vincles amb l'administració per desencallar conflictes (*veure grup A' fig.24*).

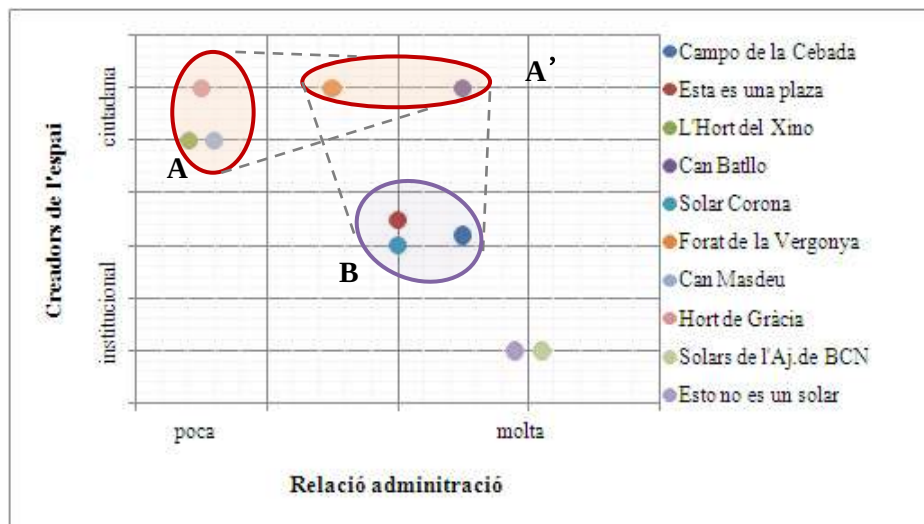

Figura 24: Relació administració – Origen dels projectes

Prosseguint amb l'anàlisi, sembla que la col·laboració amb l'administració no és una característica específica dels espais de més llarga durada. Per una banda, projectes consolidats amb una trajectòria superior als 10 anys com *Can Masdeu*, i *el Forat de la Vergonya* (veure grup A fig.25) mantenen un grau de relació administrativa relativament baix. Es podria afirmar que a "menor grau de relació, major és la durada del projecte" si no fos perquè *L'hort de Gràcia* un projecte amb el mateix grau de relació amb l'administració és de molt curta durada (veure grup C fig.25). La resta de projectes (veure grup B fig.25), la majoria dels quals ha mantingut algun vincle administratiu no ofereixen una resposta clara. La interpretació dels resultats no és determinant i pot comportar confusió. Aquesta falta de coherència, obliga a reformular la hipòtesi de treball i provar de demostrar-la per un altre via.

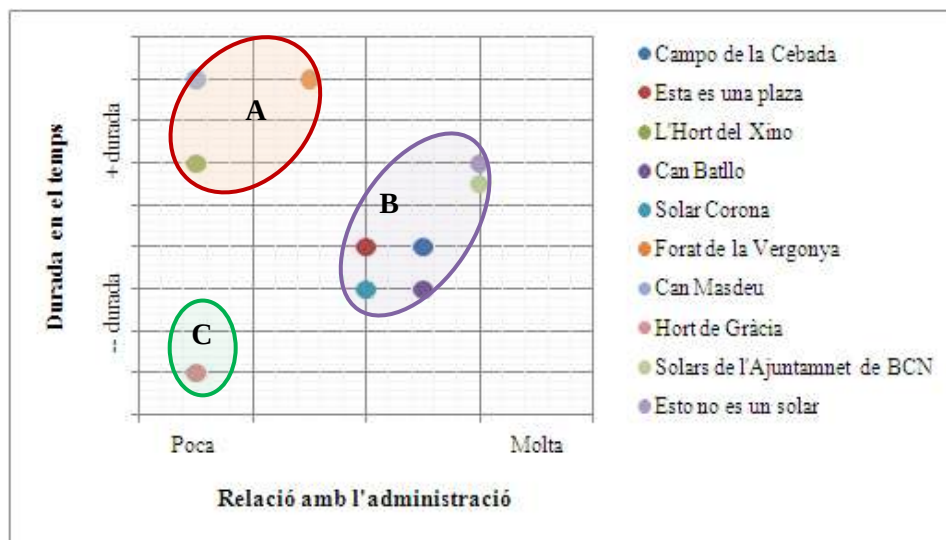

Figura 25: Relació administració – Durada

Reformulació de la hipòtesi:

La relació amb l'administració no és un fet determinant per a la durada històrica del projecte, però pot ajudar amb millorar les expectatives de futur.

La nova hipòtesi revela resultats més versemblants. Els espais gestionats per l'administració (Estonoesunsolar i els Solars de l'Aj de BCN) i el Forat de la Vergonya (no el gestiona l'administració però forma part de l'espai públic administratiu), obtenen les màximes expectatives de futur (veure grup A fig. 26). Seguidament es troben aquells espais com Campo de la Cebada, Esta es una Plaza, Solar Corona que han aconseguit convenis de cessió d'ús (veure grup B fig. 26) i circumstancialment, Can Masdeu per la seva forta implicació social i integració en el barri. Seguint la gradació lògica, en últim lloc es situen els espais aliens a l'administració (veure grup C fig.26). La seva situació és d'indefensió legal i podrien ser interromputs sobtadament.

El model de relació amb l'administració, està determinat per tres possibles situacions. La primera es la resolució d'un conflicte mitjançant un procés participatiu dirigit. La segona, és un conveni de cessió temporal. La tercera, és ser la pròpia administració. Així, sembla lògic entendre que la negociació amb el consistori esdevingui un motiu de durabilitat a mig termini.

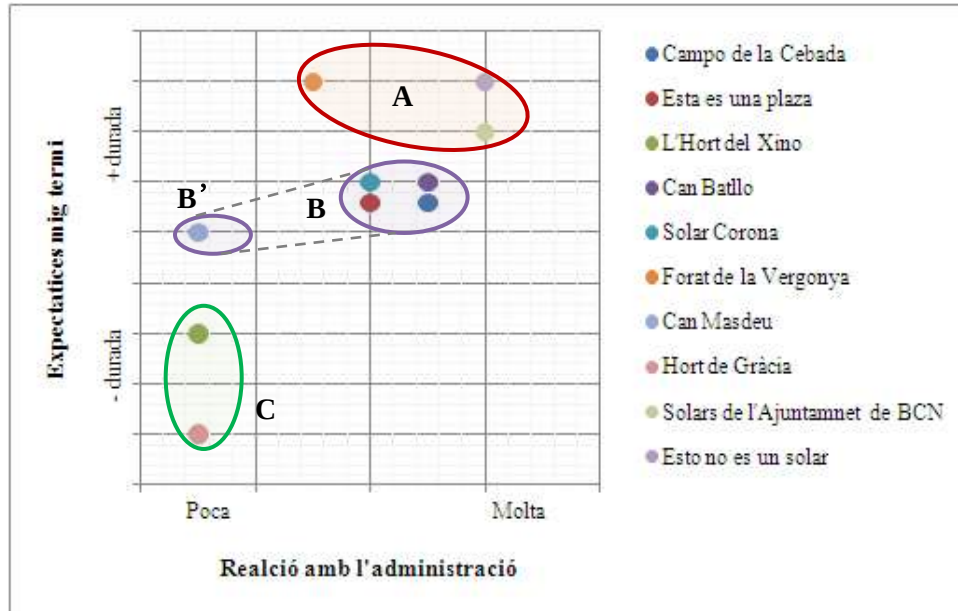

Figura 26: Relació administració – Expectatives de futur

Un tercer factor interessant a tenir en compte és la titularitat del sòl. Els espais que mantenen vincles amb les institucions locals es troben en espais de titularitat pública o bé titularitat privada gestionada per l'administració (*veure grup A fig.27*). I els projectes amb menys relació amb els ajuntaments s'emporten a la propietat privada. (*veure grup B fig.27*)

Referent al model de gestió, les lògiques autogestionades busquen la independència agents externs per poder desenvolupar un projecte personal i/o col·lectiu de manera lliure (*veure fig.28*). L'autogestió en si mateixa, implica tenir poc contacte amb l'administració, tot i així, la majoria de projectes autogestionats, en algun moment han mantingut contactes amb l'administració sense que el seu projecte se'n ressentís, ans el contrari (*veure fig.29*).

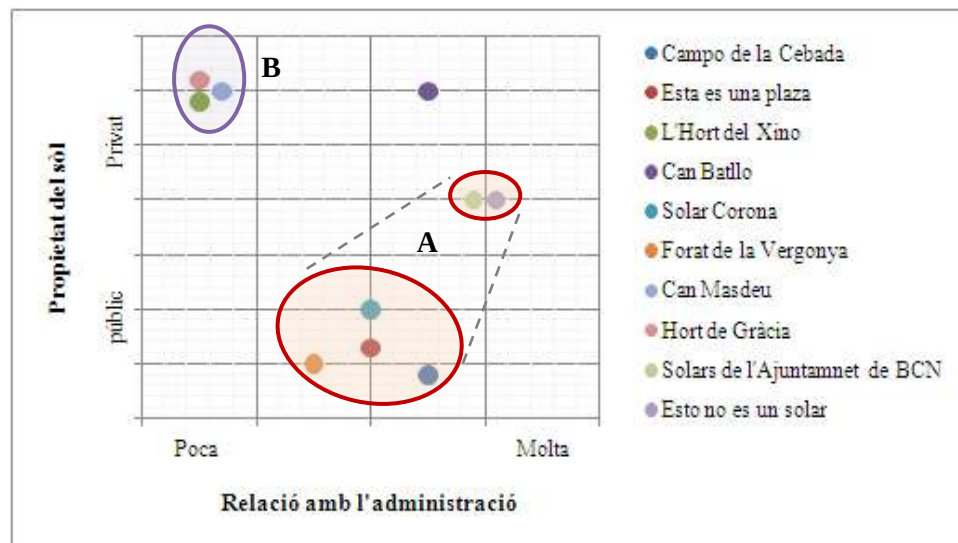

Figura 27: Relació administració – Propietat del Sòl

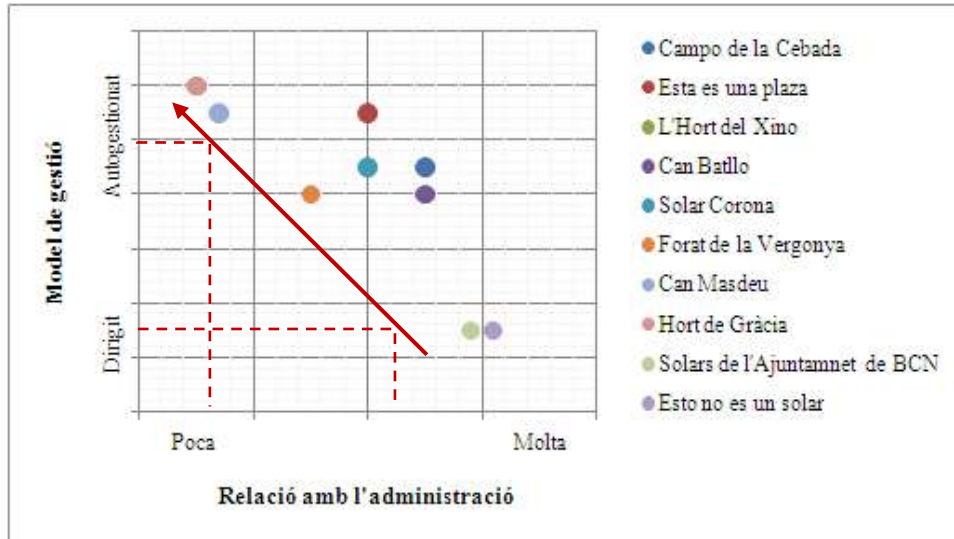

Figura 28: Relació administració – Models de Gestió

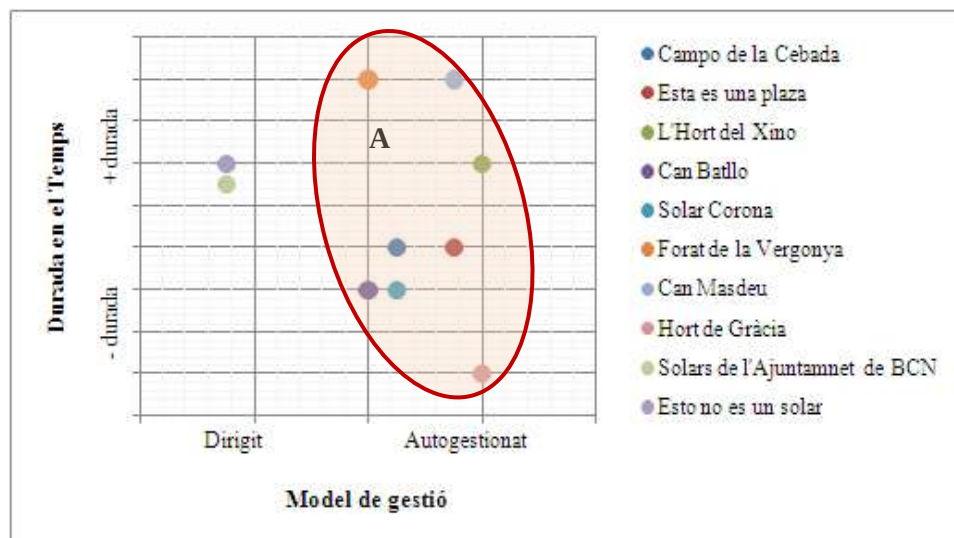

Figura 29: Models de gestió – Durada

B. Hipòtesi 2: El continent modela el contingut.

La hipòtesi plantejada sorgeix de la idea que l'espai percebut (l'espai físic) – dimensió i accessibilitat – determinen la tipologia i la quantitat d'activitats. Per afirmar o desmentir la hipòtesi s'ha plantejat les següents qüestions: *Quines tipologies d'activitats són les més demandades? Com és d'important la dimensió de l'espai en relació a les activitats? Les dimensions i l'accessibilitat determinen el nombre d'activitats?*

De l'anàlisi del tipus d'activitats acollides en relació a l'origen de creació dels espais es constata, en primer lloc, que 6 espais, introdueixen activitats vinculades a continguts socio-ambiental com el cultiu d'horts urbans (*veure grup A fig.30*). D'aquest mostra, 4 projectes han estat promoguts des de el moviment veïnal i els altres dos provenen de l'esfera artística. Les iniciatives promogudes per agents procedents de moviments veïnals estan sensibilitzats en introduir activitats de caire ambiental (horts, reintroducció de vegetació a la ciutat, etc.).

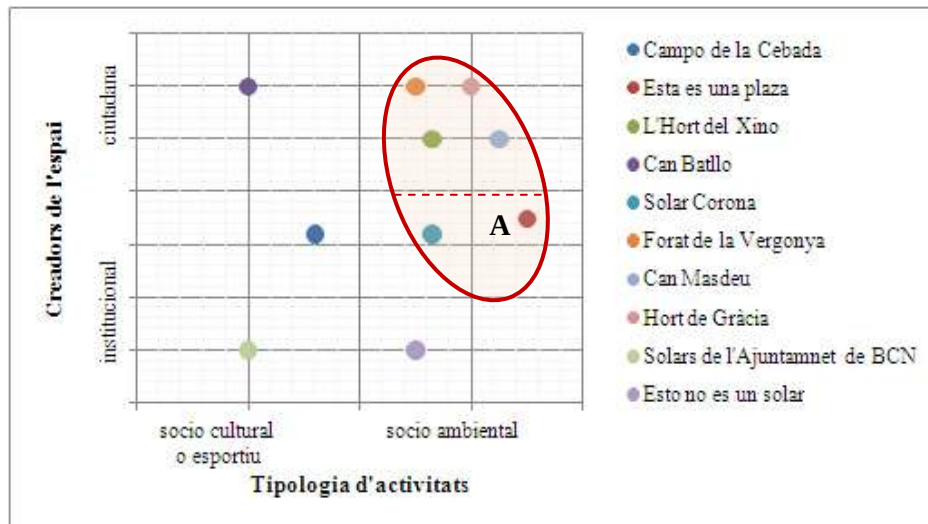

Figura 30: Relació Tipologia d'activitats – Agents dinamitzadors

Sobre la qüestió de si el continent preval sobre el contingut caldrà analitzar si la naturalesa de les activitats determina les dimensions de l'espai (*espai percebut*). Aparentment, les activitats de naturalesa sociocultural o esportives no determinen les dimensions de l'espai físic ja que els tres espais responen a dimensions completament diverses (*veure grup A fig.31*).

Per altra banda, les activitats socioambientals (*veure grup B fig.31*) són fàcilment classificables en grans espais ($> 2000\text{m}^2$) i espais intermitjos ($500\text{m}^2 > 2000\text{m}^2$). A priori, no hi ha cap fet que demostrï categòricament que l'espai fixa les activitats, ja que totes les dimensions responen a ambdues tipologies. Provarem de recolzar la hipòtesi evidenciant que els espais que allotgen major nombre d'activitats, per tant de tipologies d'activitats, són aquells espais de major dimensió.

Sembla que la proporcionalitat entre tipologies i dimensions és directe. Els espais de grans dimensions corresponen a espais amb gran diversitat de tipologies d'activitats (*Forat de la vergonya, Campo de la Cebada*). L'única excepció és Can Masdeu (*veure grup A fig.32*) que malgrat la seva extensió no ofereix moltes tipologies d'activitats ja que es dedica intensivament a pràctiques agroecològiques.

Per últim, s'ha analitzat la relació entre l'accessibilitat al lloc i la quantitat de tipologies, però la disseminació dels casos fa difícil establir cap connexió versemblant (*veure fig.33*).

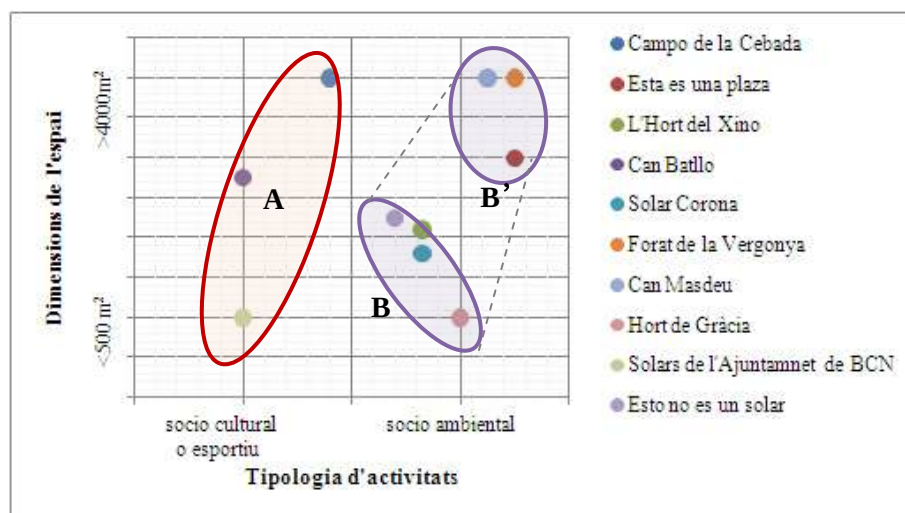

Figura 31: Relació Activitats – Dimensions

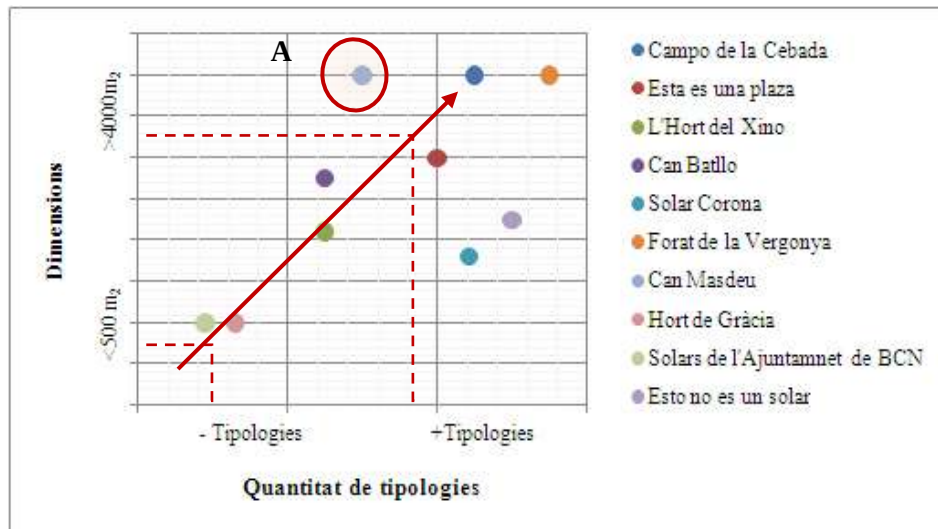

Figura 32: Quantitat de tipologies – Dimensions

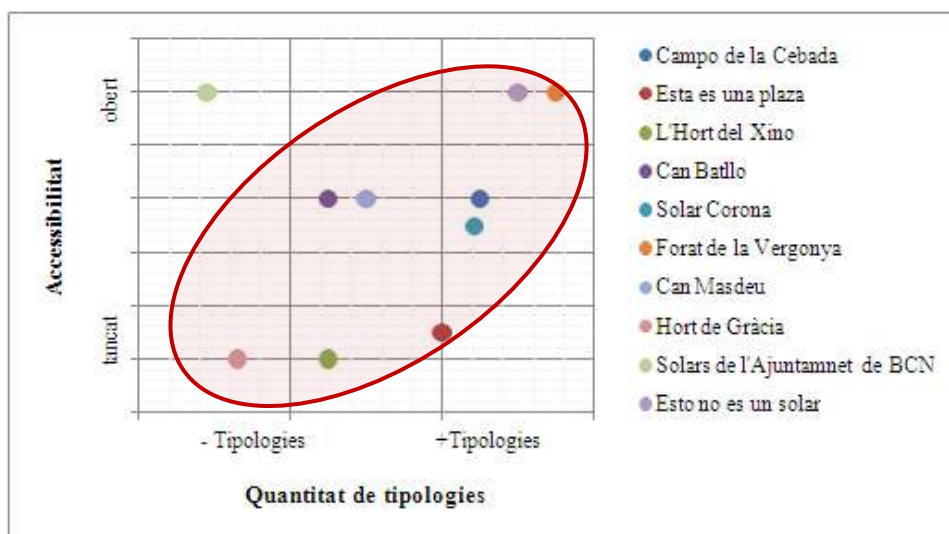

Figura 33: Quantitat de tipologies – accessibilitat

C. Hipòtesi 3: L'apropiació no només es produeix per proximitat

De l'anàlisi del tipus de relacions de mobilitat generades per les apropiacions d'espais es constata, en primer lloc, que les activitats ambientals – principalment les practiques agroecològiques relacionades amb horts urbans – o les activitats socioculturals a petita escala i entre coneguts del barri en un espai de proximitat generen relacions de mobilitat de Veïnatge. Aquest model de relacions acostumen a apropiar-se de solars buits de dimensions al voltant dels 500 m² que es troben al barri (veure grup A fig.34 i taula 23).

Les relacions de mobilitat dual, o relacions d'interacció entre desconeguts pertanyents a un mateix barri, on els usuaris (sense importar gènere ni edat) comparteixen un mateix espai de sociabilitat que serveix per estrènyer llaços entre la pròpia comunitat, i facilita l'apropament a d'altres no tant propers. Es tracta dels espais *Forat de la Vergonya* i *Esto no es un solar*, casos que han esdevingut el més proper a l'espai públic planificat, però construït des de la ciutadania. Aquests espais plurifuncionals faciliten la integració entre col·lectius a través de practiques esportives o el cultiu d'horts urbans (veure grup B fig.34 i taula 23). Els usuaris d'aquest tipus

d'espais busquen un entorn conegut i reconeixible per al seu temps d'oci, per això utilitzen espais públics del barri on viuen.

Per últim cal destacar el grup C (*veure fig.33*) que no respon clarament a cap dels patrons definits, sinó que està a cavall entre relacions duals, de centralitat i fragmentades. El cas més proper a les relacions de mobilitat dual és Can Batlló. Es tracta d'un grup humà que implica a gran part d'un barri. L'objectiu de les relacions no només implica oci sinó dotar d'equipaments i serveis no convencionals a la població. D'altra banda, les relacions de mobilitat fragmentada i les relacions de mobilitat de centralitat entre els usuaris dels casos estudiats, només es dona al Solar Corona. On col·lectius artístics, i amistats comunes es desplacen des d'altres barris propers per realitzar una activitat puntual en contacte amb els habitants del barri (*veure fig.34 i taula 23*). Per últim, les relacions de mobilitat de centralitat són característiques d'usuaris de mentalitat oberta i extrovertida, els quals estan disposats a interaccionar amb gent desconeguda amb l'objectiu de cultivar una parcel·la d'hort, assistir a activitats relacionades amb moviments ecologistes i antiglobalització – Can Masdeu – o per altra banda, per practicar un esport d'equip o realitzar activitats urbanes alternatives com *graffities* – Campo de la cebada. Aquest tipus d'espais, i la naturalesa de les seves activitats demanda superfícies majors a 2000 m². És normal trobar-los a les afores de la ciutat, o esporàdicament en buits urbans centrals producte de l'enderroc d'una infraestructura.

Malgrat la classificació en quatre grups, cal remarcar que gairebé tots els espais han estat ideats per complir funcions de barri vinculades al territori, per tant de proximitat. Tal i com reflecteix el gràfic, hi ha una tendència a la concentració dels espais cap a les relacions de proximitat, fet que no impedeix l'acceptació d'usuaris que accedeixen amb mobilitat per connexió.

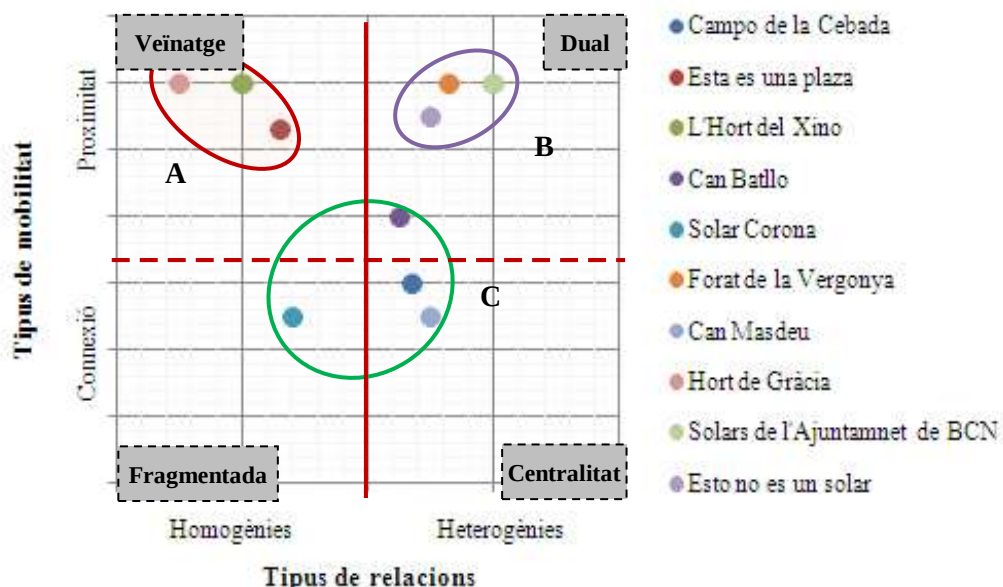

Figura 34: Tipologia de relacions de mobilitat associada a l'ús dels espais estudiats

Taula 23: Tipologia de relacions de mobilitat associada a l'ús dels espais estudiats

	Relació territorial	Espai de relacions homogènies (entre coneguts)	Espai de relacions heterogènies (entre desconeguts)
Relacions de mobilitat de proximitat	Arrelament veïnal	<u>Relacions de mobilitat de veïnatge</u>	<u>Relacions de mobilitat dual</u>
		Coneguts del barri units per una pràctica comú: <i>Hort de Gràcia, Hort del Xino, Esta es una plaza</i>	Habitants pel carrer/esport: <i>Forat de la Vergonya, Estonesunsolar. Solars de l'Aj. de BCN</i> Grup unit per millorar el barri: <i>Can Batlló</i>
Associada al barri			
Relacions de mobilitat de connexió per interès d'activitat	Arrelament metropolità	<u>Relacions de mobilitat fragmentada</u>	<u>Relacions de mobilitat central</u>
		Individu o grup que es desplaça a un espai determinat per interès: <i>Solar Corona.</i>	Individus que es troben per realitzar una activitat concreta: <i>Campo la Cebada, Can Masdeu</i>

Font: Adaptat de Magrinyà, 2008

D. Hipòtesi: El volum d'usuaris determina l'acceptació dels espais

Un bon indicador per determinar l'èxit en la generació de *l'espai viscut* és avaluar l'acceptació de l'espai en funció del nombre de participants. Alhora de analitzar el nombre de participants (usuaris) cal ser caut per no caure en contrasentits, ja que si anteriorment s'anunciava que l'espai públic planificat és un espai d'oci consumista, no podem avaluar l'èxit dels nous espais exclusivament en funció del volum d'usuaris consumidors, també caldrà tenir en compte altres factors.

Com s'aprecia a la figura 35, l'espai es susceptible de ser més utilitzat contra major sigui el nombre d'activitats que s'hi desenvolupen. Però cal contrastar-ho amb altres factors com el grau de participació o d'implicació del que va gaudir el projecte durant el procés de deliberació i presa de decisions. L'experiència de l'espai està present en tots els àmbits, de manera que el procés d'idear-lo (espai concebut, mental, el no físic) és de vital importància per apropiarse'l i convertir-lo en viu. Espais com els *Solars de l'Ajuntament de Barcelona* van ser ideats i dissenyats per un equip municipal i el resultat és la falta de públic (*veure grup A fig.36 i 37*). Per altra banda, aquells solars promoguts des de els moviments veïnals fruit d'un procés inclusiu en la presa de decisions (*veure grup B fig. 36 i 37*), especialment *Forat de la Vergonya, Can Batlló o Can Masdeu*, gaudeixen de bona assistència, acceptació i són protegits i controlats per la pròpia comunitat.

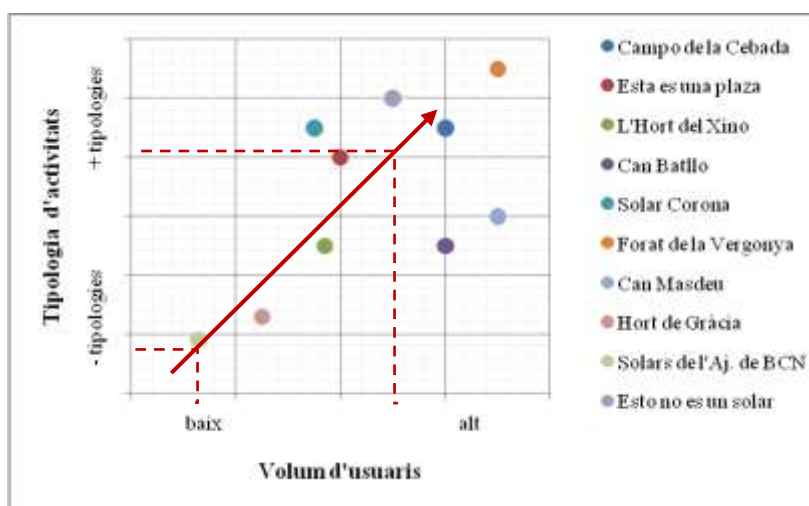

Figura 35: Relació Tipologies d'activitats – Volum d'usuaris

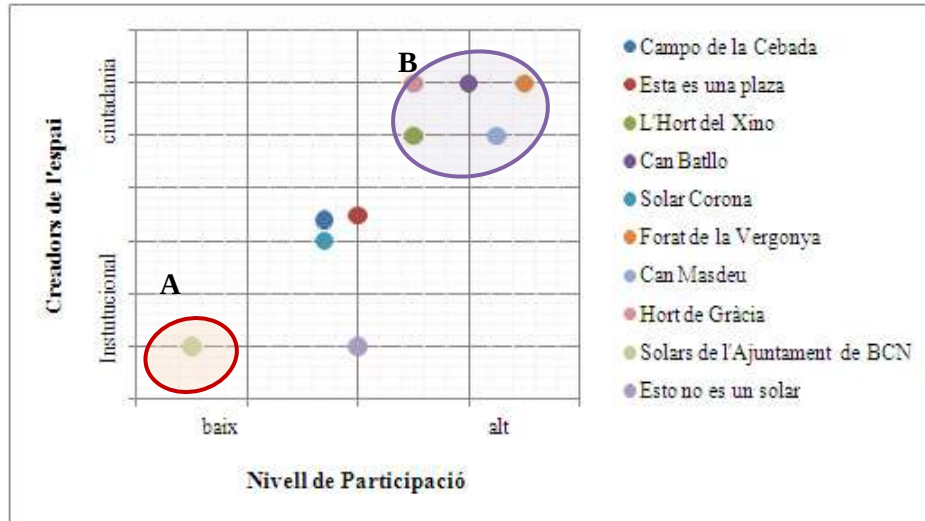

Figura 36: Relació Creadors de l'espai – Nivell de participació

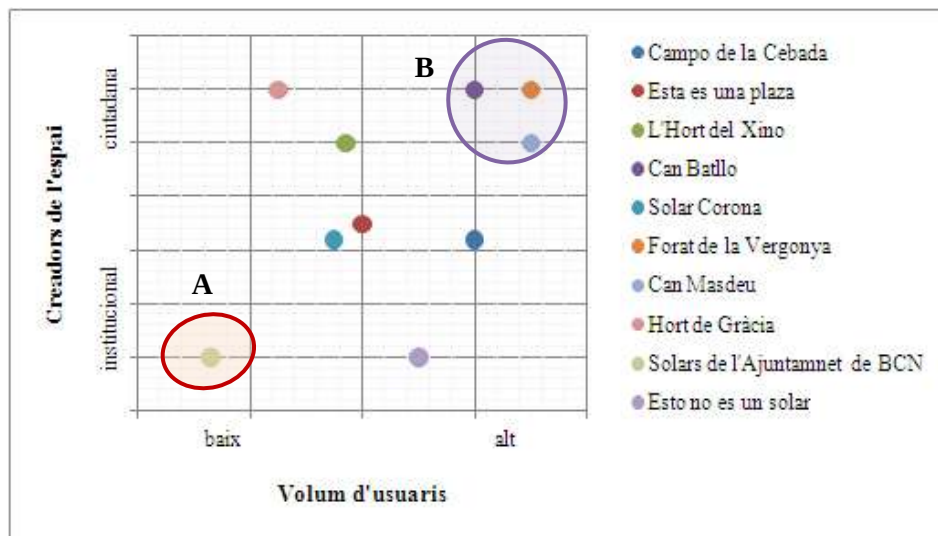

Figura 37: Relació Creadors de l'espai – Volum d'usuaris

5.4 CONCLUSIONS

5.4.1 CARACTERÍSTIQUES GENERALS DELS PROJECTES

A partir dels dos tipus d'anàlisi realitzats s'ha pogut tipificar unes característiques comuns d'aquest nou espai públic.

Espais ciutadans de participació: Els espais analitzats són espais que, majoritàriament, han nascut d'una voluntat ciutadana per solucionar una mancança o satisfer un desig (80%), o bé hi ha participat. La construcció dels espais de la ciutat (invisible) canvia el paradigma clàssic. Ja no es projecta un espai acord a uns cànons estètics, sinó que es projecte per a un públic amb unes requeriments específics consensuats amb la comunitat. A més a més, l'usuari de l'espai ha perdut la seva categoria d'agent passiu, per passar a ser part i art en la elaboració i utilització del projecte.

A l'altre extrem, hi ha un projecte de recuperació de solars impulsat per l'Ajuntament de Barcelona. El projecte presenta uns patrons de continuïtat amb l'espai públic planificat, dirigit i vertical, lluny de qualsevol lògica participativa.

El lloc: Les ubicacions més repetides acostumen a establir-se en antics solars, complexos fabrils abandonats, espais carregats de simbolisme, propietats públiques desocupades o pendents d'urbanitzar en estat de paràlisi. No existeix un model únic, així com no existeix una forma física idònia per aquest tipus d'espais. Aquests col·lectius tendeixen a trobar uns espais d'oportunitat i els reformulen per satisfer les seves necessitats. La transformació de l'espai físic acostuma a fer-se a partir de materials reciclats amb una doble intencionalitat. Per una banda, reduir les despeses; i per altre, reduir les elevades taxes del metabolisme urbà contribuint a la reabsorció dels residus i tancant, en certa manera, el cicle dels materials.

Temporalitat: L'estatus dels nous espais públics acostuma a ser el de temporalitat. L'ús temporal és, com el seu propi nom indica, de durada limitada i no correspon amb la idea que pot tenir el propietari de l'espai. L'ús temporal es dona com un acord contractual de curta durada o com una activitat davant la qual el propietari fa els ulls grossos, almenys per un temps.

S'entén per ús temporal la utilització, en condicions avantatjoses, de llocs que han deixat d'utilitzar-se per a les seves finalitats inicials i el futur desenvolupament urbanístic és encara incert. Fins i tot projectes sostenibles a llarg termini com el cas de Can Masdeu (reconegut per una sentència judicial), es troba sota l'amenaça de desaparició en qualsevol moment. Afortunadament, en els últims anys, han proliferat algunes experiències amb convenis de cessió d'ús temporal (uns 3-5 anys). Aquesta nova figura legal permet desenvolupar els projectes amb garanties i expectatives de futur a mig termini.

Gestió: Un tret comú dels nous moviments socials generadors d'espais públics és l'impuls que brinden al desenvolupament de projectes autogestionats. Inicialment concebuts com una resposta espontània en temps de crisi i com una voluntat de independència de l'administració, aquests espais autogestionats sostenen avui la utopia d'un desenvolupament econòmic alternatiu al del mercat capitalista. El model de deliberació acostuma a ser assembleari (exceptuant els de promoció institucional) i completament horitzontal per afavorir la participació de tots. Aquestes experiències autogestionades no són reticents a establir contactes amb les administracions sempre que les parts en surtin beneficiades i la càrrega política del projecte no es vegi condicionada.

Activitats: La multiplicitat i mescla d'activitats és una característica bastant estesa. Els nous espais proposen projectes de tot tipus: iniciatives culturals, activitats esportives i d'oci, de jardineria i paisatgisme, o projectes socials. Tot i la diversitat d'activitats, les més atractives per aquests col·lectius estan relacionades amb l'àmbit socioambiental. La major part dels espais tenen una vocació clarament social; realitzen debats i xerrades, passis de cinema, àpats populars que serveixen per estrènyer vincles. Molts d'ells també acullen activitats vinculades amb practiques agroecològiques, un indicador del compromís que els col·lectius han adquirit amb el mediambient. Altres espais més minoritaris, desenvolupen activitats esportives i artístiques.

Mobilitat: Enfront als espais tradicionals en els quals només existia la mobilitat de veïnat, en l'actualitat coexisteixen diferents tipus de relació de mobilitat associades als espais (veïnat, dualitat, fragmentades, centralitat). En ocasions, aquests nous models de desplaçament injecten riquesa d'usuaris i procedències, convertint els espais en àrees més heterogènies i riques.

Sostenibilitat: Els espais estudiats milloren la sostenibilitat de les ciutats en les que es troben. Milloren la *morfologia urbana* introduint zones d'estància i espais verds a la trama urbana. Milloren la quantitat i qualitat de l'*espai públic* i en molts casos també l'habitabilitat tèrmica fruit de la incorporació de vegetació arborícola. Introdueix *complexitat* al teixit urbà a partir de la inclusió de nous usos culturals, esportius i models relacionals per a les comunitats, la qual cosa augmenta la densitat d'informació. Com ja s'ha esmentat amb anterioritat, la necessitat de realitzar actuacions de baix cost ha comportat la utilització de materials reciclats en la major part dels casos, que junt amb la inclusió d'horts urbans ajuden a millorar el *metabolisme urbà*. Per últim, reforça la cohesió social convertint aguts espais ciutadans com a punt de trobada intercultural i intergeneracional.

5.4.2 CONCLUSIÓ DELS RESULTATS

Un dels factors més importants a l'hora d'analitzar aquests nous espais públics relacionat amb la producció de l'espai segons Lefebvre són les característiques de *l'espai concebut*. Aquelles característiques relacionades amb l'espai de la representació, abstracte o ideològic.

En aquest sentit, els actors dinamitzadors dels processos i el nivell de participació dels integrants del projecte són cabdals. S'ha observat que la majoria dels nous espais públics estudiats són un producte de la societat civil i la seva voluntat participativa i creativa. D'aquest espais, 4 casos provenen de reivindicacions veïnal per satisfer un dèficit d'equipaments i espai públic. 3 casos han estat creats per grups artístics amb l'objectiu principal d'acollir esdeveniments temporals que han catalitzat processos de ciutadania pro activa, resultant-ne els nous espais públics. L'altre cas provinent de la societat civil, és fruit de l'iniciativa individualitzada de grups ecologistes i antiglobalització que han sabut fer arribar el missatge i han establert una perfecta relació entre l'espai, el concepte i la gent.

A l'altre extrem, trobem dos casos impulsats des de l'administració amb ideologies participatives oposades. L'experiència de Saragossa, sembla haver arrelat entre els veïns i les associacions que han pres part en la rehabilitació dels solars. En canvi, l'experiència barcelonina no ha estat gaire ben acceptada fruit de la falta de contacte amb les necessitats del barri.

La proporcionalitat entre la participació i l'acceptació veïnal esta demostrada, però s'han de complir altres factors per aconseguir la consolidació dels projectes.

Un altre factor consolidant és la comunicació entre les administracions locals i els ocupants de l'espai. Les propostes articulades des de l'esfera artística han aconseguit convenis de cessió d'ús temporals que els ha reportat un grau de continuïtat i tranquil·litat a mig termini. En canvi, els espais motoritzats per l'acció veïnal s'inclinen per restar al marge de l'administració davant la manca de confiança que els inspira. Val a dir que els casos que si han establert contacte, va ser l'administració qui va intercedir per resoldre conflictes que havien pres grans magnituds. A la llarga, aquests espais n'han sortit beneficiats.

Malgrat no tenir cap experiència de comunicació entre actors en els espais de propietat privada, l'administració pot fer d'intermediària sempre que l'interès del projecte respongui a necessitats socials legítimes com és el cas de Can Batlló.

Aquesta característica dialogant amb els òrgans de poder es un arma de doble full. Del cantó negatiu, pot entrar en conflicte amb la lògica majoritària de l'autogestió, la qual persegueix una independència ideològica de les dinàmiques clàssiques de concentració de poder. Per això, a l'hora d'establir un diàleg amb l'administració, cal tenir prudència de no limitar la llibertat del projecte. Pel cantó positiu, sembla interessant com grups que no es senten representats per les estructures Estatal, aprofiten certs canals per subscriure pactes que reforcin i beneficiïn les reivindicacions populars.

Les conclusions extretes entorn a *l'espai percebut*, l'espai físic on es contenen les relacions són més difuses i poc determinants. S'ha constatat que les condicions físiques de l'espai no determinen la ideologia del projecte ni les activitats. Els requeriments espacials de la majoria de projectes no són una característica definidora del projecte, ja que poden adaptar-se a l'espai buit, a la oportunitat que troben i reformular el projecte a les dimensions de que disposen. El valor d'aquest nous espais està en l'acció de transformació, en la dimensió social i el simbolgia d'aplicar nous models de participació més enllà de la concepció formal. L'excepció que confirma la regla és Can Masdeu, un projecte que si cercava un espai concret on poder desenvolupar un projecte de vida rural en les proximitats d'una ciutat.

Es pot afirmar que l'espai és important en la mesura que és el contenidor d'un procés d'acció transformadora de la societat.

Com en Lefebvre, les característiques *l'espai viscut* també seran el producte resultant dels altres dos espais. Els usuaris i les relacions entre ells seran definitòries. Així, les xarxes associatives i veïnals són de gran ajuda alhora d'articular processos de deliberació horitzontals i mantenir l'essència d'un projecte inclusiu on tots els participants s'hi sentin còmodes, s'identifiquin i puguin viure l'experiència en un estat d'igualtat i comunitat.

A nivell relacional i a diferència del disseny de l'espai públic planificat que confia en les relacions de mobilitat de veïnatge per omplir-lo de contingut, aquests nous espais plantegen noves relacions de mobilitat associades a l'ús dels espais. Cert tipus d'activitats són les responsables de mobilitzar i relacionar gent diversa de procedències metropolitanes. Can Masdeu o El campo de la Cebada, són exemples d'una nova cultura de l'oci

A nivell relacional, l'experiència d'aquests nous espais no només confia en les relacions de mobilitat per veïnatge per omplir-lo de contingut, sinó que com s'ha vist, estan complementats per usuaris disposats a desplaçar-se a escala metropolitana per donar continuïtat a un projecte i a un tipus de relacions diferents de l'espai públic planificat.

Per acabar, es proposarà una caracterització (*veure taula 24*) dels projectes més llegible i simplificada que la taula 22. De la segona anàlisi s'extreu les 4 característiques més definidores dels projectes.

<i>Taula 24: Nova Relació entre els espais i les seves característiques simplificades</i>	<i>E.Concebut (abstracte, ideològic, mental)</i>		<i>E.Percebut (físic)</i>	<i>E.Viscut</i>
	<i>Dinamitzadors</i>	<i>R. Administració</i>	<i>Activitats</i>	<i>Relacions per mobilitat</i>
<i>Forat de la Vergonya</i>	<i>Moviments Veïnals</i>	<i>Coneixement</i>	<i>Transversal</i>	<i>Dual</i>
<i>Can Batlló</i>	<i>Moviments Veïnals</i>	<i>Coneixement</i>	<i>Única</i>	<i>Fragmentada</i>
<i>Can Masdeu</i>	<i>Moviments Veïnals</i>	<i>Inexistent</i>	<i>Combinada</i>	<i>Central</i>
<i>Hort del Xino</i>	<i>Moviments Veïnals</i>	<i>Inexistent</i>	<i>Combinada</i>	<i>Veïnatge</i>
<i>Hort de Gràcia</i>	<i>Moviments Veïnals</i>	<i>Inexistent</i>	<i>Única</i>	<i>Veïnatge</i>
<i>Esta es una plaza</i>	<i>Col·lectius artístics</i>	<i>Coneixement</i>	<i>Transversal</i>	<i>Veïnatge</i>
<i>Sola Corona</i>	<i>Col·lectius artístics</i>	<i>Coneixement</i>	<i>Transversal</i>	<i>Fragmentada</i>
<i>Campo de la Cebada</i>	<i>Col·lectius artístics</i>	<i>Coneixement</i>	<i>Transversal</i>	<i>Central</i>
<i>Solars Aj. BCN</i>	<i>Administració</i>	<i>Institucional</i>	<i>Única</i>	<i>Dual</i>
<i>Esto_no_es_un_Solar</i>	<i>Administració</i>	<i>Institucional</i>	<i>Transversal</i>	<i>Dual</i>

Font:Elaboració Pròpia

6. DISCUSSIÓ SOBRE L'APROPIACIÓ DE L'ESPAI

6.1 LA VINCULACIÓ ENTRE L'ESPAI PERCEBUT, CONCEBUT I VISCUT

Fins al moment hem fet referència als processos d'apropiació des de la teoria de la producció de l'espai de Lefebvre (1974) i Soja (1996). Ha quedat entès que l'espai social (espai viscut) és el producte indivisible de l'experiència de l'espai físic (espai percebut) i de l'espai representat o abstracte (espai concebut). Un espai físic on tenen lloc les relacions, i un d'abstracte que conté les representacions de l'espai, les pautes de comportament i la càrrega ideològica del grup social que l'ha apropiat. Aquestes pràctiques socials entenen la ciutat com a generadora incansable de productes (espais) amb valor d'ús que es poden utilitzar lluny de la lògica crematística de l'ordre establert.

Si l'apropiació és el procés pel qual un espai esdevé un lloc propi per a la persona (i el grup), cal atendre com es construeix i es desenvolupa aquest sentiment. En aquest aspecte, Vidal & Pol (2005) plantegen la teoria de l'apropiació dual. En ella s'exposa dos mecanismes per els quals es produeix l'apropiació: l'acció-transformació i la identificació simbòlica.

L'acció-transformació està íntimament lligada al concepte de territorialitat, és a dir de l'espai percebut; D'altra banda, la identificació simbòlica forma part de l'espai concebut, de l'abstracció de l'espai.

En el cas de moviments socials que es mobilitzen entorn de la defensa de les seves territorialitats, és l'espai material i físic el que està al centre de les seves activitats. No obstant, la seva lluita per l'espai físic és al mateix temps una lluita pel que representa la terra. No hem d'oblidar la interdependència i indivisibilitat dels tres espais que postulava Lefebvre. Per això, es pot afirmar que el simbolisme és una propietat inherent a la percepció de los espais.

Un cop relligada la conceptualització de l'apropiació de l'espai, faré una aproximació personal al simbolisme d'alguns espais estudiats a partir de l'òptica anteriorment exposada.

Projectes com Can Batlló, El forat de la Vergonya i Can Masdeu centren la reivindicació sobre un espai concret en defensa d'un patrimoni físic, però amaguen un seguit de representacions, de simbologia i d'història. Són projectes paradigmàtics del procés d'acció (transformació) vinculada al simbolisme. El primer, reclama un complex fabril en desús per construir uns equipaments per al barri. En principi, és una demanda del territori, però implícitament conceben l'espai com a una oportunitat d'organitzar-se lluny de les dinàmiques planificades i verticals de l'administració. Can Masdeu, revaloritza una masia abandonada per implementar un projecte agroecològic en el que els horts no són el fi, sinó un símbol cap a un projecte comunitari. I per acabar, el Forat de la Vergonya, més enllà de reivindicar un espai públic, té vocació d'erigir-se com un símbol de la lluita contra l'especulació i terciarització del centre de Barcelona.

Dels 3 casos exposat es pot desprendre que hi ha dos tipus de símbols diferenciats. El primer el simbolisme deriva de la territorialitat. I l'altre, el simbolisme és més important que el territori que està sent reivindicat.

El simbolisme de Can Batlló i Can Masdeu deriva de les característiques físiques de l'espai. De percebre el significat de l'entorn en quan a valor d'ús, i comprendre que és pot fer a l'espai. Entès així, un solar, una masia o una fàbrica són percebuts com un buit urbà (*E.percebut-físic*) fruit d'un procés d'especulació (*E.concebut-abstracte*), en el que desenvolupar un projecte en comunitat (*E.Viscut*).

En canvi, el simbolisme del Forat de la Vergonya és fruit de les interaccions socials on la ideologia està per sobre de l'espai. L'autèntic motor de la reivindicació és la resistència d'un barri a ser tematitzat i desposseït dels seus valors tradicionals (*E.concebut-abstracte*). El símbol cristal·litza en un espai urbà (*E.percebut*) que representava tot allò que es vol evitar (*E.concebut*), i s'actua i participa en conseqüència (*E.Viscut*).

Aquesta petita dissertació m'empeny a tornar a Lefebvre (1974), quan afirma que l'espai no és un objecte separat de la ideologia o de la política. L'espai és un producte ple d'ideologies, formulades per la societat en un lloc concret, i al meu entendre, aquesta tríade *Lloc-Idea-Gent* forma la indivisibilitat de l'espai. Si l'espai públic ha mort, per sort hi ha un contracorrent que l'està reviscolant.

6.2 L'APROPIACIÓ I LES NECESSITATS

En apartats anteriors hem fet referència al concepte d'apropiació com a mecanisme bàsic del desenvolupament humà, on el procés ens fa conscients de la realitat físico-conceptual i l'entorn ens ajuda a incorporar processos cognitius i afectius de manera activa. (Vidal i Pol, 2005).

Els processos esmentats formaran part del nostre aprenentatge i seran un dels camins cap a l'autorealització. Recolzat a la teoria de Maslow, es revisen els tres models d'apropiació de l'espai en funció dels seus actors, per identificar les necessitats implícites en el procés i la satisfacció de les mateixes si es produeix.

6.2.1 EL MOVIMENT VEÏNAL COM A GENERADORS D'ESPAI

Els moviments veïnals tendeixen a agrupar-se entorn a reivindicacions sorgides, generalment, per un dèficit d'equipaments, espai públic o serveis bàsics insatisfets durant un llarg període de temps.

Durant la fase d'anàlisi i posterior debat de la problemàtica s'identifiquen les mancances i s'organitzen grups de treball i aliances per iniciar un procés pal·liatiu de la demanda.

Aquesta manca de serveis indispensables per al desenvolupament de la vida a les ciutats pot produir una sensació d'indefensió o vulnerabilitat enfront altres sectors socials. Per tant, les mancances referides s'emporten al segon nivell segon Maslow (1943) fan referència a un tipus de necessitats de seguretat, d'aquí neix la demanda.

Un cop analitzada la problemàtica, és el moment per plantejar solucions. Paral·lelament a la presa de decisions de projecte, decisions corresponents a la concepció de l'espai, es treballa per trobar una localització, un espai percebut, on pal·liar les necessitats insatisfetes. És en aquest procés on, sense encara tenir assolit el nivell 2 de la piràmide, es reforcen les necessitats de sociabilització i acceptació a través del treball en grup per una causa comú.

Més endavant, quan el grup pren part en la primera ocupació de l'espai, i aquell espai percebut, i concebut es materialitzen en viscut, es satisfan les necessitats d'estima a través dels èxits assolits. El valor del grup augmenta i les necessitats de seguretat inicials es veuen satisfetes temporalment.

Per últim, i en el context de que el projecte d'apropiació hagi conclòs en un projecte consolidat, és possible que un grup determinat d'individus es senti empès a l'autorealització a través de nous projectes per a la comunitat (*veure fig.38*).

6.2.2 ELS GRUPS ARTÍSTICS COM A GENERADORS D'ESPAI

El procés des de l'òptica artística manté similituds amb el procés veïnal. La major diferència es troba en la base de la reivindicació. En aquest cas, tot i contemplar les necessitats de seguretat del teixit social on s'adscriu el projecte, la motivació inicial per prendre l'acció d'apropiació neix d'un desig personal d'autorealització. A partir d'aquí, els esdeveniments es succeeixen repetint els patrons descrits en el cas anterior. (*veure fig.39*).

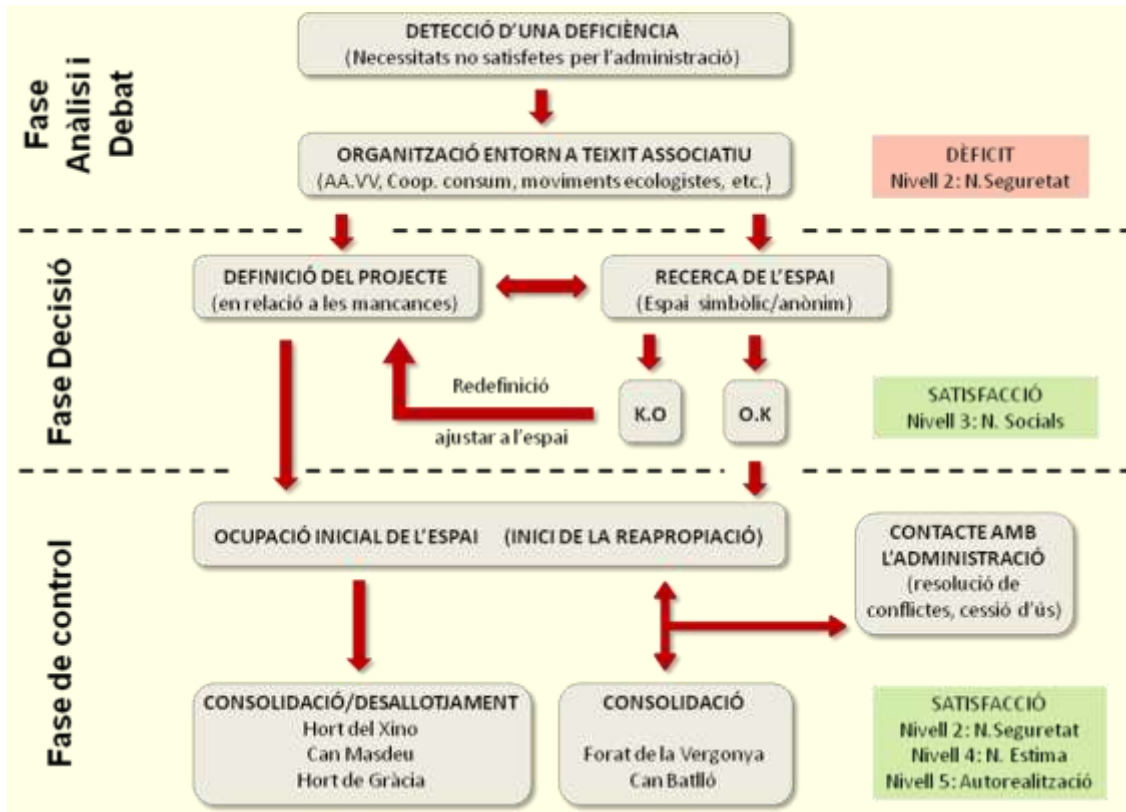

Figura 38: Procés d'apropiació segons el moviment veïnal

Font: Elaboració pròpia

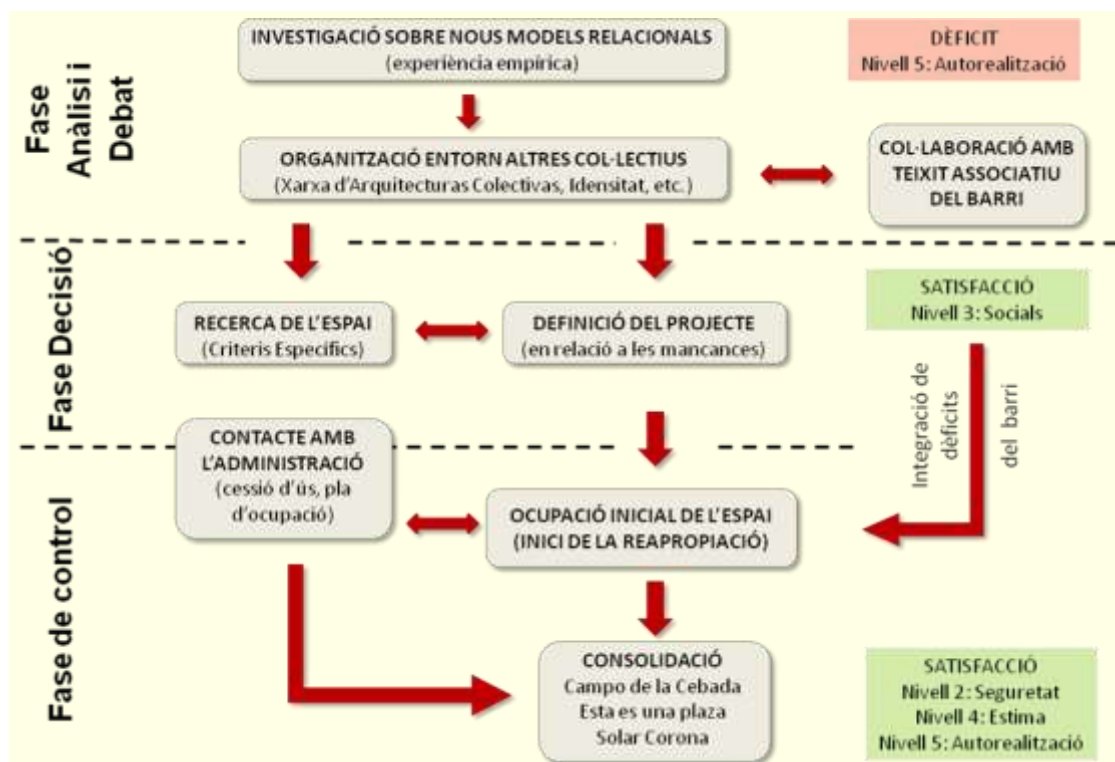

Figura 39: Procés d'apropiació segons els col·lectius artístics

Font: Elaboració pròpia

6.2.3 LA INICIATIVA INSTITUCIONAL COM A GENERADORS D'ESPAI

El tercer i últim procés d'apropiació de l'espai es impulsat des de les esferes de poder tradicional. Un òrgan de govern competent analitza la realitat urbana i conclou sobre la necessitat d'actuar en un determinat àmbit per solucionar un dèficit. Aparentment, no hi ha cap diferència amb el procés veïnal, ara bé, aquest procés de producció espacial engegat per l'Estat, pot prendre dues vies oposades.

La primera via és la dirigida. La de l'urbanisme planificat. On els usuaris són uns simples destinataris d'un producte gestionat a les oficines municipals. La major part d'experiències en aquesta línia han acabat en la infrautilització de l'espai i la no acceptació de la ciutadania. Aquests espais són dissenyats sense entendre les necessitats del públic objectiu i són el decorat d'una ciutat sense espais vius que no satisfà cap necessitat ciutadana (*veure fig.40, marge esquerra*).

La segona via és la participativa (*veure fig.40, marge dret*). Aquest model inicia el seu recorregut per la via burocràtica però de seguida estableix contacte amb la realitat social del territori i dels espais que es volen apropiat. Amb diferències ideològiques i burocràtiques, pren la línia del procés d'apropiació del moviment veïnal satisfent-ne les mateixes necessitats.

Després de detectar les deficiències i un cop es disposa dels potencials espais d'actuació, es realitza un treball de camp. En ell s'identifiquen els actors rellevants del teixit social, es determinen les necessitats específiques dels col·lectius, s'estudien les possibilitats reals, etc. Després de l'anàlisi, s'inicia un procés participatiu transversal, on es dóna poder de decisió als agents urbans. Posteriorment uns tècnics avaluen les propostes per validar-les i s'inicien les obres. Malgrat ser un procés promogut per l'administració, respon a un patró molt horitzontal el qual reporta molts beneficis, ja que s'implica al veïnat en la producció espacial; es reforça la posició i credibilitat de l'administració; i en definitiva, el resultat satisfà a les dues parts. L'exemple està en el cas de *estonoesunsolar* a Saragossa que després de dos anys en funcionament ha tret resultats prou esperançadors, tot i haver de millorar aspectes com el sentiment de pertinença dels usuaris.

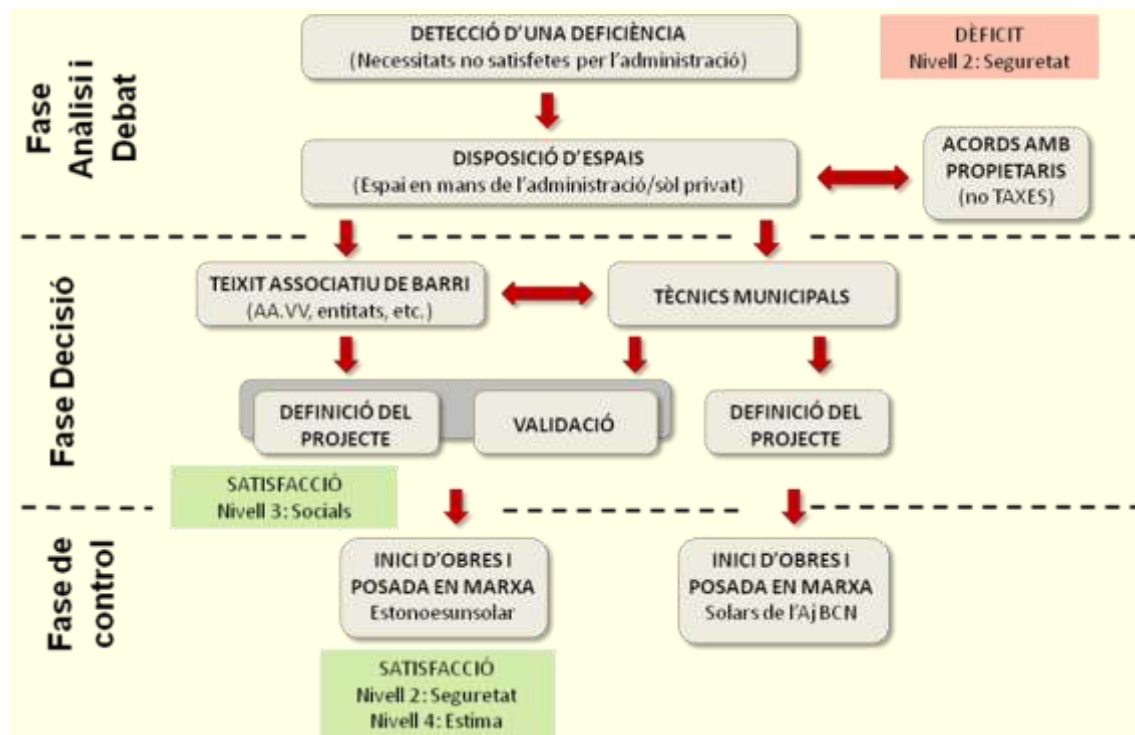

Figura 40: Procés de creació d'espais segons l'administració

Font: Elaboració pròpia

Els aspectes negatius de la producció o apropiació de l'espai per part de l'administració radiquen en dos punts claus. El primer es centra en els casos on no ha existit participació. Aquesta invasió de l'administració en pràctiques pròpies dels moviments socials sembla ocultar un interès per mantenir sota control i desactivar processos veïnals en estat latent. El segon focalitza sobre els processos amb participació. Tot i dur a terme una bona tasca d'inclusió i tenir èxit en el resultat final, l'apropriació no es produeix al 100%, ja que els espais continuen sota la vigilància i control de l'administració pública. Aquest fet és prou significatiu, ja que la ciutadania entén els espais com a espais de titularitat públics, de tothom, i no com a espais comunitaris.

La importància d'una comunitat arrelada en un espai recau sobre la protecció d'aquell espai sota convenis i normes no escrites executades per la pròpia comunitat. I això és el que no succeeix en els espais construïts per l'administració. Per il·lustrar l'explicació, cito els fets succeïts a Saragossa en els darrers dies, on actes de vandalisme a diferents espais del programa estonoesunsolar, han comportat greus destrosses (*veure fig.41*), remarcant la necessitat de treballar en aquesta línia.

Figura 41: Vandalisme en un solar del programa estonoesunsolar de Saragossa.

Font: <http://Heraldo.es>

7. RECREANT CRUÏLLES: APROPIACIÓ DE L'ILLA DE GERMANETES

7.1 QUE ÉS RECREANT CRUÏLLES?

En un context de manca de qualitat dels espais de relació, de retallades en les inversions en serveis públics i d'incompliments de l'Administració en la construcció dels equipaments previstos, part de la ciutadania es va mobilitzar per pensar, expressar-se i actuar sobre aquest solar. Recreant Cruïlles és una plataforma ciutadana amb la necessitat compartida de gaudir d'un urbanisme més humà que planteja l'apropiació d'un solar abandonat com a espai d'assaig per a la reforma de l'actual model social i urbà.

La base de la reivindicació es centra en el solar de l'antic convent de les Germanetes dels Pobres (d'ara endavant Espai Germanetes), situat a la confluència dels carrers Comte Borrell i Consell de Cent (*veure fig.42*). La plataforma creu que l'espai pot esdevenir un espai estratègic per al desenvolupament social del Barri, ja que la seva centralitat, la proximitat amb diversos equipaments escolars i la relació amb els interiors d'illa circumdants, fan d'aquest espai un perfecte laboratori d'acció veïnal. Aquest és un espai útil per a implicar els diferents agents socials del barri disposats a recuperar-lo, regenerar-lo i dinamitzar-lo.

Figura 42: Situació dins l'àmbit de l'Eixample Esquerra

Font: Elaboració pròpia

La iniciativa neix a l'Assemblea de l'Esquerra de l'Eixample, sorgida arran de l'acampada de Plaça Catalunya. Posteriorment també s'ha unit l'Assemblea de Sant Antoni i compta amb el suport i la col·laboració de l'Associació de Veïns i Veïnes de l'Esquerra de l'Eixample (AVVEE).

Es tracta d'un grup humà que procedeix de diverses àrees professionals, sociològiques i ideològiques, comptant entre els seus membres persones que alhora treballen en d'altres

col·lectius o iniciatives com les AVV de l'Esquerra de l'Eixample i de Sant Antoni, el Camí Amic, AMPAs, cooperatives, centres socials autogestionats, ateneus, universitats, etc. Principalment està constituït per veïns i veïnes del barri, malgrat no ser una característica indispensable. L'esperit del grup és obert a la participació de totes aquelles persones que desitgin implicar-s'hi. El denominador comú de tots els integrants és la voluntat de promoure l'apropiació dels espais públics per part de les persones que hi conviuen.

7.2 ANTECEDENTS

L'antic convent, construït cap a finals del segle XIX i propietat de la congregació religiosa de les Germanetes dels Pobres, va arribar al seu final l'any 2000. L'Hospital Clínic de Barcelona va comprar els terrenys amb l'objectiu d'ampliar les seves instal·lacions.

El maig de l'any 2000, dins el marc de la VI Audiència Pública als nois i noies de Barcelona –una forma de participació ciutadana a través de l'alumnat de 6è de primària, secundària i batxillerat– sorgeix el projecte "Barcelona més verda. Com volem que sigui un jardí del nostre Districte?", impulsat per Parcs i Jardins i l'Institut Municipal d'Educació. L'objectiu principal era que nois i noies del curs 2000-01, poguessin treballar a l'escola el disseny d'un espai verd del seu districte. En el cas de l'Eixample l'espai escollit va ser el jardí del pati del Convent de les Germanetes, jardins que en aquell moment ja formaven part de Parcs i Jardins amb el nom de Jardins d'Emma de Barcelona (*veure fig.43*).

Un any més tard, el 2001, després de molta feina feta per part dels centres educatius –Escola Shalom, CEIP Joan Miró, IES Parc de l'Escorxador i CEIP Diputació– es va exposar el projecte desenvolupat al Parc de la Ciutadella, conjuntament amb la resta de districtes de la ciutat de Barcelona. (*veure fig.44*)

Figura 43: Jardins d'Emma any 2000

Font: Xavier Riu

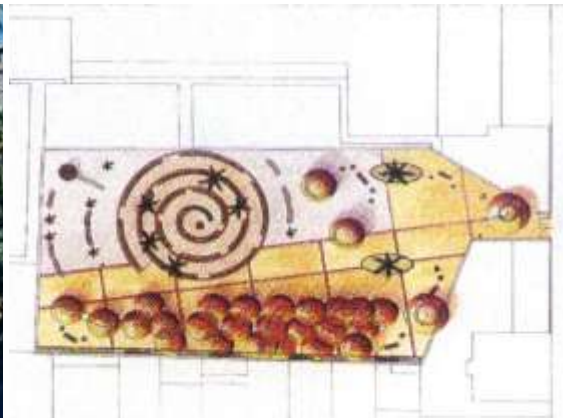

Figura 44: Resultat del procés participatiu

Paral·lelament, durant el curs 2000-2001, es va crear el Camí Amic format bàsicament per les escoles públiques i diverses entitats del barri de l'Esquerra de l'Eixample. Aquest grup promou un projecte comunitari d'educació en valors cívics i mediambientals a partir de fer més agradable i segur el recorregut a peu dels infants, tot cercant la complicitat i la col·laboració dels habitants de l'Esquerra de l'Eixample (E.E.) i Sant Antoni. És un espai educatiu i d'enriquiment personal per a tots els agents implicats (entitats, equipaments, veïns i veïnes, administració) i alhora es configura en un espai de participació, implicació i treball en xarxa. Aquest grup ha promogut diverses accions amb l'objectiu final d'aconseguir que el carrer, el barri i la ciutat esdevinguin un espai de relació i d'intercanvi d'idees. Un dels objectius centrals del Camí Amic és aconseguir espais agradables i segurs que relliguin les zones verdes i els diferents equipaments.

Aquell any 2001, les accions promogudes van cristal·litzar en l'ocupació temporal de l'espai públic per part dels alumnes de les 5 escoles públiques del Barri –Auró, Diputació, Els Llorers, Joan Miró i Ferran Sunyer– en el marc del Dia sense cotxes. Al llarg del dia es van realitzar diverses activitats de sensibilització amb l'objectiu final de fomentar el bon ús del carrer, el respecte per la resta d'usuaris i la pacificació del trànsit als carrers Consell de Cent i Comte Borrell, així com en la cruïlla corresponent al solar de l'Illa de Germanetes. (veure fig.45) L'èxit d'aquesta acció ciutadana va comportar la consecució d'una de les reivindicacions: l'ampliació de les voreres del carrer Comte Borrell amb la consegüent pacificació d'aquest carrer.

Figura 45: Ocupació temporal de l'espai públic per alumnes dels CEIPs del barri.

Font: Xavier Riu

L'any 2004 el convent/asil de les Germanetes dels Pobres va ser enderrocat definitivament. En el solar només hi va quedar un edifici d'habitatges que no gaire més tard també va ser enderrocat (veure fig.46).

L'any 2006, l'Ajuntament de Barcelona i el Patronat de l'Hospital Clínic van arribar a un acord per a la permuta del solar de Germanetes per un solar de l'Ajuntament. D'una banda, l'Ajuntament es comprometia a cedir el 95% de la propietat de la parcel·la on estava ubicat el Parc de Bombers de l'Eixample –al carrer Provença– i, a canvi, el Clínic cedia a la ciutat l'illa de les Germanetes i es comprometia a construir una nova caserna de bombers a l'antiga ubicació (veure fig.47).

Figura 46: Enderroc del convent de les Germanetes dels Pobres

Font: Xavier Riu

Després de 2 anys amb el solar buit i amb el malestar dels veïns per la manca d'equipaments a l'Esquerra de l'Eixample, l'Ajuntament responia a les demandes projectant un conjunt de serveis públics necessaris per al barri a l'Espai Germanetes. Entre els equipaments compromesos pel govern municipal l'any 2006 es contemplava la construcció d'un centre de dia, un edifici d'apartaments tutelats per a gent gran, un edifici d'habitatges dotacionals en règim de lloguer per a joves, un institut d'ensenyament secundari, i una escola bressol, que van ser inclosos en el PAM/PAD 2007-2011.

El maig de 2010 es va aprovar el Pla Especial urbanístic de l'Illa Germanetes, per al qual es preveia un termini d'execució de 5 anys. El novembre de 2011 també s'aprovava una Modificació del Pla General Metropolità, que qualificava de zona verda l'espai que haurà de permetre obrir el pati interior d'illa al carrer Viladomat.

L'any 2012 encara no s'ha encarregat cap dels projectes previstos a l'Espai Germanetes per al barri. L'única obra que s'ha dut a terme en aquest espai ha estat la construcció d'habitatges de titularitat privada que estaven inclosos en l'operació.

Figura 47: El projecte de l'Hospital Clínic vinculat a l'Espai Germanetes

Font: El Periódico

Arran d'aquests antecedents i entenent que els espais buits eren un malbaratament de recursos per al barri, les Assemblees de l'Esquerra de l'Eixample i Sant Antoni van decidir implicar-se en la consecució d'espais per a autogestionar-los conjuntament entre tots aquells veïns i veïnes que volguessin implicar-s'hi. En aquesta mateixa perspectiva es reivindicava desenvolupar un altre ús dels carrers de l'Eixample amb una menor presència de l'automòbil, que és el veritable contaminador ambiental del teixit urbà.

L'octubre del 2011 es va posar en pràctica la primera acció. En el marc de la festa major de l'Esquerra de l'Eixample, l'Assemblea del barri va organitzar una jornada festiva al Parc Joan Miró que va acollir un taller per a reconèixer les mancances del barri, i plantejar la possibilitat de reapropiar-se algun solar per dur a terme intervencions veïnals i desenvolupar projectes comunitaris on generar nous espais fora de la dinàmica consumista predominant i vinculats a processos participatius i creatius. Fruit dels resultats d'aquest taller en va resultar el plànol de la figura 48.

Figura 48: Resultat gràfic del taller

Font: Roger Pujol

Després de la jornada, els veïns del barri van valorar positivament l'experiència i es va generar un grup de treball específic dins de l'Assemblea de l'Esquerra de l'Eixample per a incidir en l'Espai Germanetes. En la dinàmica de reunions setmanals es va fer visible l'interès col·lectiu per l'existència d'espais públics autogestionats. D'aquesta manera es va engegar el procés de participació ciutadana, com a continuació de la iniciativa duta a terme des de l'Assemblea.

Com a resultat d'aquestes reunions va sorgir Recreant Cruïlles, un grup amb la perspectiva d'iniciar un procés participatiu entre les entitats i persones interessades per l'entorn de l'Espai Germanetes ha realitzat tres Tallers Oberts al Centre Cívic Golferichs amb gran assistència de públic. El primer Taller es va celebrar el 9 de febrer de 2012 amb un doble objectiu: el primer, examinar l'estat del solar de Germanetes en aquell moment i aportar noves iniciatives de cara al futur. El segon, celebrat el 22 de març de 2012, ja va treballar en la línia de definir diferents grups de treball per a cadascun dels eixos d'activitats a organitzar a l'Espai Germanetes. Les conclusions van ser clares: calia fer alguna cosa per no deixar caure el solar en l'oblit. Es van esbossar possibles línies de treball dins el solar i es va emplaçar la setantena de participants a retrobar-se al cap d'un temps per cercar propostes concretes i treballar-hi. Per altra banda, el grup de treball de peatonalització va defensar la pacificació del carrer Consell de Cent, i generar, a l'encreuament amb el carrer Borrell ja pacificat, la primera cruïlla-plaça de l'Eixample.

7.3 CARACTERÍSTIQUES DE L'EIXAMPLE

Des de l'aprovació del Pla de Reforma i Eixample de Barcelona de Cerdà de 1859 fins a l'actualitat, l'Eixample s'ha convertit en un dels àmbits més paradigmàtics del centre urbà. Un centre amb unes característiques d'un model de referència: un teixit compacte, complex i divers.

La *compacitat* té com a conseqüència la proximitat de les activitats que conformen la ciutat. Un espai que facilita el contacte, l'intercanvi i la comunicació que són l'essència de la ciutat. La compacitat potencia la probabilitat de contactes i la relació entre els elements del sistema urbà.

La *complexitat* està lligada a una gran quantitat d'activitats. El resultat és un teixit d'activitats econòmiques, institucions i associacions urbanes, que exemplifica l'eslògan "Al barri hi ha de tot".

La *diversitat* va associada a la coexistència de diferents nivells socials que en el cas de l'Esquerra de l'Eixample s'expressa per la diversitat d'orígens en el temps i en l'espai.

Si s'exclou la pròpia ciutat de Barcelona del rànking de ciutats més habitades de Catalunya, el districte de l'Eixample és el nucli més poblat amb un total de 268.189 habitants. El seu alt grau de compacitat és l'alt nivell de densitat residencial: 330 habitants per hectàrea. (veure fig.49) La suma dels barris de Sant Antoni i de l'Esquerra de l'Eixample, àmbit d'influència de l'Espai Germanetes, ocuparia la 6a posició a Catalunya, amb més habitants que Tarragona, Girona o Mataró, per posar exemples de referència.

El seu grau de complexitat també queda reflectit en destacar que l'Eixample és el primer centre d'activitat econòmica del país. Així ho exemplifica el conjunt de grans equipaments universitaris, hospitalaris, culturals, administratius i d'hostaleria, tot i que aquesta oferta en la majoria dels casos no és pública ni és accessible a tota la ciutadania. Tanmateix hi ha un gran dèficit d'espais de creació, d'associació i d'intercanvi ciutadà.

Figura 49: Densitat residencial
Font: Arxiu Cerdà

<i>Nuclis urbans de Catalunya</i>		
<i>Rank.</i>	<i>Dades 2007</i>	<i>Població</i>
-	Barcelona	1.628.090
1º	L'Eixample	268.189
2º	L'Hospitalet	248.150
3º	Badalona	221.520
4º	Sabadell	200.545
5º	Terrassa	199.817
6º	E.Esquerra, St. Antoni	138.763
7º	Tarragona	131.158
8º	Lleida	125.677
9º	Sta. Coloma	119.056
10º	Mataró	118.748

Font: Departament d'estadística
Generalitat de Catalunya

Les dues característiques descrites defineixen el que és el districte i el barri en l'actualitat. D'aquí es pot deduir el principal problema al qual s'enfronta la ciutadania: la convivència entre l'activitat econòmica i les necessitats socials i ambientals dels seus habitants.

Per una banda l'ús residencial i la centralitat tenen elements complementaris, com són la proximitat i la diversitat d'usos. Però d'altra banda, l'ús residencial demanda poc soroll, tranquil·litat, equipaments de proximitat i espais lliures en els quals relaxar-se. La centralitat demanda una necessitat d'accessibilitat i mobilitat que en el cas de actual l'Eixample domina l'espai urbà reduint els carrers a meres vies circulatòries per als vehicles a motor –la xarxa viària disposa de 870.000 m², un 34% del total dels m² disponibles al barri. (veure fig.52)

Concloent: al barri li manquen equipaments públics per a cobrir necessitats bàsiques (habitatge per a gent gran i joves, centres educatius, etc.) i espais oberts a l'oci no consumista i de disposició veïnal, enfocats cap a la socialització i la creació de relacions entre els seus habitants. Nens i adolescents de la zona, així com la resta de veïns i veïnes es veuen privats de llocs on reunir-se i gaudir. Hi ha una gran demanda ciutadana d'espais en el centre de la ciutat per jugar, relacionar-se, compartir, córrer, reunir-se...

La voluntat del projecte és, per sobre de tot, facilitar els processos de ciutadania activa, mitjançant la participació dels veïns en la gestió d'espais públics del barri, un lloc de trobada on el veïnatge pugui dialogar sobre el barri i les seves situacions problemàtiques, tot buscant solucions a través de propostes constructives.

7.4 PUNT DE PARTIDA DEL PROJECTE

Durant els últims 30 anys la qualitat ambiental del barri s'ha anat millorant especialment a través de la desena d'interiors d'illa recuperats a l'Eixample (veure fig.50). Malgrat això la qualitat ambiental dels carrers de l'Eixample és molt lamentable. És per això que es defensa la pacificació del trànsit que permetria, alhora, reduir els nivells de contaminació atmosfèrica i acústica dels carrers de l'Eixample i relligar els itineraris entre equipaments públics i parcs urbans a través d'eixos cívics que augmentessin la qualitat de l'entorn (veure fig.51).

La reducció prudent i progressiva de l'espai destinat al vehicle privat permetrà guanyar espai per al vianant i la bicicleta, i incrementar l'eficiència del transport públic en superfície, tot assegurant les funcions mínimes relacionades amb la mobilitat i accessibilitat –circulació, accés, aparcament, i càrrega i descàrrega.

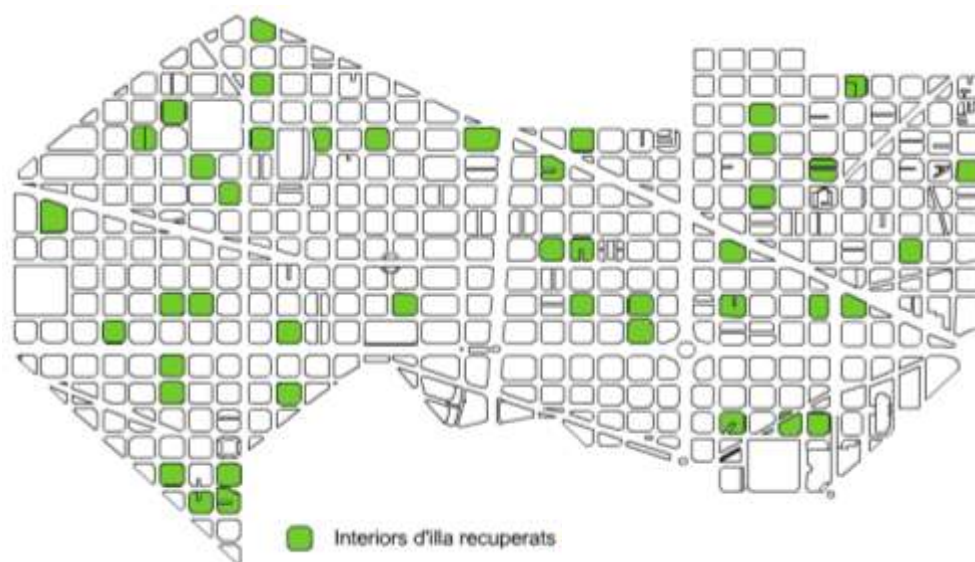

Figura 50: Plànol dels interiors d'illa recuperats

Font: ProEixample

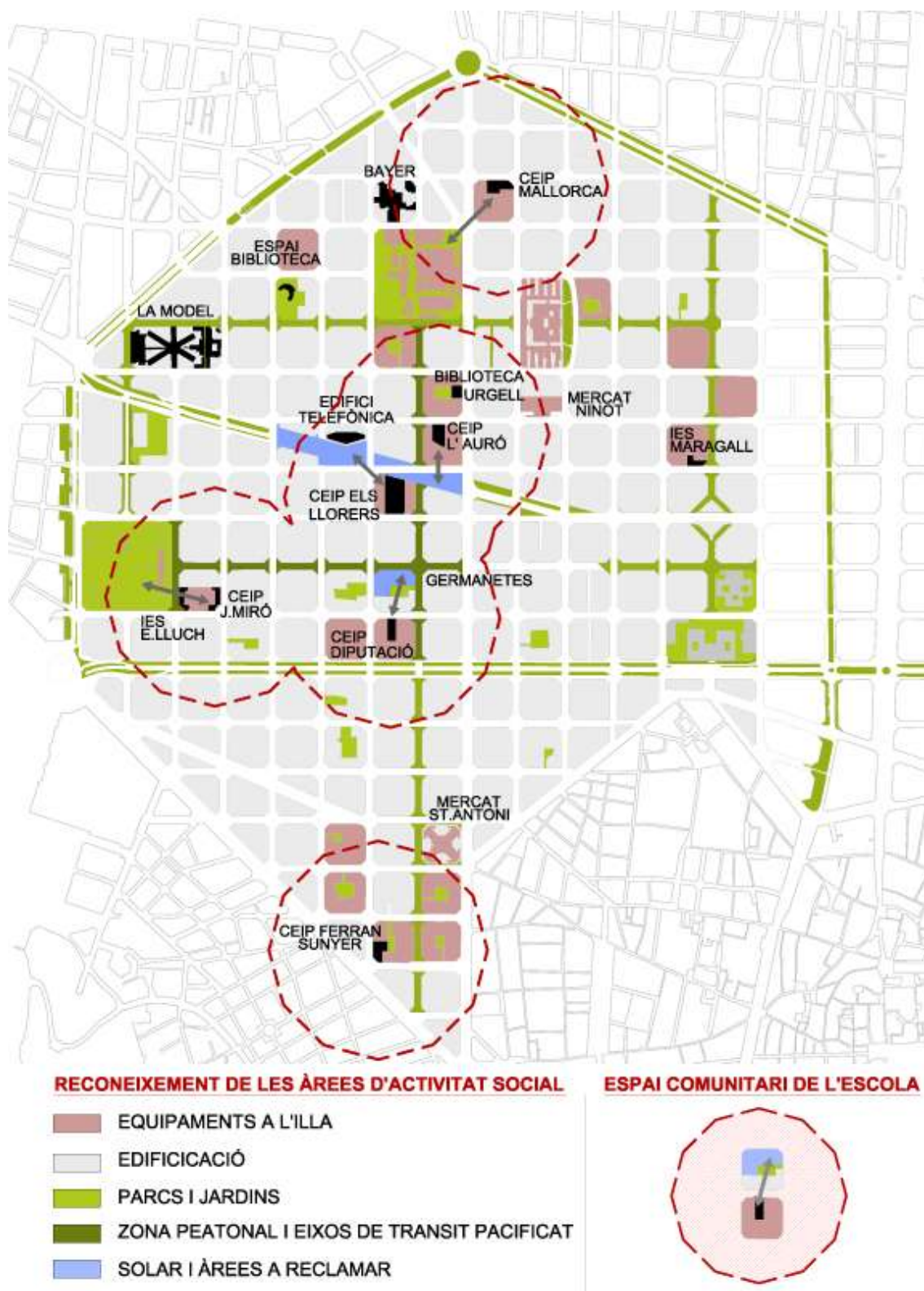

Figura 51: Resultats extrets del 1º Taller per a l'Espai Germanetes.

Font: Roger Pujol

L'apropiació i transformació dels espais urbans permetria apaivagar els impactes ambientals, teixir xarxes socials i prendre consciència de la importància de la participació ciutadana.

Els espais verds són considerats per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) com a imprescindibles pels beneficis que reporten en el nostre benestar físic i emocional, i contribueixen a reduir la deterioració urbanística de la ciutat, fent les ciutats més habitables i saludables. L'OMS recomana que les ciutats disposin d'un mínim de 10-15 m² d'àrea verda per habitant, distribuïts equitativament en relació amb la densitat de població (Jiménez, 2009). Segons dades del departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona, l'any 2010 l'Esquerra de l'Eixample acollia un total de 99.760 habitants i disposava de 137.061 m² de zones verdes (veure fig.52), és a dir 1,37 m²/hab. una xifra molt allunyada dels 10-15 m² recomanats per l'OMS.

En aquest sentit, la cobertura de zones verdes a la ciutat és de gran importància per mantenir una bona qualitat de vida. Les places, jardins, parcs o boscos urbans exerceixen un paper fonamental en el medi ambient i la biodiversitat de la ciutat. A part de ser espais per al passeig, l'oci o el lleure, també són espais estructurals de la ciutat. No tan sols simbolitzen una ciutat equilibrada, sinó que actuen com a petits espais naturals encarregats d'esmoreir l'edificació i afavorir la introducció de petits ecosistemes dins de l'àmbit urbà.

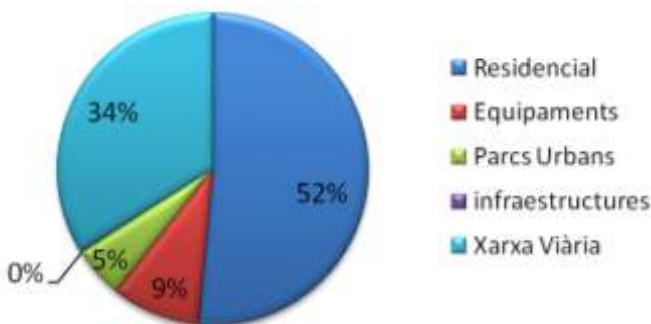

Figura 52: Superfície d'ús del sòl agregat

Any 2010	Superfície (m2)	%
Residencial	1.234.904	52
Equipaments	236.298	9
Parcs Urbans	137.061	5
Indústria	3.846	0
Xarxa Viària	870.000	34

Font: Dep. Estadística de l'Aj.BCN

7.5 PROGRAMA DE “L'ESPAI GERMANETES”

El projecte consisteix en l'elaboració d'un pla d'autogestió veïnal sense ànim de lucre, en el solar de l'antic Convent de les Germanetes dels Pobres. El solar es troba a l'illa compresa entre els carrers Consell de Cent, Viladomat, Comte Borrell i Diputació. L'espai té una superfície de 5.895 m² i és propietat de l'Ajuntament de Barcelona. Actualment es troba en estat d'abandonament a l'espera de la construcció d'uns equipaments municipals que, per manca de voluntat per part del govern municipal de moment no seran construïts. (veure fig.53)

S'ha constituït 5 grups de treball o eixos vertebradors:

- A. Hort urbà i jardí públic
- B. Activitats esportives
- C. Peatonalització dels carrers adjacents
- D. Reivindicació escolar
- E. Espai cultural i social

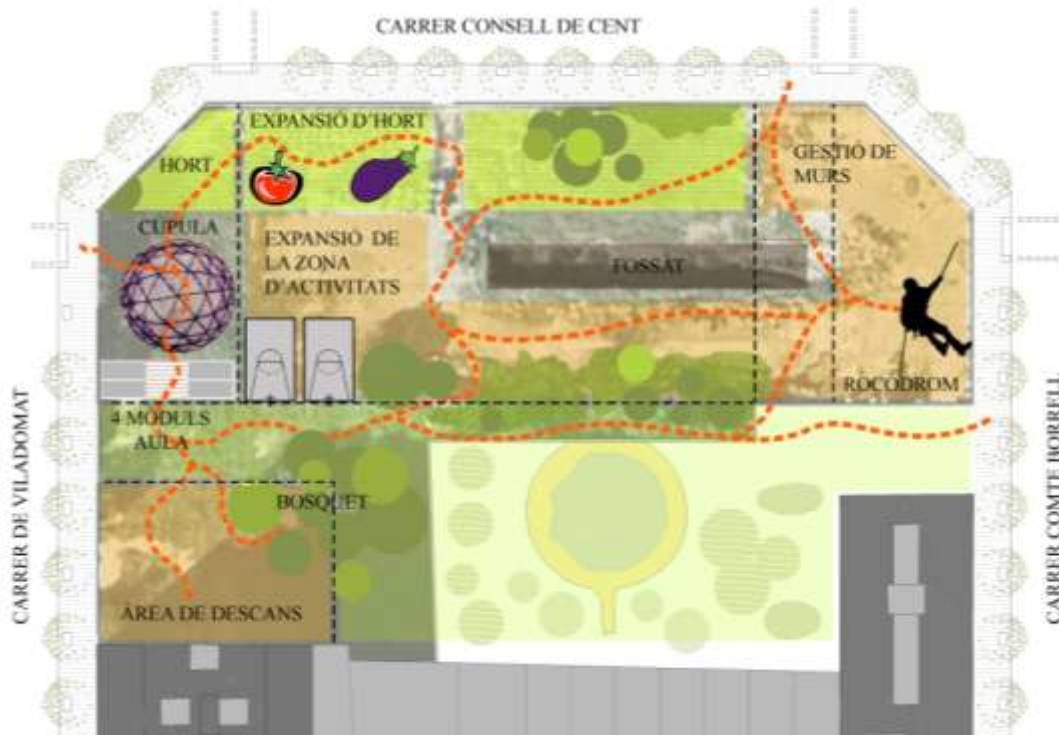

Figura 53: Proposta d'activitats ideada des de Recreant Cruïlles

Font: Roger Pujol

A. Hort Urbà i jardí públic

Es tracta d'un projecte experimental d'hort comunitari; el cultiu es basarà en l'auto-organització del treball entre els habitants del barri i associacions significatives del barri (les AMPA i les AVV). Es conrearàn verdures de temporada sense pesticides ni adobs químics, seguint els conceptes de la Permacultura.

Les ciutats han anat perdent l'espai urbà en benefici d'un ens abstracte que respon a la lògica de la producció, l'especulació i l'ús del temps com una cosa que no es pot perdre. La Permacultura representa per sobre de tot un canvi de paradigma. Vol dir crear sistemes organitzats que estiguin al servei de les persones però també tenint cura dels recursos, fent prevaler la diversitat i la cooperació de tots els elements que intervenen dins del nostre microespai.

També es treballarà per al disseny d'un Jardí públic per a l'ús de tots els veïns i veïnes, amb àrees de descans i d'oci. Els jardins es crearan aprofitant els arbres i plantes ja existents en el solar, intentant alterar al mínim possible l'estructura vegetal actual.

B. Activitats esportives

Diversos estudis apunten que l'esport és un element central per a la integració social, i es pot afirmar que l'espai d'esport és entès com un espai d'integració, i per tant d'inclusió social. Això es produeix perquè els espais d'esport permeten un sentit de pertinença entre iguals, especialment perquè l'esport disposa d'unes regles molt fàcils i universals.

Un espai per a la pràctica esportiva té el valor que atreu els seus participants pel fet de realitzar una activitat de lleure que permet alhora un oci saludable i un espai d'autoconeixement.

Per aquests motius, la pràctica esportiva és un dels eixos vertebradors del projecte. S'han establert contactes amb col·lectius que practiquen l'equavoley, així com amb una associació d'escaladors i una associació de Bèlit. De moment s'ha projectat una pista o espai multifuncional que permeti les pràctiques d'equavoley i bèlit. A més es projecten un recinte per patinadors, un espai per a petanca, un rocòdrom i altres usos que s'aniran definint al llarg de la vida de l'espai.

C. Peatonalització dels carrers adjacents i disseny alternatiu de l'espai públic

L'experiència d'apropiació de l'espai públic que estem promovent no es limita només a l'interior del solar de "Germanetes", sinó que inclou també les possibilitats de transformar l'espai públic dels carrers i les cruïlles, especialment la cruïlla Comte Borrell-Consell de Cent i el tram del carrer Consell de Cent entre els carrers Vilamarí i Urgell. Aquest espai públic està ara per ara dedicat bàsicament "al cotxe", però també és possible d'experimentar-hi altres usos, amb canvis significatius per als habitants del barri. La peatonalització d'aquest tram no només significaria un descens dels vehicles motoritzats –exceptuant evidentment els serveis necessaris– sinó que repercutiria positivament en l'accessibilitat al Parc Joan Miró i l'augment de superfície d'espai públic per als ciutadans.

A més de la recuperació ja realitzada de diferents interiors d'illa de l'Eixample, es proposa donar una perspectiva nova a l'espai públic de l'Eixample, en sumar-hi en una segona fase les cruïlles-plaça guanyades per a l'espai públic (veure Fig.54 i 55) com a lloc de trobada. Cerdà en va preveure 1.200 i no se n'ha construït cap. Tot això en la perspectiva d'arribar, en una tercera fase, a les superilles (veure Fig.56).

Figura 54: Il·lustració de Cerdà per a una cruïlla de l'Eixample.
Font: Cerdà 150

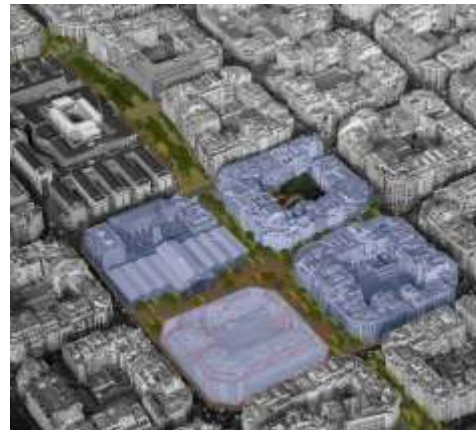

Figura 55: Imatge virtual d'una Super illa a l'Esquerra de l'Eixample
Font: La ciudad Idea

Figura 56: Imatge virtual d'una cruïlla de l'Eixample pacificada La ciudad Idea

S'opta per prioritzar i concretar-ho inicialment amb l'objectiu de guanyar una primera plaça-cruïlla pública a l'encreuament Comte Borrell-Consell de Cent, com a primer pas per peatonalitzar el tram que va del Parc de Joan Miró fins al carrer Comte d'Urgell, que és un tram amb poc trànsit en vehicle privat i perfectament peatonalitzable, així com ho és el carrer Comte Borrell.

Es planteja la necessitat d'anar jerarquitzant els carrers de l'Eixample, uns més "per passar" i altres "per estar", aquests últims amb uns índexs de contaminació acústica i atmosfèrica que compleixin els estàndards de salut de l'OMS. Actualment, aquests estàndards no els compleix cap carrer de l'Eixample que no estigui pacificat.

Hi ha una clara voluntat d'impulsar activitats que evidencin la necessitat, així com la possibilitat real, de canviar els usos actuals dels carrers de l'Eixample, a partir de projectes i activitats que ja estan en marxa tot creant sinèrgies per sumar:

- Camí Amic porta 11 anys treballant amb l'objectiu final d'aconseguir que el carrer esdevingui un espai de relació i participació, i amb una reivindicació de pacificar el trànsit a l'eix Comte Borrell-Consell de Cent .
- Les experiències d'experimentació de l'espai públic desenvolupades pels col·lectius: Idensitat, Straddle 3, Arquitectures Col·lectives durant més de 10 anys.
- Les reflexions sobre el futur de l'Eixample i de l'Espai públic desenvolupades a la Universitat Politècnica de Catalunya a través del Màsters de Sostenibilitat i del Màster de Projectació Urbanística
- Les experiències de la creació d'eixos cívics
- La preocupació per la contaminació atmosfèrica i acústica, associada a la salut ambiental. L'estudi endegat a l'escola Els Llorers a través d'un Projecte de Recerca Europeu liderat pel Centre de Recerca en Epidemiologia Ambiental (CREAL) per part de l'Administració Europea posa en evidència la correlació entre contaminació ambiental i salut.
- La recent moció municipal per fer 4 superilles en aquest mandat, que ha de permetre un canvi d'escala en les illes actuals, tot racionalitzant la xarxa d'autobusos i donant més eficiència al trànsit rodat.

D. Reivindicació de la comunitat educativa

En un context generalitzat de retallades, minimització de l'escola pública i una manca estructural i històrica de places públiques a tots els nivells de l'educació reglada –infantil, primària i secundària–, es planteja la possibilitat de treballar sobre una proposta educativa dins l'espai de Germanetes que doni suport als espais escolars dels centres del voltant.

El model no està definit i cal treballar-hi, tot i que s'aposta per un model híbrid, a mig camí entre la titularitat pública i el model comunitari-social, apostant per la implicació directa de les escoles, IES i entitats d'educació no formal i de lleure.

Així al nostre districte educatiu s'està vivint un context de mobilització i conflicte social a tots els àmbits educatius tant formals com de lleure. Aquests darrers mesos hi ha hagut vagues sectorials, parcials i de diversa durada a les escoles bressol, instituts, col·legis, universitats i centres de FP del barri. En aquest sentit cal esmentar la reivindicació gairebé històrica d'un IES i un CEIP per als 800 alumnes que queden fora del circuit públic d'ensenyament.

E. Espai cultural i social

Actualment en aquests barris hi manquen espais culturals i socials lliures; únicament hi ha tres centres cívics, de titularitat pública però de gestió privada de les activitats que s'hi desenvolupen i en els quals es requereix pagament per a fer-ne ús. A l'“Espai Germanetes” volem desenvolupar un espai independent de les dinàmiques mercantilistes que condicionen la cultura, ja que l'entendem com un dret bàsic que promou el desenvolupament individual i social de les persones, afavorint així la seva llibertat i dignitat.

Volem crear un espai polivalent per al lleure cultural on es puguin desenvolupar activitats com ara teatre, exposicions, xerrades i debats, assemblees, tallers i cursos, etc. Un espai on compartir art i coneixements alhora que esdevé un espai de relació.

7.6 FASES DEL PROCÉS

En el procés del projecte s'han previst les fases següents:

- Fase 1: Recollida de sensibilitats veïnals

S'ha realitzat difusió de barri establint contacte amb els veïns, comerciants, col·lectius i associacions del barri. Paral·lelament s'ha creat un Blog (recreantcruilles.wordpress.com), un compte de correu electrònic (recreantcruilles@riseup.net) i un compte a Facebook ([ca-es.facebook.com/recreant.cruilles](https://www.facebook.com/recreant.cruilles)) per rebre peticions, dubtes i suggeriments, així com fer arribar la nostra veu més enllà dels límits de l'Esquerra de l'Eixample i Sant Antoni.

- Fase 2: Cerca de suports, aliances, i desenvolupament dels projectes que hi donen vida.

La proposta es nodreix de les aportacions, l'experiència i el suport de les dues AVV, de diverses AMPA, associacions, col·lectius i altres veïns amb els quals ens hem posat en contacte per tal d'aconseguir els recursos i donar forma al que creiem és la voluntat de tots: fer servir els espais urbans. Portem gairebé un any i tothom hi ha mostrat molt interès i hem rebut reaccions optimistes a la iniciativa, que s'han unit al procés de gestió del projecte i han col·laborat activament en els dos tallers oberts que s'han fet al Centre Cívic Golferichs.

- Fase 3: Primers actes al carrer

Per difondre la iniciativa de recuperació de l'Espai Germanetes s'han desenvolupat un seguit d'activitats, entre les quals destaquen:

- La festa reivindicativa i participativa de l'11 i 12 de maig de 2012 per a l'ocupació i reivindicació de l'espai, a la qual se sumaven una manifestació de les AMPA en contra de les retallades en oferta pública d'ensenyament i una jornada del Camí Amic.
- La celebració reivindicativa de la nit de Sant Joan (23 de juny de 2012) amb activitats creatives i autogestionades (teatre al carrer, concerts, sopar, marxa de 24 hores, etc.).
- Taller IN/OUT : construcció de dispositius mòbils organitzat per Idensitat i Elisava, i dinamitzat per MAKEA

- Fase 4: Elaboració d'un dossier de presentació a concurs públic de l'administració

L'elaboració d'un dossier que ha de permetre concursar al programa Pla buits de l'ajuntament per optar a una cessió temporal de l'espais.

7.7 GESTIÓ I ORGANITZACIÓ

El plantejament de gestió està obert a diferents possibilitats de negociació amb l'Ajuntament, ja que la finalitat és aconseguir la major concertació possible. Estem disposats a desenvolupar metodologies flexibles per a una gestió òptima del solar en funció de la implicació i participació de cadascun dels agents (especialment veïns i associacions del barri). Poden existir diverses possibilitats: des de la gestió compartida entre els agents principals, fins a l'autogestió veïnal de l'Espai Germanetes.

En qualsevol d'aquests models, la participació dels veïns i veïnes del barri és imprescindible, ja que la voluntat del projecte és primordialment dotar l'Esquerra de l'Eixample d'un equipament flexible i lúdic a disposició veïnal.

Atès que creiem en els processos de ciutadania activa mitjançant la participació col·lectiva, serem les veïnes i veïns els que participem en la presa de decisions respecte de les activitats i els projectes a desenvolupar, gestionant amb responsabilitat l'ús d'aquest espai públic i fomentant les relacions socials entre tothom.

7.8 ESTUDI TIPOLÒGIC

7.8.1 CARACTERÍSTIQUES TIPOLÒGIQUES

Un cop presentats els antecedents, els objectius i les característiques generals de *l'Espai Germanetes*, projecte en vies de desenvolupament, es procedirà a la categorització de les seves característiques seguint els patrons fixats en per als *nous espais ciutadans* realitzat a l'apartat 5 del present treball.

Reprenent la taula 22 en la que és resumia totes les característiques dels espais, s'emplenarà per mirar d'establir relacions entre els projectes (*veure taula 25*).

A priori es pot afirmar que per la naturaleses del projecte, és un projecte més proper als promoguts per la societat civil. En els que la participació és la base del procés. Si realitzem l'anàlisi a nivell general, és a dir, mirant amb quins projectes comparteix més característiques semblants, resulta aclaparadora la correspondència amb l'experiència del *Forat de la Vergonya*, amb el que comparteix fins a vuit característiques. *Can Batlló*, el *Campo de la Cebada* i *Esta es una plaza* guarden certa similitud.

Resulta curiós que projectes tant diversos entre ells mantinguin una relació de equitat tant gran, per això acceptant la caracterització formulada, partirem a ubicar l'Espai Germanetes en els gràfics de dispersió.

Taula 25: Relació entre els espais i les seves característiques

	Motivació	Condicions físiques	Funcionament	Acollida	%
Espai Germanetes	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt central	Central >2000m ² Tancat	Coneixement Mixte	Transversal Dual	
F.Vergonya	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt central	Central >2000m ² Obert	Coneixement Autogestionat Consolidat	Transversal Alta Dual	80%
Can Masdeu	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt indirecte	Perifèrica >2000m ² Mig	Inexistent Autogestionat Consolidat	Combinada Alta Central	30%
Can Batlló	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt central	Perifèrica >2000m ² Mig	Coneixement Mixte <5 anys	Única Alta Fragmentada	60%
Hort de Gràcia	espai públic Moviments Veïnals Punt central	Central 500 > 2000 m ² Tancat	Inexistent Autogestionat Desaparegut	Única Baixa Veïnatge	40%
Hort del Xino	espai púb. + equip. Moviments Veïnals Punt central	Central 500 > 2000 m ² Tancat	Inexistent Autogestionat <5 anys	Combinada Mitja Veïnatge	40%
Esta es una plaza	espai púb. + equip. Col·lectius artístics Punt indirecte	Central >2000m ² Tancat	Coneixement Autogestionat <5 anys	Transversal Mitja Veïnatge	50%
Sola Corona	espai públic Col·lectius artístics Punt indirecte	Central 500 > 2000 m ² Mig	Coneixement Autogestionat <5 anys	Transversal Mitja Fragmentada	30%
C. Cebada	espai púb. + equip. Col·lectius artístics Punt indirecte	Central >2000m ² Mig	Coneixement Mixte <5 anys	Transversal Alta Central	60%
Solars Aj. BCN	espai púb. + equip. Administració Punt central	Central <500m ² Obert	Institucional Dirigit <5 anys	Única Baixa Dual	40%
EstonoesunSolar	espai públic Administració Punt central	Perifèrica <500m ² Obert	Institucional Dirigit <5 anys	Transversal Mitja Dual	30%

Font:Elaboració Pròpia

7.8.2 RELACIONS ENTRE TIPOLOGIES (l'espai germanetes el representa un estel)

A. L'espai concebut i les relacions bilaterals

La primera hipòtesi que formulàvem mantenia una gran relació amb conceptes de la representació ideològica de l'espai.

L'Espai Germanetes està sent dissenyat per veïns i veïnes de l'Esquerra de l'Eixample els quals desitgen crear un espai públic temporal gestionat per ells mateixos. Tot i sentir-se decebuts per l'abandonament al què l'ajuntament sotmet el barri, estan obertament disposats a mantenir vincles amb l'administració. Així ho demostra la seva voluntat de participar al concurs Pla Buits, promogut per Habitat Urbà.

De la interacció entre la relació amb l'administració i els actors dinamitzadors, s'observa l'alineació del projecte amb el Forat de la Vergonya i Can Batlló (veure fig.54). Els 3 projectes no centren les seves demandes exclusivament en l'espai físic, sinó que simbolitzen quelcom més. Si el Forat de la Vergonya simbolitzava la lluita contra l'especulació i Can Batlló la lluita d'un barri per uns equipaments promesos durant 40 anys, l'Espai Germanetes representa la indignació contra les retallades, un sistema polític obsolet i una ciutat dissenyada per als negocis.

Com hem demostrat amb anterioritat, la relació bilateral sempre resulta beneficiosa per als col·lectius, ja que reporta tranquil·litat per poder desenvolupar un projecte sense la necessitat de amoïnar-se per els problemes legals que suposa una ocupació per la força. Un altre condicionant beneficiós és establir un canal de comunicació amb el titular del sòl, sobretot quan és l'administració (veure figura 55).

L'Espai Germanetes reuneix els dos requisits. Així, si tot va sobre el previst, el projecte podria arrancar amb una cessió d'ús temporal, temps suficient, per poder consolidar una opció d'espai públic lliure, lúdic i participatiu (veure figura 56).

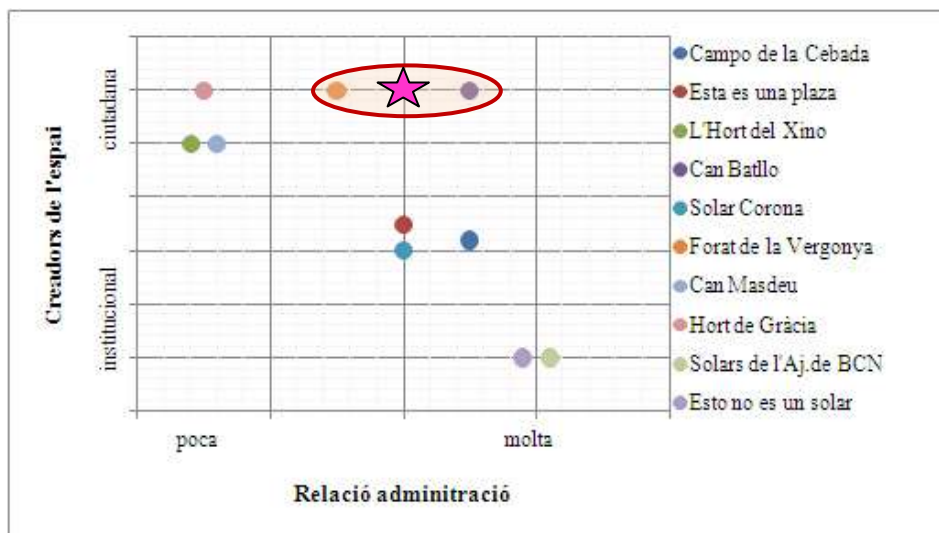

Figura 57: Creadors de l'espai – Expectatives de futur

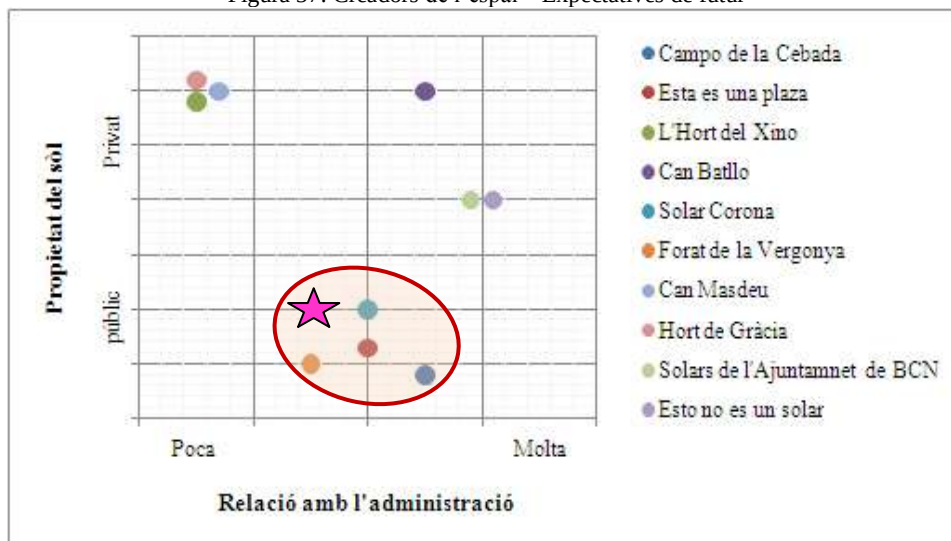

Figura 58 : Relació administració – Propietat del Sòl

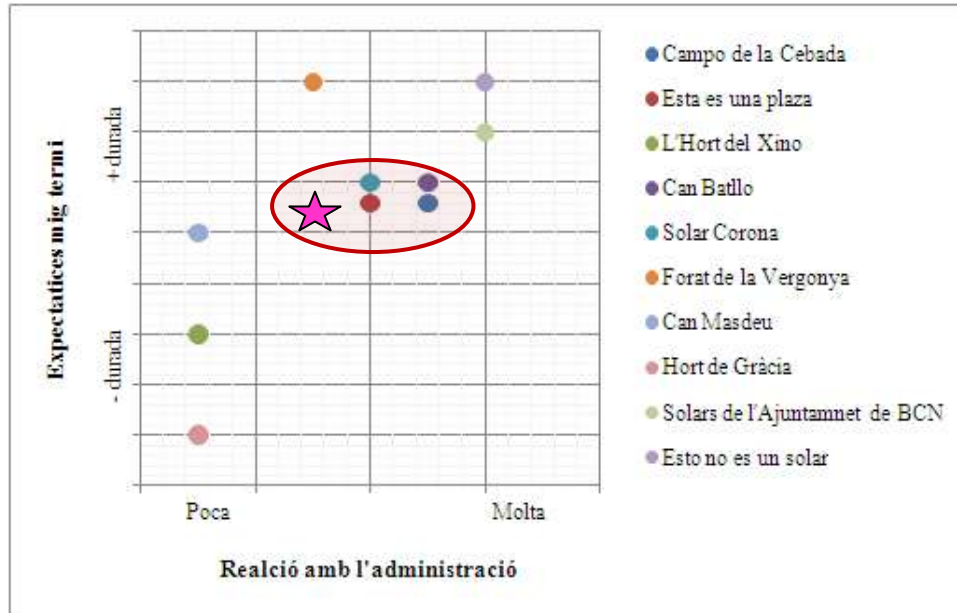

Figura 59: Relació administració – Expectatives de futur

B. L'espai percebut i el contingut d'activitats

La majoria de projectes ciutadans es centren en activitats de caràcter socioambiental (veure fig.57). El cas de Germanetes no és una excepció, però seguint el seu ideari també proposa activitats esportives per completar l'oferta. Un altre raó per oferir practiques esportives, es deu a les grans dimensions del solar. Concordant amb les conclusions extretes a l'anterior estudi, quan major és l'espai més activitats es realitzen (veure fig.58).

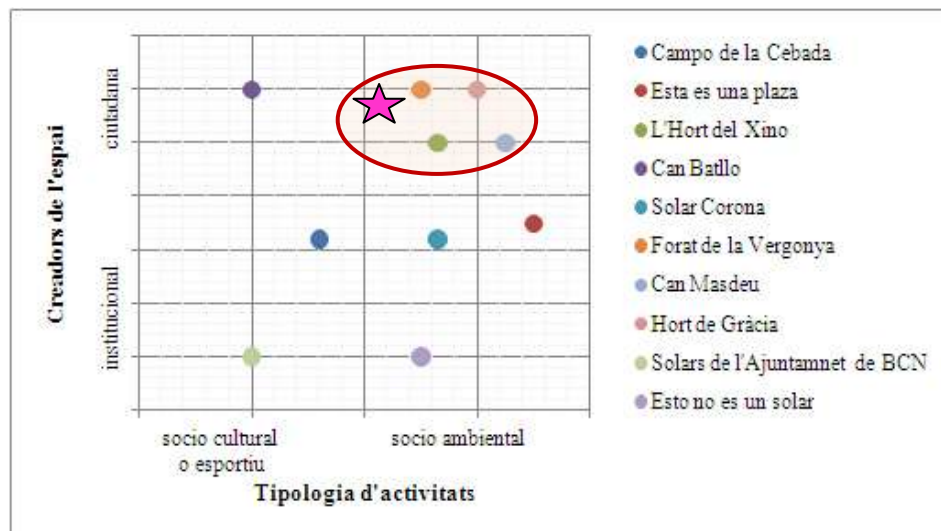

Figura 60: Relació Tipologia d'activitats – Agents dinamitzadors

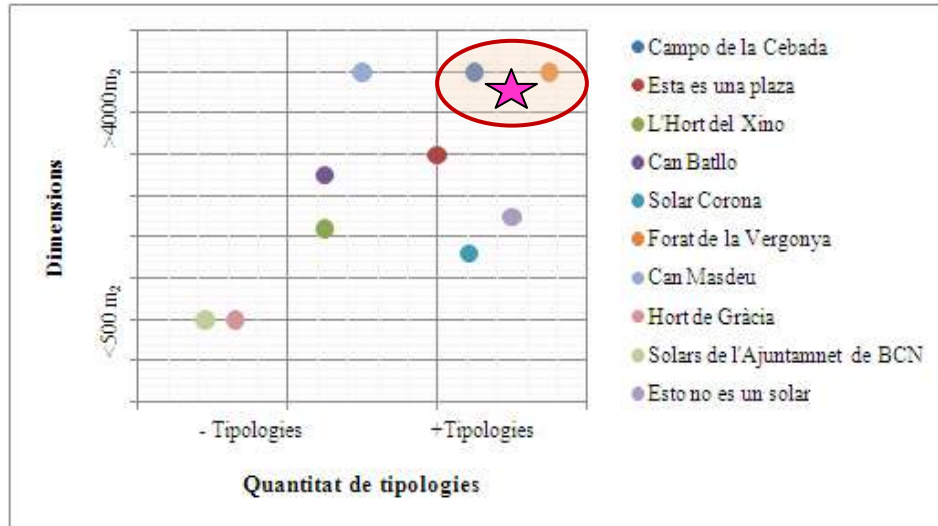

Figura 61: Quantitat de tipologies – Dimensions

C. L'espai viscut. Relacions i participació

Per raons obvies resultarà difícil avaluar l'espai viscut d'un espai que encara forma part d'una concepció no realitzada. No obstant, ens podem referir a l'espai viscut durant el procés de gestació i els actes reivindicatius.

Extraient els resultats dels 3 tallers oberts i les diferents convocatòries al carrer que s'han realitzat, es pot dir que el projecte amb un volum d'usuaris alt. Aquesta participació activa es fruit del procés participatiu que s'està duent a terme (veure fig.60). En cada convocatòria s'intenta trobar noves aliances entre AMPAs, esplais de barri, col·lectius artístics i demés actors del teixit social, per augmenta la massa crítica que recolza la iniciativa i preparar-se per el moment d'entrar a transformar l'espai físic (veure fig.61). A causa de la gran diversitat d'agents implicats és de suposar que les relacions que es mantindran dins de l'espai seran majoritàriament entre gent amb diferents passions i inquietuds. Aquest fet vinculat a les dinàmiques de barri del projecte, comporten unes relacions de mobilitat duals similars a Can Batlló.

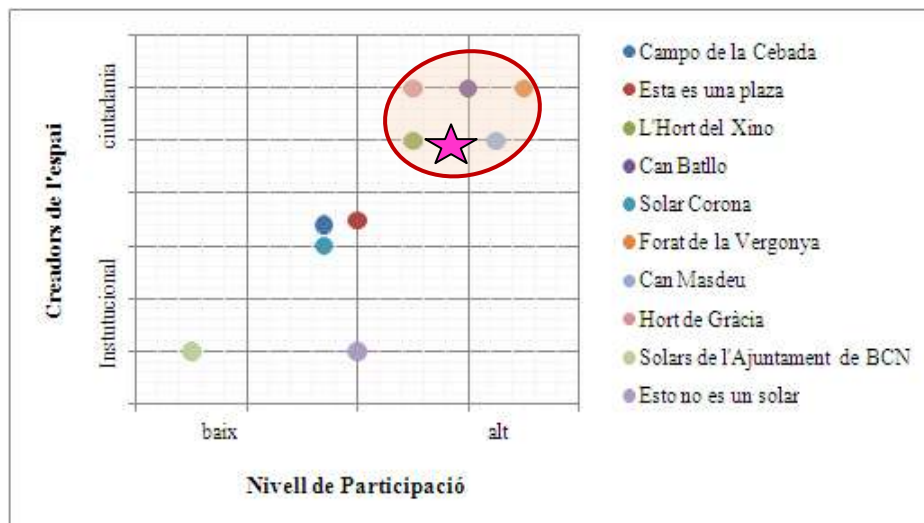
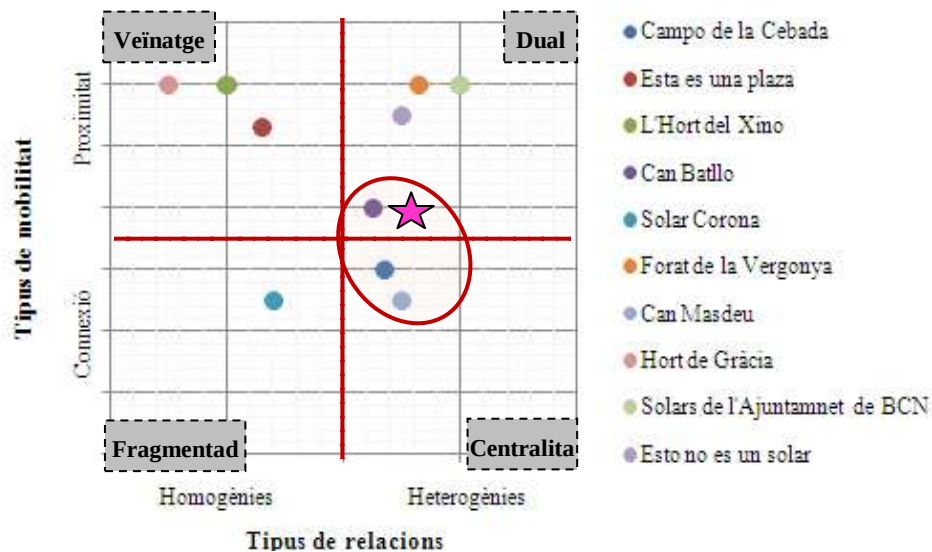
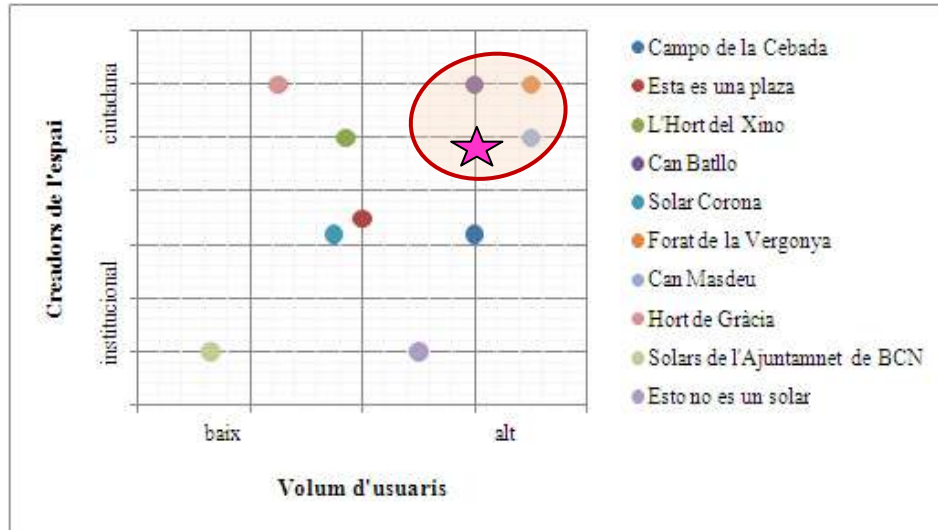

Figura 62: Relació Creadors de l'espai – Nivell de participació

7.9 CONCLUSIONS

Un cop més es demostra que els models fora de la lògica planificadora de l'urbanisme burocràtic estan captant més adeptes. En aquest cas, davant d'incompliment en els terminis de la construcció dels equipaments previstos per a l'Illa de les Germanetes, els veïns i veïnes de l'Esquerra de l'Eixample han desitjat l'espai públic que els manca. Un espai sense complexes. Un espai meditat, compartit, consensuat. Un espai que neix de la horitzontalitat.

Enlloc d'accedir-hi per la força, conscients de l'acció contraproductiva que pot causar, estan realitzant una tasca de conscienciació ciutadana i de cerca d'aliances que aviat complirà un any. De moment els resultats són positius. Hi ha bona acceptació entre els veïns, les convocatòries públiques són molt concorregudes, hi ha sintonia amb les associacions del barri i fins i tot amb alguns estaments administratius.

Coneixedors d'altres experiències similars a les seves, moltes d'elles presentades a l'estudi, han decidit seguir el camí del seny per sobre de la rauxa. La possibilitat d'accedir al solar per

una via legal els fa estar obertament disposats a mantenir contactes amb l'administració per tal de construir un projecte amb el màxim nombre de suports.

Sembla ser que l'Espai Germanetes reuneix tres característiques importants per assolir l'estatus d'un espai consolidat. En primer lloc, és un espai nascut des de les lògiques bottom-up vinculades a la promoció d'iniciatives ciutadanes. En segon lloc, Manté una més que bona relació amb diferents actors del teixit associatiu de l'Esquerra de l'Eixample i d'altres barris de la ciutat. I finalment, tot i que no en últim lloc, estan completament oberts a relacionar-se amb l'administració. Aparentment, i si la conjuntura ho permet, està cridat a convertir-se en l'autèntic espai públic de l'Esquerra de l'Eixample.

Les característiques descrites a partir de l'estudi evolutiu del cas, també es reflecteixen als gràfics. És en aquest punt on es poden establir similituds directes amb altres espais de l'estudi. Per una raons obvies comparteix més ADN amb projectes de base ciutadana – moviments artístics inclosos – que no pas amb els de promoció pública. A gairebé tots els models, Germanetes es troba molt proper als condicionants del Forat de la Vergonya o Can Batlló. Ambdós casos reivindiquen un gran espai de barri (amb equipaments o sense), ambdós plantegen la multiplicitat d'usos, ambdós tenen la simpatia dels veïns i ambdós aglutinen un gran nombre d'entitats entorn al conflicte. Si no fos per la manca d'accessibilitat al solar de l'Espai Germanetes, em consta que a dia d'avui, ja s'hauria produït algun tipus d'ocupació reproduint els esdeveniments de l'any 2000 a Santa Caterina.

Malauradament, això només són conjectures extreïdes d'un anàlisi reduccionista que no té en compte altres factors com la possible construcció dels equipaments, o bé la negativa del consistori a cedir l'espai. No obstant, i com ja s'ha dit en repetides ocasions, els processos ciutadans són el reflex d'un moment social i Germanetes no és una excepció. L'objectiu de la reivindicació es focalitza en un espai físic que simbolitza un moment de canvi. Si l'acció no es pot dur a terme a l'Espai Germanetes físic (percebut), l'Espai Germanetes simbòlic (concebut) es desplaçarà fins a trobar una nova oportunitat per executar les seves reclamacions.

Si ells volem venir alguna cosa

8. DISPOSICIÓ FINAL I CONCLUSIONS

La ciutat va més enllà que una aglomeració de carrers amb edificis als costats, la vida urbana ha estat històricament sinònim de relacions socials, de convivència i conflicte en un entorn altament artificialitzat. La vida urbana i el seu espai públic ha estat des dels seus orígens un concepte canviant i fragmentari. Sempre ha existit una multiplicitat d'espais connectats i diferenciats dins de cada ciutat. Des de l'edat clàssica, el que es podria considerar el principi de l'espai de les decisions polítiques, passant per la ciutat burgesa i la creació de l'esfera pública, mai ha existit la ciutat sense un espai de relació.

Alguns conceptes tenen significats que es sobreenten i que resulten impossibles de definir, nocions d'ús comú que esdevenen polisèmiques depenent de qui les digui. Sense cap dubte, l'espai públic és un d'ells. Un concepte recurrent al llarg del temps i d'expansió gairebé universal en la literatura, les reflexions i vivències urbanes.

Davant la impossibilitat de tancar una definició, podem realitzar una aproximació al concepte d'espai públic (buit urbà autogestionat) des de l'òptica dels treballs de Lefebvre i Soja, tot destacant la multidimensionalitat i la diversitat d'aspectes de la realitat que se superposen.

- El territori o l'espai percebut. Els nous espais públics són aquelles peces diferenciades que conformen la ciutat a una escala local, de barri. La importància dels projectes radica en l'adscripció a un territori concret per desenvolupar pràctiques encaminades a repensar el model urbà actual cap a un model socialment més just. Per contra, la morfologia, l'accessibilitat, la posició respecte la ciutat, totes elles són característiques secundàries i poc determinants pel desenvolupament de pràctiques d'apropiació
- Els imaginaris o l'espai concebut. La autopercepció i les percepcions existents sobre l'espai, les vivències, les lluites i els símbols evidencien una història. L'espai és un refugi per a identitats col·lectives, terreny d'encreuament identitari i potencialitat de convertir-se en un projecte compartit a través d'una forma reivindicativa com a recurs mobilitzador.
- Les pràctiques o l'espai viscut. Els usos de l'espai i la manera en què es conformen les relacions i els vincles socials. Els estils de vida desplegats quotidianament i les expressions que pren el llaç social. Les pràctiques socials construeixen els espais apropiats com a espais conviviaus quan són reconegudes i legitimades col·lectivament, dinàmica que per la seva composició (social, classe, ètnica...) i a jutjar per els casos, es dona amb una major intensitat als barris populars.

La comprensió de la realitat dels espais sorgeix d'entrellaçar en cada situació concreta aquestes tres dimensions, reconèixer la seva complexitat com a espai frontera. Aquest espai frontera es compon d'una particularitat d'arquitectures efímeres, d'usos, vegetació...i especialment relacions socials que permeten posar a l'individu en context amb el seu entorn.

Els nous espais públics conformen una esfera que condensa en el seu interior tota la complexitat d'un espai urbà que gravita entre local i metropolità. Un lloc privilegiat per veure com es concreten i produeixen conflictes (culturals, socials, ecològics...), viure les contradiccions i observar l'emergència de noves figures i sociabilitats; és un bon indicador per diagnosticar l'habitabilitat de les ciutats.

Amb el sorgiment de moviments en defensa del mediambient i les diferents expressions de la crisi global (canvi climàtic i pèrdua de biodiversitat, crisi econòmica, alimentària, energètica...) hem assistit a l'actualització d'alguns discursos crítics i alternatius, amb un amplíssim passat teòric que anteriorment ha inspirat infinitat d'iniciatives i pràctiques.

La visibilitat dels efectes socials i ambientals de la crisi ecològica ha facilitat una major projecció social i mediàtica d'aquestes qüestions en els últims anys. Un dels elements més innovadors del discurs ecologista ha estat la socialització de la noció de participació. Un concepte provocador i estimulante que reintrodueix de manera inexcusable tant la qüestió de la concentració de poder per les esferes hegemòniques, com la manca de poder decisiu de les bases ciutadanes.

Posar en pràctica iniciatives de participació real i convertir-les en estratègies concretes suposa promoure simultàniament imaginaris alternatius capaços de seduir a noves majories socials, i construir a escala local experiències alternatives que tinguin capacitat d'impacte sobre la realitat. Això implica recuperar les iniciatives comunitàries veïnals, als col·lectius catalitzadors i aglutinants de processos, potenciar les experiències que retornin el valor i la singularitat als territoris, així com incidir activament en la innovació de les polítiques públiques.

Totes aquestes iniciatives defensen la seva autonomia, però al mateix temps unes altres també reivindiquen una mena de reconeixement institucional per accedir a convenis i ajudes, en les quals conviuen la reivindicació i la cooperació administrativa. Són experiències d'autodefensa social, que parteixen de redescobrir el fet local com a espai per a la participació i des d'on desenvolupar altres formes d'entendre la política i la ciutat, permetent la reconexió dels grups socials exclosos i desencantats.

Aquests nous espais públics ens parlen de recuperar la política i reinventar allò comú, d'invertir les prioritats de l'economia convencional i de reivindicar la inclusió tant de col·lectius i conflictes no representats, com del medi ambient i les generacions futures.

Són nombroses les eines amb que es construeix la ciutat des de l'espai públic. A continuació exposaré algunes conclusions extretes de l'estudi, a través de les quals es posen en relació variables de la transformació ecològica de les ciutats amb una altra sèrie d'elements que permeten que aquestes pràctiques d'apropiació construeixin i consolidin drets de ciutadania.

- Les pràctiques d'apropiació articulen el dret a la ciutat: lluny de limitar-se als resultats de determinats processos dins de comunitats particulars, d'aquestes experiències es deriven elements d'experimentalisme social on es dibuixen models de ciutats més sostenibles. Gran part d'aquestes innovacions són fonamentals per pensar i garantir el dret a la ciutat, que tal com assenyalava Lefebvre (1968) està fonamentalment associat a béns de caràcter col·lectiu. I és entorn d'aquests béns d'ús i a la seva apropiació on es donen els conflictes més significatius i les innovacions més interessants derivades de les pràctiques vivencials.
- La producció social del territori. Són processos on la construcció de ciutadania es vincula a la reflexió sobre l'ús del territori. Més enllà de les experiències participatives dels espais d'apropiació, aquest tipus d'iniciatives busquen encaminar-se cap a la producció social del territori. Això implica la construcció de nous imaginaris, desenvolupar nous hàbits socials i de consum. Així, des d'iniciatives multidimensionals i integrals es recupera la idea del territori com un producte complex de la interacció entre espais humans i entorn.
- La construcció de polítiques bottom-up: la diversitat de la participació dins de les pràctiques d'apropiació s'oposa a la idea d'una democràcia de baixa intensitat i convida a considerar que l'esfera d'opinió pública no té una escala mínima ni està tancada a l'acció de determinats subjectes. Les pràctiques d'apropiació en els nous espais públics produiran cooperatives de consum ecològic, bancs del temps, convivència en la diversitat, oci, cultura i educació... Posen èmfasi en la participació i l'apropiació social de l'espai i de la ciutat, entenen la participació com el dret a la inclusió en els espais de decisió relatius a la producció de l'espai urbà i l'apropiació com el dret de creació, ús i accés a l'espai en funció de les necessitats de la població.

Aquestes iniciatives s'enfronten i responen en moltes ocasions a la ineficiència de les polítiques públiques convencionals, no només a través de la incorporació de la població en la seva definició (superant els diferents processos d'exclusió social que es donen en aquest àmbit), sinó que, a més, no es limiten a distribuir béns o serveis que ja existeixen i dels quals es disposa, sinó que creen o inventen aquests béns o serveis

L'actual context de retallades econòmiques, la manca de representativitat política, determinats esdeveniments de la vida quotidiana, i sobretot certes pràctiques dels moviments socials urbans, ens conviden sistemàticament a prendre el carrer i apropiar-nos de l'espai públic per reformular-lo. De la capacitat que tinguem de tornar a pensar, habitar i transformar políticament els nostres espais públics dependrà en bona mesura la seva qualitat de vida, com la possibilitat de pensar en la transformació ecològica de les ciutats.

9. BIBLIOGRAFIA

- AGUILERA, F. (2004). “Arte, ciudadanía y espacio público”, *On the Water Front*. nº5, pp. 36-49, Centre de Recerca Polis (UB), Barcelona.
- ALIÓ, M^aA. (1997). *Cap a la reforma ambiental urbana. Aportacions des de la metodologia de les auditories municipals*, Barcelona, Universitat de Barcelona
- ALIÓ, M^aA. & JORI, G. (2010). “La reforma ambiental de las ciudades. Visiones y propuestas del movimiento vecinal de Barcelona”, *Scripta Nova*, Vol. XIV, nº.331 (63), Universitat de Barcelona.
- ALONSO, L.E. (1998). *La mirada cualitativa en sociología*, Madrid, Ed. Fundamentos.
- ARAGAY, A. (2010). *Els Horts urbans a la ciutat de Barcelona: les experiències d'horts urbans comunitaris com a formes d'intervenció social i ambiental*, PFC: llicenciatura de Ciències Ambientals, 2010 [Biblioteca de la Universitat Autònoma de Barcelona].
- BAUMAN, Z. (2001). *Globalització, les conseqüències humanes*, Barcelona, Edicions Universitat Oberta de Catalunya i Pòrtic.
- BAUMAN, Z. (2003). *Comunidad. En busca de seguridad en un mundo hostil*, Madrid, Siglo XXI.
- BENACH, N. & ALBET, A. (2010). *Edward W. Soja: la perspectiva postmoderna de un geógrafo radical*, Barcelona, Icaria.
- BOOKCHIN, M. (1978). *Los límites de la ciudad*, Madrid, Blume.
- BORJA, J. & MUXÍ, Z. (2001). *L'espai públic: ciutat i ciutadania*, Barcelona, Diputació de Barcelona.
- CARDONA, B. (2008). “Espacios de ciudad y estilos de vida. El espacio público y sus apropiaciones”, *Educación física y deporte*, nº27-2, pp.39-47, Medellín.
- CATZ, F (2004). “Los situacionistas contra la ciudad del espectáculo”, *Areaciega: espacios públicos de resistencia*, [En línea]: <http://areaciega.net/index.php/plain/Textos/articulos/Los-situacionistas-contra-la-ciudad-del-espectaculo-Fernando-Catz>
- COL·LECTIU FORAT DE LA VERGONYA (2006). *Denuncia del proceso participativo del Casc Antic del Ayuntamiento de Barcelona para la ordenación del Forat de la Vergonya*, [En línea] http://www.arquisocial.org/tiki-list_file_gallery.php?galleryId=47
- CRUZ, H. & MARTÍ, M. (2010), “Conflictos urbanísticos y movilizaciones ciudadanas: reflexiones desde Barcelona”, *Finisterra*, Vol. XLV, nº90, pp.111-132, Lisboa
- DE CERTEAU, M. (1984); *The Practice of Everyday Life*, Berkeley, University of California
- DELGADO, M. (1999). *El animal público. Hacia una antropología de los espacios urbanos*, Barcelona, Anagrama.
- DELGADO, M. (2004). “De la ciudad concebida a la ciudad practicada”, *Archipiélago. Cuadernos de crítica de la cultura*, nº62, Barcelona
- DELGADO, M. (2011). *El espacio público como ideología*, Madrid, Catarata.
- DIESTE, J. & PUEYO, A. (2003). “Procesos de Regeneración en el Espacio Urbano por las Iniciativas de Autogestión y Okupación”, *Scripta Nova*, Vol. VII, nº146 (108), Universitat de Barcelona.

- DOMENE, E (2006). “La ecología política urbana: una disciplina emergente para el análisis del cambio socioambiental en entornos ciudadanos”, *Documents d'anàlisi geogràfica*, nº 48, pp. 167-178, Barcelona.
- FERNÁNDEZ-GALIANO, L (2012). “El precipicio y la protesta”, *AV Monografías*, nº153-154, pp.4-8, Madrid
- FIRA, J.M. & SANTIAGO, J. (2009). “Funciones ecológicas del espacio libre y planificación territorial en ámbitos metropolitanos: perspectivas teóricas y experiencias recientes en el contexto español”, *Scripta Nova*, Vol. XIII, nº299, Universitat de Barcelona.
- FOUCAULT, M. [1977, (1996)]. *Vigilar y castigar: nacimiento de la prisión*, Madrid, Siglo XXI Editores.
- HABERMAS, J. (1984). *Teoría de la acción comunicativa: Complementos y estudios previos*, Madrid, Cátedra.
- HABERMAS, J. (1991). *The Structural Transformation of the Public Sphere: Inquiry into a category of Bourgeois Society*, Cambridge, The MIT Press.
- HAHN, E. (1994), “La reestructuración urbana ecológica”, *Ciudad y Territorio. Estudios Territoriales*, Vol. II, nº100-101, pp. 369-388, Ministerio de Vivienda.
- HOUTART, F. (2001). *Sociedad civil y espacios públicos*, Barcelona, El viejo topo
- JIMÉNEZ, L.M (Cord.)(2009). *Sostenibilidad local. Una aproximación urbana y rural*, Madrid, Observatorio de la Sostenibilidad en España.
- LA VARRA, G. (2008).“ El último espacio público de la ciudad contemporánea”. *Post-it city: Ciudades ocasionales*, Direcció de Comunicació de la Diputació de Barcelona i CCCB.
- LEFEBVRE, H. (1968). *El derecho a la ciudad*, Barcelona, Península, 1973
- LEFEBVRE, H. (1972). *Espacio y política*, Barcelona, Península, 1976
- LEFEBVRE, H. (1974). *The production of the space*, Oxford, Blackwell
- LÓPEZ DE LUCIO, R. (2000). “El espacio público en la ciudad europea: entre la crisis y la iniciativa de recuperación. Implicaciones para Latinoamérica”, *Revista de Occidente*, nº.230-231, Fundación José Ortega y Gasset, Madrid.
- MAGRINYÀ, F. (2003). “Hacia una relectura de los espacios públicos desde la postmodernidad. El ejemplo del Raval de Barcelona”, *Proyectos de intervención crítica e interacción social en el espacio público*. Madrid, Editorial Injuve, pp.229-239.
- MAGRINYÀ, F. (2008). “Urbanismo y deporte: anàlisis de las practicas deportivas informales en el espacio público de Barcelona”, *Apunts. Educación física y deporte*, nº91(pp. 78-88).
- MALUENDA, A. (2012). “El programa 'Esto no es un solar' sufre el vandalismo y el olvido municipal”, *El Heraldo de Aragón*, [En línea]: http://www.heraldo.es/noticias/aragon/zaragoza_provincia/zaragoza/2012/08/19/el_programa_esto_solar_sufre_vandalismo_olvido_municipal_200490_301.html
- MASLOW, A. (1943). *Motivación y personalidad*, Madrid, Ediciones Díaz de Santos, 1991
- MORENTE, F. (2011). “Edward W. Soja o la reubicación del espacio en el debate de las ciencias sociales”. *Biblio 3W. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona
- PERAN, M. (2008). “Post-it city: Ciudades ocasionales”, *Post-it city: Ciudades ocasionales*. Direcció de Comunicació de la Diputació de Barcelona i CCCB.

- PERHAIA, R. (2007). “Las ciudades y su espacio público”. *IX Coloquio Internacional de Geocrítica: Los problemas del mundo actual. Soluciones y alternativas desde la geografía y las ciencias sociales*, Porto Alegre, Universidade Federal do Rio Grande do Sul.
- ROCH, F. & DELGADO, A (2007) “El planeamiento urbano Como instrumento de la ecología política”, Documento interno del Observatorio de la Sostenibilidad en España, Universidad Politécnica de Madrid.
- ROIGÉ, X.; BELTRAN, O.; ESTRADA, f. (1999). “*Tècniques d’investigació en antropologia social*”, Barcelona, Universitat de Barcelona
- SALCEDO, R. (2002). “El espacio público en el debate actual: una reflexión crítica sobre el urbanismo post-moderno”, *EURE*, Vol 28, nº84 (pp.5-19), PUCC, Santiago de Chile
- SCHLACK, E. (2007). “Espacio público”, *ARQ (Santiago)*, nº65 (pp.25-35), Santiago
- SENNETT, R. (1973). *La conciencia del ojo*, Barcelona, Versal, 1991
- SERRA, M. & ALTÉS, A. (2009). *Rethinking public space*, Secretaria de joventut - Generalitat de Catalunya
- SOJA, E.(1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*, Malden, Blackwell
- SOJA, E. (2000). *Postmetrópolis. Estudios críticos sobre las ciudades y las regiones*, Madrid, Traficantes de Sueños, 2008.
- UNITED NATIONS (2010). “World Urbanization Prospects”, Panel 1: Urban and rural areas. New York: United Nations, Population Division, [En línea] <http://esa.un.org/unup/index.asp>
- VALLES, M. (2000). *Técnicas cualitativas de investigación social*, Madrid, Síntesis.
- VIDAL, T & POL, E. (2005). “La apropiación del espacio: una propuesta teórica para comprender la vinculación entre las personas y los lugares”, *Anuario de psicología*, Vol.36, nº3, pp.281-297, Facultat de psicologia, Universitat de Barcelona.
- WEBER, M. (1980). *La política como profesión*, Buenos Aires, Centro Editor de América Latina.

ANNEX I

- Entrevistes a agents implicats experiències de reapropiació de espais en desús
- Introducció
- Les qüestions plantejades
- Resum de les opinions en base a les qüestions plantejades
- Entrevistes.

1. Introducció

Aquest informe és el resultat transcrit de les 7 entrevistes realitzades al llarg de l'estudi. Les entrevistes han anat dirigides a activistes, tècnics, usuaris i observadors de projectes ciutadans que incloïen activitats de reapropiació de l'espai públic o d'espais col·lectius que s'havien vist afectats per processos de degradació de diversa naturalesa amb el resultat final de convertir-se en espais en desús.

A la taula annexa es mostra els agents que han intervingut a les entrevistes.

Nº	Entrevistat	Espai	Ciutat	Relació amb l'espai	Col·lectiu	Tipologia d'iniciativa
1	Diego Peris	Esta es una plaza Campo de la Cebada	Madrid	Membre/Assessor	Todo por la Praxis	Artística/Ciudadana
2	Volker	Hort del Xino	Barcelona	Membre	Hort del Xino	Ciudadana
3	La Col	Can Batlló	Barcelona	Membres	La Col	Ciudadana
4	Tània Magro	Sola Corona	València	Membre/Assessor	Encajes Urbanos	Artística/Ciudadana
5	Jaume López	Forat de la Vergonya	Barcelona	Observador	---	Ciudadana
6	Anònim	Vall de Can Masdeu	Barcelona	Membre	Can Masdeu	Ciudadana
7	Patrizia di Monte	Esto_no_es_un_Solar	Saragossa	Tècnica ideòloga	Gravalos di Monte Arquitectos	Pública

Taula 1: Llistat d'entrevistes (Font: Elaboració pròpia)

2. Les qüestions plantejades

Les entrevistes han tingut com a denominador comú les mateixes qüestions. Cal assenyalar que les entrevistes als actors Diego Peris i Patrizia di Monte s'ha optat per tractar-les amb un guió lleugerament diferent. En el primer cas, per haver realitzat l'entrevista en un període previ al gruix de les entrevistes en les que baso l'estudi. En el segon cas, per ser un compendi de diferents entrevistes extretes de la xarxa.

A continuació es detalla el qüestionari tipus:

1. D'on neix la necessitat per reclamar espais col·lectius o ciutadans en el cas de la vostra experiència
2. Quins dèficit hi havia al barri? Ha estat un punt central de la vostra iniciativa?
3. Quin ha estat el rol de la propietat (administració/privat)
4. Quines activitats es desenvolupen a l'Espai?
5. Quina vinculació hi ha entre aquesta iniciativa i les iniciatives veïnals dels anys 70?
6. Com s'ha finançat la iniciativa?
7. Com ha enfortir el teixit social i les relacions de barri la vostra experiència?
8. Com heu aconseguit generar iniciatives participatives en un marc d'individualisme i de passivitat ciutadana?
9. Quines activitats heu fet al carrer?
10. Heu aconseguit conquerir el carrer, l'espai públic i la percepció que el carrer està al servei del ciutadà?
11. Heu utilitzat objectes o arquitectura efímera?
12. Heu utilitzat material de reciclatge?
13. Quina experiència educativa heu extret de la iniciativa?
14. D'on neix aquest boom per la recuperació d'espais improductius?
15. Són lícits els processos d'Ocupació?

3. Resum de les opinions en base a les qüestions plantejades

1. D'on neix la necessitat per reclamar espais col·lectius o ciutadans en el cas de la vostra experiència?

Ésta es una Plaza

- Solar buit des de feia 40 anys.
- Taller d'intervenció a l'espai públic promogut per *La Casa Encendida* i *Urbanacción*, dinamitzat *Sterni* per un col·lectiu d'arquitectes italià.
- Voluntat veïnal per continuar un projecte que havia de durar 2 setmanes.
- Falta d'oferta lúdica/participativa dels equipaments convencionals

Campo de la Cebada

- Enderroc de l'antic poliesportiu de la Latina.
- Intervenció artística temporal titulat *Isla ciudad*.
- Promogut per *La noche en blanco*, dinamitzat per el col·lectiu d'arquitectes *eXYZt*.
- Voluntat veïnal per continuar el projecte de recuperació de l'espai.
- Falta d'oferta lúdica/participativa dels equipaments convencionals

Hort del Xino

- Enderroc del CSO Reina Amalia situat al mateix emplaçament que l'Hort del Xino.
- Recuperar un espai buit problemàtic. (brutícia/inseguretat)
- Falta d'espai públic col·lectivitzador.

Can Batlló

- Manca històrica de equipaments i espai lliure.
- PGM 1976 estableix que els equipaments s'ubicaran a Can Batlló.
- Desatenció de l'administració envers a la problemàtica.

Solar Corona

- Organitzar una trobada de la Xarxa Arquitecturas Col·lectivas. *Convoi a la Fresca*
- Motivar la societat civil per intervenir de forma propositiva i creativa en la de la ciutat.

Forat de la Vergonya

- Enderroc de dues illes de vivendes.
- Moviment de resistència en contra de l'especulació urbanística i en defensa del barri.
- Manteniment del tipus de relacions socials i del model de vida existent.

Can Masdeu

- Moviment ecologista, antiglobalització i d'okupació.
- Voluntat de crea una trobada en contra de canvi climàtic
- Inici d'un projecte de vida col·lectiva amb interacció territorial.
- Masia buida des de mitjans del segle XX

Esto no es un solar

- Organitzar un festival d'art urbà (*En la Frontera 2006*) promogut pel *Colegio Oficial de Arquitectos de Aragón* (COAA) en col·laboració de la *Sociedad Zaragoza Cultural*
- a trobada de la Xarxa Arquitecturas Col·lectivas. *Convoi a* Intervenció artística
- L'any 2009 es repren la iniciativa amb el projecte Esto no es un solar.
- Donar usos públics a solars en desús.

2. Quins dèficit hi havia al barri? Ha estat un punt central de la vostra iniciativa?

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada (NO és un punt central de la reivindicació)

- Espai lliure, equipaments de proximitat.

Hort del Xino (SI es un punt central de la reivindicació)

- Equipaments de proximitat.
- Espai lliure/verd fora de les dinàmiques reguladores de Barcelona.
- Espais més permissius, flexibles i enfocats a la gent del barri.

Can Batlló (SI és un punt central de la reivindicació)

- Dèficit d'equipaments de tot tipus i espai públic.
- Segons el PGM gairebé tots s'han d'ubicar als terrenys de Can Batlló.

Solar Corona (NO és un punt central de la reivindicació)

- Espai públic, zones verdes, llocs de reunió i trobada.
- Barri degradat per falta d'inversió pública.
- Al solar s'hi ha de construir un edifici de VPO, un aparcament i una plaça pública.
- No hi ha recursos econòmics públics.

Forat de la Vergonya (NO és un punt central de la reivindicació)

- Dèficit d'espai públic. Agreujat per la llarga durada de les obres del mercat de Santa Caterina.

Can Masdeu (NO és un punt central de la reivindicació)

- Dèficit d'espai públic i equipaments.

Esto no es un solar (SI és un punt central de la reivindicació)

- Espai lliure

3. Quin ha estat el rol de la propietat? (administració/privat)

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada (Col·laboratiu)

- Negociació llarga.
- Cessió temporal d'ús. Pioners a Espanya.

Hort del Xino (Inexistent)

- Propietat privada (particular)
- Cap contacte amb l'administració, ni amb la propietat, bona relació amb els veïns.

Can Batlló ()

- Propietat privada (Grup Gaudir S.L)
- Afectació urbanística del PGM (sistema d'equipaments i espais lliures)
- Desinterès per part de l'Ajuntament fins que La plataforma Recuperem Can Batlló no va prendre una mesura de força.

Solar Corona (Accessible)

- Propietat compartida pública/privada.
- Cessió temporal desinteressada.

Forat de la Vergonya (Beligerant)

- Propietat Pública
- Bel·ligerant i poc dialogant per mantenir els seus objectius.
- Obligada a rectificar en front la massa social per desencallar el conflicte.
- Procés participatiu per dissenyar el futur espai públic.

Can Masdeu (Gairebé Inexistent)

- Propietat privada (Hospital de Sant Pau)
- Cap contacte amb l'administració, exceptuant l'intent de desallotjament fruit de la denúncia per part de la propietat.
- Intent frustrat de diàleg amb la propietat.

Esto no es un solar

- Iniciativa municipal
- Demanda ciutadana que troba una resposta política.

4. *Quines activitats es desenvolupen a l'Espai?*

Ésta es una Plaza

- Activitats Ambientals (Horts, creació d'espais verds)
- Activitats Socials (derivades pel caràcter de plaça)
- Activitats Esportives (Pistes de futbol, bàsquet...)

Campo de la Cebada

- Activitats Socials (Cinema, relacions amb caràcter de plaça)
- Activitats Esportives (Pistes de futbol, bàsquet...)

Hort del Xino

- Activitats Ambientals (Horts, Educació hortícola)
- Activitats Socials (Cinema, Tallers, menjars populars, festes del Raval)

Can Batlló

- Activitats socials (biblioteca/tallers/auditori/menjars populars)

Solar Corona

- Activitats Ambientals (Horts, Educació hortícola)
- Activitats Socials (Cinema, Tallers, menjars populars, Falles)
- Activitats Artístiques (galeria d'art urbà)

Forat de la Vergonya

- Activitats Ambientals (Horts, Educació hortícola, plantada d'arbres i plantes)
- Activitats Socials (derivades pel caràcter de plaça)
- Activitats Esportives (l'espai conté pistes esportives)

Can Masdeu

- Activitats Ambientals relacionades amb els hort comunitaris (Projecte agroecològica)
- Activitats Socials (projecció cap al barri: *Punt d'Interacció de Collserola*, implicació amb les lluites del barri)

Esto no es un solar

- Activitats Ambientals (Horts, creació d'espais verds)
- Activitats Socials (derivades pel caràcter de plaça)
- Activitats Esportives (Pistes de futbol, bàsquet...)

5. *Quina vinculació hi ha entre aquesta iniciativa i les iniciatives veïnals dels anys 70?*

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada

- Cap vinculació

Can Batlló

- Es una reivindicació que neix als anys 70

Solar Corona

- Paral·lelisme en pràctiques socials urbanes per construir una altra ciutat.
- Dèficits estructurals dels barris (70's) / Voluntat de sortir de les lògiques burocràtiques

Forat de la Vergonya

- Poca vinculació.

Can Masdeu

- Poca vinculació, més enllà dels veïns de Nou Barris
- Reivindicació de caràcter autònom, lluny de la lògica dels elements de l'Estat.

6. *Com s'ha finançat la iniciativa?*

Ésta es una Plaza

- Autofinançament. (àpats populars, tallers, petites aportacions)

Campo de la Cebada

- Autofinançament. (àpats populars, tallers, petites aportacions)
- Aportació econòmica de 40.000€ per part de l'Ajuntament de Madrid.

Hort del Xino

- Autofinançament. (àpats populars, tallers, petites aportacions)

Can Batlló

- Autofinançament. (àpats populars, tallers, petites aportacions)
- Ajuts no governamentals.
- L'Ajuntament s'ha fet càrrec d'arreglar la coberta i altres parts que estaven malmeses

Solar Corona

- Autofinançament. (àpats populars, tallers, petites aportacions)
- Intercanvis.
- Donació particular desinteressada.

Forat de la Vergonya

- Autofinançament. (àpats populars, tallers, petites aportacions)

Can Masdeu

- Autofinançament. (àpats populars, tallers, petites aportacions)
- Intercanvis.
- 1 Ajut no governamental.

Esto no es un solar

- Finançament municipal.(Pressupost total per a les dues fases: 3M €)
- Pla d'ocupació per aturats de llarga durada.
- Col·laboracions i rebaixes d'empreses privades participants en el programa.

7. *Com ha enfortir el teixit social i les relacions de barri la vostra experiència?*

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada

- Nous espais de activisme veïnal.
- Espais de participació directe.
- Sentiment de pertinença.

Hort del Xino

- Teixit de barri: Son una nova peça.
- Teixit metropolità: Participen a la xarxa d'horts comunitaris

Can Batlló

- Teixit de barri: enfortit per la satisfacció d'haver vençut una lluita veïnal.
- Teixit metropolità: Participen a la xarxa d'horts comunitaris, Arquitectures col·lectives...

Solar Corona

- Teixit de barri: Estableix noves connexions entre veïns. Poc representatiu
- Teixit metropolità: Vinculació amb el moviment de col·lectius artístics i culturals de València

Forat de la Vergonya

- NS/NC

Can Masdeu

- Teixit de barri: Son una peça important que participa del Barri. Els horts impliquen a uns 60 hortolans de diferents edats.
- Teixit metropolità: Participen a la xarxa d'horts comunitaris. Son model de referència.

Esto no es un solar

- S'ha creat nous espais per a reunir-se que abans eren inexistents.
- S'ha afavorit el contacte humà i practiques esportives i de cultiu.

8. *Com heu aconseguit generar iniciatives participatives en un marc d'individualisme i de passivitat ciutadana ?*

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada (DÈBIL presencia de teixit associatiu previ)

- Jornades de Portes Obertes.
- Difusió a la xarxa.
- Dinamitzadors inicials: Grups artístics aliens al barri amb participació dels veïns.

Hort del Xino (presencia de teixit associatiu previ)

- Jornades de Portes Obertes.
- Vinculació amb canalla, pares i esplais i xarxa d'horts i altres experiències similars.
- Difusió a la xarxa.
- Dinamitzadors: La pròpia gent del barri

Can Batlló (FORTA presencia de teixit associatiu previ)

- No ha estat molt necessari, Sants és un barri organitzat.
- Es tracta d'una lluita que porta anys en funcionament.
- Dinàmiques de tallers oberts. Pancartes ensenyant un compte enrere i visualització de l'interior.
- Difusió a la xarxa.
- Dinamitzadors: La pròpia gent del barri

Solar Corona (*DÈBIL presencia de teixit associatiu previ*)

- Jornades de Portes Obertes.
- Especial interès de la comunitat artística de Valencia i les Universitats d'Arquitectura, i la de Belles Arts).
- Difusió a la xarxa.
- Dinamitzadors: Grups artístics aliens al barri.

Forat de la Vergonya (*FORTA presencia de teixit associatiu previ*)

- Participació voluntària per la voluntat de mantenir el barri i per factors ideològics.
- Acció policial desmesurada durant el desallotjament.
- Dinamitzadors: La pròpia gent del barri.

Can Masdeu (*FORTA presencia de teixit associatiu previ*)

- Jornades setmanals de Portes Obertes i visita de la Vall.
- Proporcionar un accés públic als recursos dels que disposava la Vall.
- La implicació territorial de Can Masdeu amb Nou Barris.
- Dinamitzadors: Grups antiglobalització i d'okupació aliens al barri, més els hortolans.

Esto no es un solar

- Etapa de projecte 2009: Treball porta a porta
- Etapa de projecte 2011: S'ha delegat a les juntes de districte i associacions.
- Dinamitzadors: Gravalos di Monti Arquitectos

9. *Quines activitats heu fet al carrer?*

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada

- Cap. Activitats dins l'espai.

Hort del Xino

- Nomes el primer Cercavila. Fem més activitats a l'interior de l'espai.

Can Batlló

- Cercaviles, jornades festives pels vols de Can Batlló, participació en fires al carrer.

Solar Corona

- Principalment activitats artístiques relacionades amb els murs.

Forat de la Vergonya

- Cercaviles, dinars populars, tallers relacionats amb l'hort...

Can Masdeu

- Activitats relacionades amb Nou Barris i els seus Centres Socials i Ateneus.

Esto no es un solar

- S'ha creat "carrer"

10. Heu aconseguit conquerir el carrer, l'espai públic i la percepció que el carrer està al servei del ciutadà?

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada

- S'ha conquerit un espai en desús per a ús públic.

Hort del Xino

- NS/NC

Can Batlló

- Durant l'últim any i mig s'ha reivindicat al carrer com si fos part de Can Batlló.

Solar Corona

- S'ha conquerit el solar i reconvertit en espai públic/col·lectiu.

Forat de la Vergonya

- S'ha aconseguit conquerir el carrer de manera temporal.
- Increment del sentiment de pertinença i arrelament d'aquells que van participar.

Can Masdeu

- No era la intenció.
- S'ha conquistat un espai en desús com a espai comunitari obert al públic.

Esto no es un solar

- El valor afegit que dóna el programa a l'espai públic és la participació del disseny.
- Aquest fet fa que la gent visqui l'espai com a seu.

11. Heu utilitzat objectes o arquitectura efímera?

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada

- Contínuament. Tallers de grades mòbils, mòduls autoconstruïts per a les eines...

Hort del Xino

- Caseta per material/WC sec/Compostadora.

Can Batlló

- Gràdes, mobiliari, rocòdroms.

Solar Corona

- Tallers de construcció de mobiliari. (taules, cadires, bancs)
- Taller de Umbracles amb la UPV (arquitectura)

Forat de la Vergonya

- Mobiliari, tanques i jocs infantils amb els materials dels que es disposava.
- Quan l'Ajuntament s'ha encarregat de la urbanització, ja no.

Can Masdeu

- Algunes experiències, però no per lo general.

Esto no es un solar

- Gran part dels elements són transportables per afavorir el desplaçament de l'espai quan finalitzi la durada del programa.

12. Heu utilitzat material de reciclatge?

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada

- Material reciclat del solar, de la brossa i de tallers de professionals de l'entorn local.

Hort del Xino

- Material reciclat del solar, de la brossa i de tallers de professionals de l'entorn local.

Can Batlló

- La gran majoria dels elements provenen del reciclatge.

Solar Corona

- Material reciclat del solar, de la brossa i de tallers de professionals de l'entorn local.

Forat de la Vergonya

- Tot el possible.

Can Masdeu

- Material reciclat de la casa, de l'entorn de Collserola i tot allò que es pugui reaprofitar.

Esto no es un solar

- S'han utilitzat materials de baix cost. No reciclats.

13. Quina experiència educativa heu extret de la iniciativa?

Ésta es una Plaza + Campo de la Cebada

- Laboratori d'acció i decisió ciutadana

Hort del Xino

- Factor Humà: Experiència social de barri i nou paradigma dins la ciutat.
- Factor Espai: Aportar un nou ecosistema dins d'un entorn urbà.

Can Batlló

- Factor Humà: La capacitat col·lectiva pot guiar dinàmiques de crear espais col·lectius de ciutat.
- Factor Espai: La creació d'un camp de proves fantàstic per treballar d'una manera més transversal

Solar Corona

- Factor Humà: El treball col·lectiu estreny llaços amb els qui col·labores.
- Factor Espai: Apropiació i sentiment de pertinença al lloc al haver-lo creat

Forat de la Vergonya

- Factor Humà: La lluita d'un barri per a la ciutat, i de la ciutat per mantenir un barri
- Factor Espai: La possible combinació de diferents interessos en un mateix espai físic.

Can Masdeu

- Factor Humà: El benefici de tenir unes relacions basades en la solidaritat, l'intercanvi i la relació amb l'entorn natural.
- Factor Espai: Recuperar un espai abandonat i regenerar-lo com a laboratori basat en valors ambientals i no econòmics.

Esto no es un solar

- Factor Humà: L'experiència de viure *el carrer*.
- Factor Espai: Millorar la qualitat dels espais urbans afavorint nous usos i practiques.

14.D'on neix aquest boom per la recuperació d'espais improductius?

Ésta es una Plaza

- NS/NC

Hort del Xino

- Concepció de Hiperregulació i falta de reconeixement propi de l'espai públic.

Can Batlló

- NS/NC

Solar Corona

- Crisi generalitzada del model de vida i de ciutat actuals.

Forat de la Vergonya

- NS/NC

Can Masdeu

- NS/NC

Esto no es un solar

- NS/NC

15.Són lícits els processos d'Ocupació?

Ésta es una Plaza

- Si són per un bé col·lectiu i no hi ha cap altre manera de desencallar la situació.

Hort del Xino

- Si parteixen d'un interès col·lectiu.

Can Batlló

- Si parteixen d'un interès col·lectiu no representat, ni garantit per l'administració

Solar Corona

- NS/NC

Forat de la Vergonya

- NS/NC

Can Masdeu

- NS/NC

Esto no es un solar

- NS/NC

4. Entrevistes

Entrevista 1: Esta es una plaza i Campo de la Cebada

Situació: C/ Dr.Fourquet 24 i Plaza de la Cebada (Lavapiés, Madrid)

Agent participant: Diego Peris, membre del Col·lectiu Todo por la Praxis

Data d'enregistrament: Novembre 2011

Font: Elaboració Pròpia

1. Puedes contar un poco como fue el proceso de Esta_es_una_plaza

Tiene su historia. Es un poco peculiar porque es el primer solar que se cedió en Madrid. Desde el momento en que se arranca un proceso participativo de este tipo, hasta que se realizan los primeros contactos con la Administración tiene sus peculiaridades.

2. ¿Se abrió un concurso, alguna entidad estaba involucrada o fue una iniciativa ciudadana?

Bueno...Primero se realizó un taller en la Casa Encendida. El taller estaba enfocado a discutir sobre el espacio público, solares, nuevos escenarios y espacios de auto-gestión. Esto dio pie a que los participantes del taller propusieran y realizar una especie de ensayo práctico en un solar. La Casa Encendida se encargó de realizar las gestiones para buscar el solar – Calle Dr.Fourquet 24 – y para intervenir en él de manera temporal durante dos meses, es decir, sin visos a convenios de cesión, ni nada. Durante este tiempo, se iba a recrear un experimento de lo que podría ser un espacio auto-gestionado de este tipo. A partir de ahí, vino a colaborar un colectivo italiano llamado Esterni con el que se hizo un primer acondicionamiento del solar. La propuesta de acondicionamiento se planteó de un modo muy rápido – dos meses – y se realizó con material reciclado proveniente de recuperación. Fue como un ensayo. Una vez transcurridos los dos meses, la gente del taller vio el potencial y se quedaron con ganas de algo más. Yo creo que les salió un poco mal – refiriéndose a la Casa Encendida – porque lo que debía ser ese pequeño experimento acotado, dio los visos y el germen para que le gente se empezara a animar y reclamarse ese espacio.

3. ¿Los participantes del taller eran del barrio o eran participantes voluntarios de distintas procedencias como en el caso de este taller iD Barri BDN?

Era un poco de todo. Gente de perfil muy diverso. Había vecinos pero también había gente que venía de otras áreas y otros barrios porque estaban interesados en esos procesos. Lavapiés aglutina gente de todos los perfiles, por eso tanto en Tabacalera como en la misma Plaza participan vecinos, pero también atrae público de otros sitios.

4. ¿Has ido siguiendo el caso de Esta_es_una_plaza desde su creación?

Si, si. Claro. Sigo en contacto con ellos. Ahora mismo suele haber asambleas mensuales para tratar temas particulares y luego un par de asambleas generales al año. Creo que el solar tiene una limitación y es que debe tener un horario de apertura, lo que genera que la gente y la asistencia al espacio está muy condicionada por ese horario. En invierno: sólo se abre los domingos; Y en verano: lunes, miércoles y fin de semana. El proceso dentro de Esta_es_una_plaza es complicado porque el grupo de gente que participa activamente es un tanto reducido. De todos modos, poco a poco se van incorporando más participantes al espacio que, a su vez, van proponiendo más actividades y eso es lo que le va dando más vida.

5. Y para mejorar la participación y asistencia ¿Se han planteado tenerlo abierto como un parque, o algo por el estilo?

Bueno, eso sería complicado... Por un lado, nos encontramos con el problema del seguro de responsabilidad civil que debe tener el solar. Y por el otro lado, hay que tener en cuenta que ahí

hay un huerto en el que tienes herramientas y otros materiales – azadas, sistemas de riego – que son susceptibles de robos y desapariciones... Entonces claro, como en principio el Ayuntamiento no vendrá ni a mantener, ni a vigilar el espacio, hay que tener el solar vallado con llave. Por eso hay unos horarios de apertura al público, que están sujetos al condicionante de que algún integrante de Esta_es_una_Plaza esté el espacio.

6. Antes has hecho referencia a un convenio de cesión temporal ¿Cómo se realizaron las gestiones con el Ayuntamiento? ¿Qué mecanismos se usaron?

Bueno, eeeh... En principio nos reunimos con la Junta de Distrito para comentarles el proyecto. Luego, los mecanismos son diversos. Uno depende de la capacidad de seducción. Otro, usando estrategias de presión mediática o vecinal como en este caso.

En un principio hubo pequeñas reuniones y contactos en las que se presentó el proyecto. La Junta de Distrito acogió el proyecto y parecía que estaba interesada, pero los trámites se fueron retrasando bastante. Entonces, empezamos a hacer acciones de guerrilla en las que se visualizaba y se reclamaba el espacio de una manera más abierta, incluso se llegó a hacer una intervención de prensa en la que se denunciaba la situación. Al final, llegó un momento determinado en el que había tanto retraso administrativo para llegar a la aprobación de un convenio de cesión (o firma de un convenio) que se hizo una okupación del espacio. Durante el acto se desarrolló una pequeña actividad y luego, a posteriori, llegó la cesión por convenio.

7. Resumiendo. La cronología es la siguiente: Presentación del proyecto – Presión mediática – Okupación – Llegada de la cesión

Sí. Lo habitual, dentro del Ayuntamiento, es que haya un procedimiento de acercamiento a la administración. Tú les presentas un proyecto y dentro de unos plazos medio razonables en los que se va discutiendo haya una negociación o resolución.

8. ¿Destacarías algo sobre la titularidad del suelo en este tipo de casos?

A ver, puede haber un propietario público o privado. Pero aun siendo público, hay veces pertenece a Urbanismo, otras veces a patrimonio, otras veces a cultura. Por lo tanto, hay que discernir quien es el propietario, en qué condiciones se encuentra el solar y en función de eso empieza la negociación.

9. En el momento de firmar la cesión temporal ¿Por cuantos años habéis firmado?

Bueno, en este caso está firmado por 5 años. El espacio es un solar que llevaba 50 años vacío, es de titularidad pública y en él había habido una antigua platería. Según el planeamiento urbanístico se construirá un museo de esculturas, y a la espera de la ejecución del museo, se firmó un convenio de cesión.

10. Está a unos 200 metros del Reina Sofía ¿No?

El Reina Sofía, la Casa Encendida, ahora hay otro museo que quieren implantar por la zona... En el barrio hay una densidad, o una sobre-saturación de equipamientos culturales de este tipo. A parte, el Ayuntamiento pretendía que quien montase el museo de la escultura fuese una fundación privada, con lo que había una cierta privatización del espacio. Pero bueno, por suerte, el proyecto se quedó parado por la bendita crisis que lo ha paralizado todo, y por ahora estamos esperando a ver qué pasa.

11. Todos estos movimientos vecinales o colectivos ¿De dónde crees que les nace la necesidad por reclamar espacios colectivos o ciudadanos si desde la administración ya se considera que existe el espacio público?

La necesidad fundamentalmente es que hay una cierta pulsión a demandas que no se encuentran en los equipamientos convencionales. Hay cierto movimiento de gente que se

plantea otra forma de organización y con otros contenidos... Estas nuevas demandas de la ciudadanía hacen que los solares sean el lugar ideal en el que se puedan plantear ciertas opciones.

12. ¿Crees que este tipo de iniciativas son herederas de las iniciativas vecinales de los años 70, o son iniciativas totalmente distintas?

La verdad es que no. El tejido asociativo clásico de Madrid – Federación de Vecinos – ha perdido bastante fuelle y está en decadencia. No existe la potencia que tenían. En la actualidad, estas nuevas asociaciones no están adscritas a un territorio, sino que se adscriben a un proyecto concreto. Por ejemplo, en el caso de Madrid, los solares que ahora mismo están funcionando vinculados a los nuevos movimientos sociales son: El Campo de la Cebada, Esta_es_una_Plaza, Antonio Grillo... También hay huertos comunitarios como Las Rentillas. Por otro lado, también hay solares con huertos urbanos, vinculados a AAVV, que quizás no tienen una visibilidad relevante dentro de los escenarios que nos solemos mover.

13. En Barcelona existe una red de huertos urbanos gestionada por el propio ayuntamiento ¿hay en Madrid algún tipo de iniciativa de este estilo?

No, no, no. En este caso el Ayuntamiento no está directamente metido en el proceso. Como comentaba, hay una red de huertos informales gestionada a través de la Federación de Vecinos. Lo que pasa es que la Federación de Vecinos tiene mucha vinculación con el Ayuntamiento, pero es la misma Federación la que actúa como soporte y aval de esos huertos.

14. De modo que funcionan de forma autónoma, no lo gestiona el Ayuntamiento...

Sí. Bueno, alguno de ellos no los conozco, pero los que conozco, son solares en los que hay auto-gestión pura y dura. No existe mantenimiento por parte del Ayuntamiento, ni ningún control y casi todos tienen los típicos problemas de acceso al agua y a la luz...

15. ¿Y cómo solucionan el problema de los suministros?

Es un tema complejo, sobre todo en los huertos dónde el agua es un condicionante importante y hay que tener una buena cantidad. La solución más habitual es ir a la fuente o pinchar el agua, pero ir cada tres días a la fuente es una paliza; Y si pinchas el agua, estás sujeto a que de repente te llegue el Ayuntamiento y te corte la llave... El tema de la luz es algo más complicado.

16. ¿La cesión del solar de Esta_es_una_Plaza daba derecho a agua y luz?

No, no. A ver, la cesión es un poco como los negocios... En su momento en Esta_es_una_Plaza se cedió el espacio para una actividad, pero no se negoció la posibilidad de acceder a un punto de agua o luz. En El Campo de la Cebada, otro solar, se ha exigido que el Ayuntamiento diese acceso al agua y a la luz.

Ahora mismo arrancar sin agua y luz en un solar auto-gestionado es un lío. Aunque te den permiso para instalar agua y luz, una acometida de agua son 1500 € y de luz otros 1500€.... Un proyecto que necesita 3000€ para empezar a correr es un poco desproporcionado.

17. Viendo estos números... ¿Cómo se pueden financiar iniciativas de este estilo?

Pues de manera múltiple... Hay como varias opciones: Las becas; Subvenciones públicas; en ocasiones las propias asociaciones tienen aportes económicos; Se organizan fiestas y conciertos, pero estos son unos aportes económicos limitados y siempre dependes de la capacidad de convocatoria... Te puedes sacar 200-300€ de una fiesta y vas acumulando poco a poco...

18. Antes has hablado de territorio, de tejido social... ¿Cómo crees que estas iniciativas ayudan a fortalecer el tejido social y en definitiva las relaciones de barrio?

Creo que estos espacios pueden retomar el papel de activismo vecinal. Ahora mismo, con el atomismo que existe – ya no existen fabricas, ya no existe una organización productiva donde nos podamos apuntar – el espacio natural donde se genera el tejido comunitario fuerte y activista es en el espacio público y en las zonas de encuentro de tu barrio. Es en esos espacios donde se genera el caldo de cultivo perfecto.

Actualmente, las asociaciones de vecinos se han institucionalizado un poco. La participación directa se ha diluido y, en definitiva, el modelo de las AAVV se ha desgastado y ha perdido cierta vigencia. En este marco, y ante la posibilidad de formar parte de pequeñas experiencias y espacios – los solares – en los que te puedas organizar, formar parte de procesos participativos directos, en los que se deciden pequeñas cosas: “...aquí va un huerto; aquí va una portería; aquí va una canasta...” Creo que eso sí que es un caldo de cultivo importante...En definitiva es la sensación de pertenecer a “Algo”

19.Las acciones que estáis llevando a cabo desde Todo por la Praxis y otros colectivos tienen como posible objetivo poner las pilas a la administración para que colabore con vosotros o incluso os use como mecanismo, o es más bien lo contrario...no queréis que el Ayuntamiento se empodere con estos procedimientos...

Hombre... Siempre nos planteamos esto. Es cierto que casi siempre trabajamos desde el movimiento social – un poco al margen de la administración – pero claro, por otro lado también estamos trabajando para que la administración cumpla y ofrezca una serie de demandas y obligaciones que tiene adquiridas con la ciudadanía. Siempre digo una cosa: Hay que mantener un pie metido dentro de la administración para el proceso de negociación; pero el otro dentro del movimiento social sin perder de vista las demandas y la base donde está asentado tu trabajo.

En ocasiones es una posición peligrosa, porque la misma administración se puede incorporar para justificar determinadas tropelías.

Por ejemplo, en el caso del Campo de la Cebada. Es un solar de 5000 m2 que aparece en el centro de Madrid fruto del derribo de una piscina municipal. La operación se justificaba bajo el pretexto de construir un polideportivo mucho más grande, con mejores condiciones y con el valor añadido de complementarlo con otros usos como un mercado y más actividades. El caso es que el proyecto acabó derivando en que el polideportivo iba a ser privado – ya no Municipal – y vas viendo como van cambiando las cosas... Bueno, antes de la crisis se realizó la demolición, llegó la crisis y después el proyecto no pudo seguir su curso por problemas de liquidez. De golpe se encontraron con un solar de 5000 m2 sin un futuro claro.

En este contexto, fue cuando aparecieron una serie de vecinos que reclamaban el espacio y la primeras reacciones por parte de la Administración fueron bastante negativas.

20.¿Por qué?

Pues en un primer momento por miedo a ceder el espacio. La mentalidad en Madrid es no ceder espacios por si después la ciudadanía los quiere recuperar. Eso supondría un problema para la administración y para evitarse problemas, pues, de primeras no acceden a esas opciones. Así se planteaba el escenario. Más adelante, en un periodo pre-electoral municipal pensaron: *“¡Hostias! Y si esto lo podemos vender como que de repente estamos recuperando un proceso de participación, nos apoderamos nosotros de ese proceso de participación y lo vendemos de cara a la ciudadanía como que estamos promoviendo un proyecto vanguardista de participación en un espacio auto-gestionado...”*

¡Ahí es donde está el peligro! Hay un cierto riesgo de hasta qué punto puede pervertir un proceso de este tipo. Fíjate que en este caso concreto concedieron: agua, luz y hasta 40.000€. Eso genera un cierto clientelismo que, en cierta manera, anestesia la carga crítica e ideológica que existía detrás de la reclamación de este espacio auto-gestionado.

21. De todos modos, nadie da dinero por la cara..... Si el fin es que esos espacios sean recuperados para la gente ¿No crees que sea un hecho positivo recibir esos 40.000€?

¡Hombre, sí! Ciertamente es positivo. Claro, pero evidentemente ese dinero tiene una serie de condicionantes. Por ejemplo, de cara al Ayuntamiento hay que ser cautelosos con la carga crítica y de contenidos del espacio...Pero siendo conscientes de eso y del tipo de condiciones que conlleva el dinero, hay que ver donde están los límites y decidir.

22. Es obvio que crees en los procesos de Okupación...

Sí, pero con matices. Creo que la Okupación es legítima cuando hay la imposibilidad de resolver las cosas de otra manera. La verdad, es que muchos de estos procesos de cesión se quedan paralizados en los trámites burocráticos – tramitación de permisos, licencias, firmas de convenios – y esta etapa puede llegar a desgastar tanto al grupo de proyecto que incluso llegue a matarlo... Es entonces cuando preferimos que el proyecto coja vida de otra manera...Frente la inacción preferimos Okupar y tener una actitud un poco más pro-activa. Luego ya veremos a ver que pasa...Y si eso supone un problema, ya se verá como se resuelve.

23. Y en alguno de vuestros casos en los que hayáis Okupado ¿Tenéis alguna denuncia o causa legal?

¡No, no! Por ahora, no. – ríe – Hombre, la verdad es que nosotros no somos los agentes activos en esas okupaciones. Les apoyamos y participamos de ellas, pero no somos el protagonista de esa okupación. Por ejemplo, en Campo de Cebada, formamos parte del grupo Campo de Cebada, damos nuestro apoyo como colectivo pero el grupo que realmente trabaja ahí es otro. Nosotros tenemos una presencia más esporádica, más tipo asesores o técnicos. Luego hay veces que...Conoces Cañada Real?

24. Algo...Pero cuéntame un poco...

Bueno, pues es un asentamiento informal de hace más de 50 años con una extensión de 45 km y una población de unas 40.000 personas – españoles, portugueses, gitanos rumanos, latino-americanos... – que tiene una ilegalidad urbanística dentro del territorio. Pues bien, ahí hemos hecho una plaza pública en el solar que ocupaba una antigua casa que fue derruida. Por ahora no hemos tenido ninguna denuncia, ni ninguna advertencia. Pero eso sí, siempre vas con mucha cautela. Nunca dices que has sido tú... Nunca dices que has participado o que estas promoviendo... Nunca te plantas una cierta autoría... Lo que nos da más miedo es que lo derriben y desaparezca el espacio antes que la denuncia en sí.

25. Para ir acabando...como se produce el contacto entre los colectivos y TxP.

Antes éramos nosotros quienes nos poníamos en contacto. Ahora viendo que has tenido más experiencia, viendo que vas cogiendo referencias...acaban haciéndote la llamada. Por otro lado, convivimos y participamos a diario con varios colectivos y desde la cotidianidad de la militancia surgen nuevas oportunidades casi espontáneamente. – *“Oye. Hay este espacio. ¿Qué os parece...? ¿Tenéis tiempo? ¿Os apetece?”*

26. Y para acabar, una pregunta indiscreta... ¿Dedicas el 100% del tiempo al colectivo?

Me dedico al colectivo aunque, en teoría, debería vivir de la arquitectura, porque el colectivo no da para vivir. Da pequeños ingresos pero, la verdad, es que tenemos la mala costumbre de reinvertir todo lo que ganamos en otros proyectos. Como te contaba antes, tenemos una financiación bastante reducida, y lo habitual redirigir o repartir la financiación de los proyectos institucionales o subvencionados hacia esos proyectos que no la tienen. La verdad es que en términos financieros es un poco un desastre. Pero tenemos la suerte que, en estos momentos, estamos teniendo un poco más de actividad y nos permite subsistir.

Entrevista 2: Hort del Xino

Situació: C/ Reina Amàlia 12 (Raval, Barcelona)

Agent participant: Volker, arquitecte i integrant de l'Hort del Xino

Data d'enregistrament: Abril 2012

Font: Elaboració Pròpia

1. ¿De dónde nace la necesidad para reclamar espacios colectivos o ciudadanos en el caso de vuestra experiencia?

Antiguamente donde se encuentra el Hort del Xino había el CSOA *Reina Amalia*, un centro abierto al barrio con diferentes talleres, bibliotecas, cine, flamenco... Pero se produjo un desalojo con el consiguiente derribo del CSOA y la inutilización del espacio resultante. Al cabo de un tiempo (27 Junio 2008) y en vista de que el solar se estaba convirtiendo en un espacio muerto, foco de problemas de salubridad e inseguridad, decidimos crear un nuevo foco de colectividad. Se hizo un *cercavila* desde Rambla del Raval que culminó en la entrada al solar para realizar los primeros trabajos de limpieza y acondicionamiento del espacio. Desafortunadamente, al cabo de una semana cambiaron la cerradura de la puerta y puesto que era verano y la gente empezó a irse de vacaciones, se pospuso el inicio de las actividades hasta más adelante. En septiembre volvimos con más fuerza y nos pusimos en marcha de nuevo.

La mayor necesidad venia condicionada por la falta de espacios libres en todos los sentidos. El espacio público del barrio sólo sirve para estar de paso entre dos puntos o como máximo para estar sentado en un banco, y ahora incluso están sacando los bancos para evitar que gente sin techo duerma en ellos. Y de esta necesidad surgen iniciativas como el Hort del Xino.

2. ¿Qué déficit había en el barrio? ¿Han sido un punto central de vuestra iniciativa?

Había algunos equipamientos sociales oficiales como La casa de la solidaridad, pero por lo general faltan equipamientos de proximidad. Actualmente el barrio funciona más con las lógicas de los CSOA como Barrilonia, la Rimaia...

De todos modos, el mayor déficit está en la falta de espacios "libres" de ser hiper-regulados. La restricción y represión por parte la administración y de la policía que existe en Barcelona ahoga la vida en la calle.

Hace años hicimos unos mapas con todos los inmuebles que se habían derribado y el resultado del suelo que se había liberado. El resultado de los mapas era espectacular: Casi ninguna operación se había convertido directamente en espacio libre o verde para el barrio. Casi todo fueron operaciones de equipamientos metropolitanos. El MACBA, CCCB, la UB, el Liceo, la Filmoteca...y indirectamente, el espacio generado entre los equipamientos era el resultado para el barrio, pero sin verde.

3. Cual ha sido el rol de la propiedad (privada)

Ninguno. Pero por otro lado, cabe resaltar que el apoyo vecinal es alto, diría que en el 95%. El cambio de tener un basurero a un espacio verde, convence. Siempre hay algunos vecinos que consideran que no se puede entrar en un solar privado...

4. ¿Cómo se ha se ha financiado la iniciativa?

El funcionamiento económico parte de la base de la autofinanciación. Se han organizado calçotadas populares, cine, algunos conciertos acústicos para no molestar al vecindario y talleres de pan y otras actividades gratuitas en las que se agradece una pequeña aportación voluntaria.

5. ¿Cómo ha fortalecido el tejido social y las relaciones de barrio Vuestra experiencia?

En el barrio existía un tejido social asociativo bastante importante como la Coordinadora contra la Especulación, El Local... Pero en líneas generales se podría decir que ahora somos una parte más del tejido social del Raval. Colaboramos en las Fiestas del Barrio.

6. ¿Cuándo abris al público?

Somos unas 10 personas en el grupo y cada uno tiene llave. Se intenta abrir siempre los domingos por la tarde para darnos a conocer y estar abiertos al barrio. Y entre semana, cada uno se organiza como puede para venir a regar y cuidar el huerto.

7. ¿Cómo habéis conseguido generar iniciativas participativas en un marco de individualismo y de pasividad ciudadana?

En el Huerto es difícil generar la participación directa, ya que es necesaria una implicación constante. Pero siempre que estamos aquí tenemos la puerta abierta. Mucha gente se acerca a dar una vuelta a ver el huerto y pasar un rato aquí y de este modo se ha sumado alguna persona.

En otros ámbitos, como las actividades que se hacen con los chavales del barrio es más sencillo, porque como hay una falta de espacios lúdicos no consumistas, en cierta manera, l'Hort los facilita. Hay un grupo de gente del huerto que se reúne específicamente para realizar actividades lúdicas para niños ya que desde el inicio de l'Hort del Xino ellos mismos se acercaban interesados por el espacio. A partir de ahí se ha hablado con los padres i los espais para informarles de las actividades pedagógicas de huerto que íbamos a hacer para los chavales y sobre todo que supieran que estaban aquí.

Y como tercer componente también encontramos agentes externos que buscan espacios para usos alternativos, por ejemplo ahora se está planteando construir una casa de paja.

8. ¿Qué actividades habéis hecho en la calle?

Primeramente hicimos el cercavila el día en que entramos al solar, pero después hemos sido menos visibles al exterior. Por lo general, acostumbramos a realizar jornadas con otros huertos: Jornadas en Can Masdeu, Hortet del Forat, Marina...compartiendo experiencias.

9. ¿Habéis utilizado objetos o arquitectura efímera y que elementos?

Si, si. Hemos construido una caseta para almacenar las herramientas con palés i algunos perfiles metálicos que hemos encontrado. El espacio para el lavabo seco, la compostadora y en un futuro vamos a construir una pequeña casa de paja para realizar actividades en el interior.

10. ¿Habéis utilizado material de reciclaje y cuál?

Si, si. Casi todo. Como te decía antes, el solar estaba lleno de basura, pero no solo basura. También había mucho material reutilizable. Otras cosas nos las han cedido, o las hemos encontrado por la calle.

11. ¿Qué experiencia educativa ha salido de la iniciativa?

Son muchas experiencias, y experiencias diferentes. Por un lado el contacto con la naturaleza, con las plantas...el hecho de cultivar y ver que crece, que se modifica el estado inicial del solar, Incluso ver que ahora hay mariposas en el huerto...

Por otro lado la experiencia social. Organizar eventos... En definitiva es tomar conciencia de otro modelo de ciudad.

12. ¿De dónde sale este boom por la recuperación de solares?

Hiper-regulación del espacio público. El espacio público del barrio sólo sirve para estar de paso entre dos puntos o como máximo para estar sentado en un banco, y ahora incluso están sacando los bancos para evitar que gente sin techo duerma en ellos. Y de esta necesidad surgen iniciativas como el Hort del Xino.

13.¿Son lícitos los procesos de Ocupación?

Siempre que sea una necesidad popular, mejore la calidad del barrio y se cause un bien social es positivo.

Entrevista 3: Can Batlló

Situació: C/ Reina Amàlia 12 (Sants, Barcelona)

Agent participant: La Col, col·lectiu d'arquitectes implicats en la recuperació de Can Batlló

Data d'enregistrament: Abril 2012

Font: Elaboració Pròpia

1. D'on neix la necessitat per reclamar espais col·lectius o ciutadans en el cas de la vostra experiència

Principalment és un tema de manca d'espai públic i equipaments. Uns equipaments que haurien de ser construïts a Can Batlló. Can Batlló és un **antic** recinte fabril d'unes 12 Hectàrees construït a finals del segle XIX situat al barri de la Bordeta. El barri, de composició bàsicament obrera, va anar creixent fins al punt que no hi va quedar massa sòl lliure per a construir serveis dotacionals per a la població. En la redacció del PGM de 1976 es va decretar que el complex quedaria afectat per a la construcció de la major part dels equipaments del barri i un gran parc. Des de aleshores, ha anat caient en l'oblit per part de l'administració i ja fa més de 35 anys que la situació es trobava en un estat letàrgic.

2. Quins dèficit hi havia al barri? Ha estat un punt central de la vostra iniciativa?

El tema dels equipaments és una de les reivindicacions principals, però no oblidem la mancança d'espai públic. Com comentàvem, es tracta d'un barri que hi ha una mancança generalitzada d'equipaments, i a més a més segons el PGM tots els equipaments del barri s'havien d'ubicar a Can Batlló.

La Plataforma Recuperem Can Batlló va elaborar un estudi de carrer en el que es conclouia en la necessitat de 20 equipaments per al barri. Paral·lelament, l'Ajuntament va encarregar a una consultora un estudi sobre les necessitats del barri i va arribar a les mateixes conclusions que la plataforma. D'aquesta manera a Can Batlló hi ha planificat una vintena d'equipaments de caire docents, socials i esportius...

És important recalcar que el programa d'equipaments està poc desenvolupat. Es a dir, el projecte per a Can Batlló està molt definit des del punt de vista de la promoció immobiliària, però no s'ha desenvolupat a fons cap pla especial d'equipaments, ni s'ha actualitzat les necessitats dels veïns.

3. Quin ha estat el rol de la propietat i l'administració

Ha estat una relació canviant, sobretot tenint en compte que ha estat un procés molt llarg. Al llarg dels anys (més de 30) s'ha anat creant un "caldo de cultiu" dins el barri que ha anat teixint aliances entre diferents entitats i associacions de Sants-La Bordeta (Principalment el Centre Social i la A.V.V.Sant-La Bordeta).

Des de sempre el veïnat ha estat reclamant els seus drets a disposar dels equipaments previstos segons el PGM, però l'administració no estava massa per la feina per un tema de la propietat privada del sòl i la conseqüent necessitat de realitzar algunes expropiacions. Es van realitzar dues Modificacions del PGM. La primera no deixava satisfeta a la immobiliària, i la segona va reduir la superfície de parc urbà per als veïns, que tot i així van decidir acceptar-ho com a mal menor. Així va anar fins a principi dels 2000, quan encara es confiava en les capacitats de l'administració per dur a terme els equipaments. El punt de inflexió va arribar amb la crisi econòmica quan es va veure que els equipaments difícilment es construirien. Aleshores es va traçar un altre estratègia. L'any 2009 es va plantejar un full de ruta en el que se li presenta a l'Administració un compte enrere simbòlic en el que se'ls va informar que "Si el juny del 2011 les màquines no estan treballant, els veïns entrarien a Can Batlló". Aquest toc d'alerta, legítim després de més de 30 anys, va donar els seus fruits, i el dia 9 de juny (2011), dos dies

abans de la fi del comte enrere, s'aconsegueix la cessió del bloc 11 de Can Batlló sense marcar un període temporal definit.

Un cop l'ajuntament va cedir l'ús del Bloc 11 en favor de la Plataforma Recuperem Can Batlló, l'administració ha realitzat dues accions per al Bloc. Primer, ha realitzat unes obres estructurals per rehabilitar la coberta unes finestres en molt mal estat. I segon, ha fet un pla ocupacional per contractar a 4 persones de llarga aturada durant 6 mesos, en els que s'hi ha aconseguit introduir a un veí del barri. Ah! I la disponibilitat de llum i aigua a càrrec de l'Ajuntament.

Actualment hi ha una comissió que segueix un cert diàleg amb l'ajuntament per que la reivindicació no es centra exclusivament en el Bloc 11

4. Quines activitats es fan al Bloc 11?

El bloc compta amb dos espais que són la base de les activitats. El primer és l'espai més important i un dels pilars de la reivindicació d'abans d'accedir al Bloc 11 és la Biblioteca Popular Josep Pons, que forma part de la Xarxa de Biblioteques Socials. Es tracta d'un equipament transversal que va dirigit a tot tipus de públics i que des del desmantellament de la biblioteca de la Caixa Catalunya el barri no n'hi havia cap. Disposa de uns 15-20.000 volums, tots ells cedits desinteressadament, que s'havien anat recollint des de feia temps. I el segon és l'espai polivalent que fa les funcions d'auditori, on es celebren les assemblees, debats oberts i activitats més multitudinàries.

En un segon nivell, s'està treballant per construir un rocòdrom, uns tallers d'arts plàstiques, de disseny gràfic, d'audiovisuals. Un espai de criança... Però el que recalcaríem no es tant les activitats que s'hi desenvolupen sinó com es proposen aquestes activitats, qui ho lidera, qui ho desenvolupa i el procés que hi ha darrera. Les ganes de tirar endavant projectes.

5. Quina vinculació hi ha entre aquesta iniciativa i les iniciatives veïnals dels anys 70?

De fet, és una reivindicació que s'inicia als anys 70.

6. Com s'ha finançat la iniciativa?

Si parlem de recursos humans, hi hauria tres escales. La constructora, pel que fa a les obres. Els 4 treballadors del pla d'ocupació, i majoritàriament veïns voluntaris i les habilitats de les que cada un disposava. Pel que fa als recursos econòmics, tot surt de petites aportacions arran de les festes o actes col·lectius, i altres d'individuals, beques, ajuts. Recentment ens hem presentat als Ajuts COAC a la Cooperació 2012 que esperem que ens sigui favorable per poder construir un nucli de comunicacions per al Bloc 11.

7. L'experiència vostra com ha enfortir el teixit social i les relacions de barri?

Primer de tot, s'ha de dir que el teixit social de sants és molt actiu, possiblement fruit de la història obrera del barri, i que sense aquest teixit la reivindicació de Can Batlló hagués portat molta feina. Can Batlló ha servit per aglutinar a diverses entitats i associacions per una causa comuna, i això és el factor més importants de tots. També ha ajudat a teixir una xarxa a escala metropolitana. Per exemple, hem col·laborat amb Can Mas Déu en el concurs de les 16 portes, estem en contacta amb la xarxa d'Arquitecturas Colectivas, i altres entitats de Barcelona.

8. Com heu aconseguit generar iniciatives participatives en un marc d'individualisme i de passivitat ciutadana ?

No hi ha hagut una estratègia definida, més aviat ha estat la mateixa manca d'equipaments-espai públic i la immobilitat política que ha mobilitzat als diferents col·lectius. Durant el temps que va durar la reivindicació des de l'exterior es van anar fent diferents tallers informatius-

participatius en els que es debatia el futur per a Can Batlló. Un cop es va cedir el Bloc 11 hi ha hagut mes veïns interessats a participar de les assemblees. En resum, podríem dir que els tallers previs van fixar les bases, i un cop es va visualitzar l'interior va despertar la curiositat d'altres persones.

9. Quines activitats heu fet al carrer?

Durant l'any i mig que ha durat l'última fase de la reivindicació s'han fet un seguit de cercaviles per el barri culminant-los a les portes de Can Batlló. S'han fet alguns debats i jornades festives pels voltants de Can Batlló. En un parc adjacent al Recinte, hi havia una pancarta on s'anunciava els dies que faltaven per a l'ocupació...S'ha participat a la fira d'entitats de Sants per donar a conèixer, encara més, la problemàtica del barri. Però ara, ara que ja tenim un espai concret dins els murs de Can Batlló hi ha una tendència a fer les convocatòries dins del recinte.

10. Heu aconseguit conquerir el carrer, l'espai públic i la percepció que el carrer està al servei del ciutadà?

En certa manera sí. Com deïem, durant l'any i mig abans d'accedir al Bloc 11 totes les reivindicacions es feien a l'exterior. Al carrer, a les places: a l'espai públic. Ara que ja som dins, ha quedat la llavor de l'experiència i gairebé cada cap de setmana s'està fent un dinar popular al carrer del Bloc 11. S'hi estan posant uns tendals per fer ombra i poder-hi estar més confortablement...

11. Heu utilitzat objectes o arquitectura efímera

Hem fet prototips de grades amb palets; una barana a partir de fustes i fils reciclats d'un antic taller tèxtil; el rocòdrom s'està fent a partir perfils metàl·lica que hi havia al Bloc 11...

12. Heu utilitzat material de reciclatge?

Sí. És una manera de fer les coses en les que ens sentim còmodes per diversos motius. Per una banda, i degut a que tot aquests tipus de projectes i iniciatives disposen d'un pressupost mínim cal enginyar-se-les per utilitzar els recursos que es tenen a mà, o es troben. I per altra banda, partim de la lògica del reaprofitament i l'autoconstrucció. Aquestes dues premisses es materialitzen en reciclar, reutilitzar i per tant en reduir residus i també gran part del pressupost.

13. Quina ha estat l'experiència educativa de la iniciativa? Que n'heu après?

Primer de tot diríem que ha estat prendre consciència de com la capacitat col·lectiva pot guiar determinades dinàmiques de ciutat. Segon, creiem que és un camp de proves fantàstic per treballar d'una manera més transversal, escoltant les necessitats dels destinataris i per sobre la pràctica d'un model des de la base, més que el model actual d'imposició institucional. Un model que és fàcilment exportable a altres localitzacions de la ciutat.

14. Són lícits els processos d'Ocupació.?

Sí, sempre i quan siguin en favor d'un concepte de col·lectivitat que actualment no es representat ni garantit per part de l'administració.

Entrevista 4: Solar Corona

Situació: C/ Corona 14 (El Carmen, València)

Agent participant: Tània Magro, Membre del col·lectiu d'arquitectes Encajes Urbanos.

Data d'enregistrament: Maig 2012

Font: Elaboració Pròpia

1. D'on neix la necessitat per reclamar espais col·lectius o ciutadans en el cas de la vostra experiència

En aquest cas més que una necessitat, va ser la voluntat d'organitzar (amb altres col·lectius) la IV trobada de la Xarxa Arquitecturas Col·lectivas (AA.CC d'ara endavant) i el vam batejar amb el nom de Comboi a la Fresca (Juliol de 2011). Es tractava de diversos esdeveniments disseminats en diferents localitzacions de València on es potenciava una trobada entre la ciutadania, professionals i agents socials de diversa procedència. L'objectiu era motivar a una part de la societat civil que sentia la necessitat d'intervenir de forma propositiva i creativa en la transformació i condicionament de la ciutat.

Durant el procés de preparació de la trobada (Ago 2010-Jul 2011), vam anar localitzant certs solars urbans en els quals es desenvoluparien les activitats. Un d'aquestes localitzacions era un solar situat al barri del Carmen, al carrer de la Corona.

El solar portava uns 18 anys, ple d'enderrocs, mala herba, xeringues, fins i tot gossos morts...Era un espectacle. Malgrat les condicions, ens va semblar una gran oportunitat.

2. Quin dèficit hi havia al barri? Ha estat un punt central de la vostra iniciativa?

Com en la majoria dels cascs antics de les ciutats, al barri del Carmen hi ha un dèficit d'espai públic, de zones verdes, de llocs de reunió i trobada...També hi ha una gran falta d'aparcament, en molts casos d'insalubritat i en general és un barri que s'està degradant i entrant en un procés de gentrificació per falta d'inversió pública. Cert és que el Pla General d'Urbanisme de València contempla que el solar allotgi un edifici de VPO, un aparcament i una plaça pública, però ara com ara el projecte no ha sortit ni a concurs.

Malgrat que el dèficit d'equipaments no ha estat el punt central de la intervenció, indirectament si forma part de la reivindicació. Com comentava al principi, l'objectiu era motivar als veïns per intervenir i participar de i per al seu barri.

3. Quin ha estat el rol de la propietat (administració/privat)

Una noia de l'organització coneixia el propietari d'aquest solar i a través de contacte directe amb el propietari vam mantenir una xerrada i ens va permetre fer servir el solar durant el temps que durés el Comboi a la Fresca. A partir d'aquí, vam començar a investigar sobre la titularitat del solar i vam descobrir que el solar estava format per diverses parcel·les de diferents propietaris: dues terceres parts eren de titularitat privada, uns 470 m². I l'altre terç pertanyia a l'administració, uns 160 m². Aleshores, vam mirar de contactar amb l'Administració per demanar-los permís. Aquest contacte es va mantenir a través de l'Associació de Veïns del barri del Carmen, i gràcies a ells també ens van cedir la part pública durant la setmana de la trobada.

En resum, d'una banda vam signar un contracte amb el propietari i un altre amb l'ajuntament. Vam pagar una assegurança de responsabilitat civil, i vam poder celebrar la trobada sense problemes.

Una vegada finalitzat el període de cessió ens vam quedar amb ganes de prosseguir el projecte. Així que vam tornar a contactar amb el propietari i ens va comentar que estava encantat amb el resultat. Aquest fet va propiciar que reprenguéssim l'activitat.

4. Quines activitats es fan al Solar Corona?

Les activitats són molt diverses. Durant el de l'esdeveniment de Comboi a la Fresca com en l'actualitat les activitats parteixen de la mateixa lògica. S'han organitzat jornades d'expressió artística a les mitgeres en les quals han participat graffítors reconeguts (Blu), però també s'ha utilitzat els murs exteriors per fer-hi intervencions anònimes. En aquest cas es van usar els murs exteriors per convertir-los en una galeria popular i improvisada a l'aire lliure. Ara estan muntant un cicle de cinema a l'aire lliure, hi ha múltiples tallers de autoconstrucció. Una AMPA ve una vegada per setmana a jugar amb els nens. S'ha col·laborat amb la universitat d'arquitectura per realitzar uns dispositius que donin ombra al solar...Ah! I recentment s'ha aconseguit començar l'hort. Bé...ja veus que no és una sola activitat. Tot té cabuda si passa per l'assemblea

5. Quina vinculació hi ha entre aquesta iniciativa i les iniciatives veïnals dels anys 70?

La veritat és que hi ha un cert paral·lelisme. Es tracta de l'ús de les pràctiques socials urbanes per construir una altra ciutat amb valors menys economicistes i més solidaris, encara que el context és diferent. És cert que en tots dos casos es tracta d'èpoques que són un punt d'inflexió. En els 70 es sortia d'una dictadura i des dels moviment veïnals era el moment per reclamar als ajuntaments postfranquistes millores per a l'entorn proper. Actualment hi ha un context de decepció generalitzada amb l'administració, falta de confiança, immobilització econòmica que origina buits a la ciutat, i és davant aquesta situació emergeixen respostes ciutadanes creatives...A vegades populars, a vegades des de la vessant tècnico-artística, i últimament des de les administracions (Pla Buits)

6. Com s'ha finançat la iniciativa?

En la fase inicial del projecte disposàvem d'un pressupost més aviat nul, així que la neteja i el posterior condicionament del solar el vam fer tots els col·lectius que estàvem implicats en l'organització de l'esdeveniment i alguns veïns que es van interessar pel que estàvem fent.

Vam rebre moltes ajudes en forma de material i mà d'obra. Per exemple: Derribos Andrés ens va cedir una retroexcavadora que va ser molt útil per al desbrossament i l'anivellació del solar; L'escola de Belles Arts ens va cedir material; la Universitat amb temes de copisteria; Un col·lectiu de circ ens va cedir una cúpula per a fer-hi activitats; El Col·legi d'Arquitectes va pagar el transport de la cúpula; I en forma econòmica vam rebre una donació particular de 1000 €.

En aquests moments, tot el tema econòmic de l'Espai parteix de la lògica de l'autogestió. El finançament surt dels diners que s'obtenen de les activitats que es realitzen al Solar.

7. L'experiència vostra com ha enfortir el teixit social i les relacions de barri?

Es Podria dir que ha ajudat a posar en contacte alguns veïns, però és molt atrevit dir que ha enfortit el teixit social. Però s'està en el camí. La millor prova és que el solar havia d'estar actiu durant només una setmana i a dia d'avui segueix en ús gràcies al bon acolliment que va tenir. Quan va finalitzar el Comboi a la Fresca, es van repartir les 4 claus de les que disposàvem, i se les va donar a 4 veïns que s'havien implicat des de l'inici del projecte. Aquests veïns van ser els encarregats del solar durant el més d'agost, de manera que van cuidar-se de regar les plantes i evitar que el que s'havia aconseguit es degradés.

A partir del setembre es va decidir constituir una assemblea amb l'objectiu de mantenir el solar actiu i amb vida. Inicialment l'assemblea estava formada pels 4 veïns que es van encarregar del manteniment del solar, els col·lectius que organitzem Comboi a la Fresca, membres d l'AA.VV del barri. Encara que també s'hi ha sumat altres col·lectius com l'AMPA.

Està sent un procés lent, i més que teixit social està realitzant una major funció de teixit cultural sense oblidar al teixit social de proximitat.

8. Com heu aconseguit generar iniciatives participatives en un marc d'individualisme i de passivitat ciutadana ?

El fet de netejar el solar i realitzar activitats desinteressadament va fer que alguns veïns comencessin a veure la iniciativa amb bons ulls i fins i tot amb ganes de participar. Al llarg de tot aquest any s'ha seguit en aquesta línia, treballant per dinamitzar l'espai, realitzar activitats inclusives, donant vida a un espai mort. Ha estat un treball de fons, lent, però amb els seus petits fruits.

9. Quines activitats heu fet al carrer?

Bàsicament activitats relacionades amb els murs. Activitats artístiques i de visualització del solar.

10. Heu aconseguit conquerir el carrer i l'espai públic i la percepció que el carrer està al servei del ciutadà?

Hem conquerit el carrer en alguns esdeveniments que s'han fet en ell, però el que segur que ha fet el Solar Corona ha estat conquerir un nou espai col·lectiu per a aquells que vulguin participar d'ell.

11. Heu utilitzat objectes o arquitectura efímera

Si. Durant la setmana del esdeveniment va col·laborar MAKEA, i ells van liderar un taller de fabricació de mobiliari titulat SMS v.1.0 (Sistema de Mobiliario Solar). Les intervencions van anar encaminades a condicionar el solar i el seu perímetre. Es van reconstruir els accessos principals, nou equipament per al utilitzar-lo durant la setmana, es van consolidar uns murs de contenció, jardineres, elements de seguretat...

Per altre banda, com et deia, també s'ha fet un taller amb la Universitat d'Arquitectura amb l'objectiu de crear uns umbracles.

12. Heu utilitzat material de reciclatge?

Si. Tot el material que s'ha utilitzat per fer mobiliari, cartells d'anuncis, tendals...Tot o gairebé tot, ha estat material reciclat del solar, de tallers propers, o de les escombraries. Materials com: Bobines de cable elèctric, palets, taulers conglomerat, bigues de fusta, safates de plàstic, pneumàtics, galledes de pintura, bobines de film transparent, xarxes de protecció d'obra. En certa manera, tot parteix de la lògica de la reutilització i del pressupost 0.

13. Quina ha estat l'experiència educativa de la iniciativa? Que n'heu après?

A nivell humà la primera conclusió que extrec és adonar-me de com el treball col·lectiu ajuda a estrènyer llaços amb els qui col·labores. I en relació a l'espai diria que el fet d'haver participat activament en la creació física i en el desenvolupament posterior, em fan sentir-ho una mica meu, propi. Formo part d'ell.

14. D'on surt aquest boom per la recuperació de solars?

Crec que es tracta d'un tema de crisi. Però no solament de crisi econòmica...De crisi de professió, crisi urbanística, política... A veure, el tema d'ocupar solars i reactivar-los no és res nou. Ja en els 70 es van produir casos com els actuals, o fins i tot en l'Àmsterdam dels 50 es van reactivar buits urbans per part de l'administració...

Entrevista 5: El Forat de la Vergonya

Situació: Plaça del Pou de la Figuera (Sant Pere, Barcelona)

Agent participant: Jaume López, Professor Universitari, observador del procés.

Data d'enregistrament: Juny 2012

Font: Elaboració Pròpia

1. D'on neix la necessitat per reclamar espais col·lectius o ciutadans en el cas de la vostra experiència?

L'espai del Pou de la figuera (Forat de la Vergonya) no va ser reclamat pels veïns com a espai. Va ser un fet posterior. Hi havia un pla de l'ajuntament (PERI 1985) que volia millorar la connectivitat del barri, esponjar-lo com en el cas del Raval... Va ser una suma de decisions no gaire ben coordinades que van desembocar en l'enderroc d'un parell d'illes que va desencadenar una mobilització en favor del barri amb el fi de evitar que l'ajuntament reconvertis el barri en un nou centre de turisme. S'ha d'entendre que el model relacional que tenien els veïns cap als anys 80-90 era un model de proximitat, molt veïnal i tenien por de perdre el barri tal i com ells el coneixen. És en aquest punt on es comença a prendre consciència de la necessitat de recuperar espais per a la socialització.

Hi ha dos moments clau. El primer detonant que fa que comenci la reivindicació per el forat és la degradació d'un espai que no estava degradat abans que l'ajuntament dugués a terme els seus plans (brossa, delinqüència, toxicomania ...). Això provoca una primera ocupació de l'espai. I l'altre moment és després de l'enfrontament amb la policia. Això va ser definitiu per afavorir que una gran part de Sant Pere es posicionés a favor del Forat.

2. Quin dèficit hi havia al barri. Han estat un punt central de la vostra iniciativa?

No es tractava d'una demanda típica d'equipaments. Fixa't que precisament l'Ajuntament proposava un seguit d'equipaments que el mateix barri va desestimar. Es tractava més d'un moviment en reactiu en contra de l'especulació, la pujada de preus dels immobles, de l'expulsió de veïns amb manca de recursos...és a dir, la gentrificació. Allò que citaven els veïns com a monstre era el binomi Ajuntament + Ribera. Si a aquests dos factors li sumem les eternes obres del mercat de Santa Caterina i el seu desplaçament al passeig Lluís Companys, ens trobem que els veïns havien estat privats d'un espai que era l'autèntica plaça del barri, el lloc que articulava la vida social. En definitiva la visió dels veïns era que s'estaven carregant els àmbits tradicionals de relació i que tot tendia a repetir el model de la Ribera. Podríem dir que el punt central era la defensa d'un estil de vida, d'un estil relacional que no podrien continuar tenint si es produïssin tants canvis com s'auguraven.

3. Quin ha estat el rol de l'administració

L'administració va tenir un rol un punt bel·ligerant i poc dialogant. El desallotjament salvatge, la manca de comunicació, la manera de establir connexions amb el barri va ser poc més que desafortunada. I la prova és el conflicte que es va crear. Per tant, el seu paper poc transparent va comportar certa desconfiança entre els veïns. Una desconfiança que es va veure reflectida en el procés participatiu que es va engegar des de l'Ajuntament per desencallar el conflicte.

4. Quines activitats es fan al Forat de la Vergonya?

Des de que l'ajuntament va tancar el forat provocat per l'enderroc de les dues illes, els veïns i diferents grups d'okupes van aprofitar per plantar arbres, construir mobiliari urbà (bancs, jardineres, jocs infantils, proteccions per la vegetació...), unes pistes esportives, i un hortet per al barri. L'espai es va convertir en un parc autogestionat. Després del procés participatiu, s'ha aconseguit mantenir el mateix programa, tot i que l'hort es una mica més petit.

Actualment, tot segueix la mateixa lògica. I es segueixen fent activitats al voltant de l'hort, activitats infantils, practiques esportives informals, menjars populars...

5. Quina vinculació hi ha entre aquesta iniciativa i les iniciatives veïnals dels anys 70?

Es tracta de la lògica del pèndul o en termes sociològics de onades de participació. Les onades de participació porten contra onades. La onada dels anys 70 és una onada que està totalment legitimada per el nou període democràtic i per una manca de serveis bàsics a la ciutat. A més a més, molts dels nous polítics provenen dels mateixos moviments socials i no tenen els nassos de dir que no. Anys més tard, el poder tendeix a concentrar-se i és cap a finals dels 80 i 90 que s'entra en un període més dirigista. Les mancances i necessitats més bàsiques han estat cobertes per l'administració, i aquest fet comporta l'esvaïment de l'onada participativa. Aquestes endormiscament participatiu no es recupera d'un dia per l'altre, i es necessari que es vagi acumulant malestar fins a que torna a rebrotar. Com va rebrotar a Sant Pere o com sembla que esta succeint en l'actualitat a partir del moviment del 15M.

El fet concloent es que quant més ferotge sigui el període de representació per part de l'administració, major pot ser la contra onada amb la que es trobin.

6. Com s'ha finançat la iniciativa?

Tot parteix de l'autogestió. Com apuntava abans, tot esta fet per i per als veïns.

8. Com heu aconseguit generar iniciatives participatives en un marc d'individualisme i de passivitat ciutadana ?

Com comentava abans, la gent que era originària del barri, no volia perdre la seva manera de viure'l, i aquells que van arribar després (sobretot els Okupes) es van implicar per factors ideològics. Si li sumes l'actuació policial desmesurada, doncs tens bastants ingredients per aconseguir una implicació total.

9. Quines activitats heu fet al carrer?

Cercaviles, dinars populars, manifestacions, tallers relacionats amb l'agricultura ecològica, tallers de reciclatge, un hort escolar, activitats pedagògiques... Moltes activitats vinculades a una nova cultura de ciutat, més ecològica, més social, més en comunitat.

10. Heu aconseguit conquerir el carrer i l'espai públic i la percepció que el carrer està al servei del ciutadà?

Completament. No només s'ha aconseguit conquerir el carrer de manera temporal, sinó que les reivindicacions dutes a terme pels veïns han acabat desembocant en aconseguir un espai públic per el barri, que es gestionat pel mateix barri. Això ha incrementat el sentiment de pertinença i arrelament d'aquells que van participar en les accions, i ha comportat beneficis a tots els usuaris.

11. Heu utilitzat objectes o arquitectura efímera

Cal remarcar que hi ha dues etapes. La primera etapa seria quan l'ajuntament estava completament al marge. La segona etapa és després de a urbanització per part de l'ajuntament.

En la primera etapa, tot partia d'una lògica de temporalitat, de pressupost mínim, i de reutilitzar tot allò que es tenia. En aquest sentit es va fer tot tipus de mobiliari, tanques i jocs infantils amb els materials dels que es disposava.

En la segona etapa, com ha estat urbanitzat per l'ajuntament i tot el mobiliari ha de passar per uns estàndards de seguretat, aquesta lògica s'ha perdut.

12. Heu utilitzat material de reciclatge?

Veure pregunta 11

13. Quina ha estat l'experiència educativa de la iniciativa? Que n'heu après?

Principalment, la mostra de molts dels conflictes socials que es donen a la ciutat (gentrificació, especulació, immigració, delinqüència), i com s'han resolt i materialitzat en l'espai públic gracies a la participació dels interessats. Diria que ha estat la lluita d'un barri per a la ciutat, i de la ciutat per mantenir un barri. Crec que ara seria difícilment reproduïble.

Entrevista 6: La Vall de Can Masdeu

Situació: Collserola (Nou Barris, Barcelona)

Agent participant: Vol mantindre l'anonimat

Data d'enregistrament: Juliol 2012

Font: Elaboració Pròpia

1. D'on neix la necessitat per reclamar espais col·lectius o ciutadans en el cas de la vostra experiència

La iniciativa nace sobre el año 2000 de dos grupos humanos. Por un lado, un grupo que okupaba por la zona de Sant Cugat y, por otro lado, colectivos pertenecientes al movimiento ecologista-antiglobalización. A los primeros les habían echado de su vivienda y buscando descubrieron este espacio, este tesoro que estaba vacío desde hacia 40 años. A raíz de haber encontrado este espacio, decidieron okuparlo con el objetivo de realizar allí un encuentro europeo de activistas contra el cambio climático (2001). El encuentro tuvo buena acogida y surgió la idea de empezar un proyecto de vida en comunidad alrededor de una ideología agroecológica, y así volver a dar un uso al espacio.

Después del evento se okupó el espacio de la vivienda, sufrimos un intento de desalojo que fracasó, y después, poco a poco, acondicionamos el exterior de la finca. Una de estas mejoras fue la recuperación de la “bassa” que hay en la entrada y de una mina de agua que estaba abandonada obtuvimos agua. Dado que teníamos agua se nos ocurrió que se podían abrir huertos, no sólo para la vivienda, sino de uso comunitario. Así, 9 meses después de iniciar el proyecto, se convocó a los vecinos que se habían interesado a una asamblea. En la asamblea se les expuso la posibilidad de tener un huerto en “La Vall” y de este modo empezó uno de los pilares del proyecto social de Can Masdeu. Los otros tres son el PIC (Punt d'interacció de Collserola) que es el centro social, la educación agroecológica y el colectivo de vida.

Durante los más de 10 años que existe Can Masdeu también se ha luchado para la protección real de Collserola y en contra de la especulación.

2. Quins dèficit hi havia al barri? Ha estat un punt central de la vostra iniciativa?

Mira, seguro que hay una falta de espacio público, y dado que es un barrio obrero y poco adinerado de equipamientos sociales tipo bibliotecas. Aunque no ha sido el punto central de la reivindicación, desde la casa siempre intentamos satisfacer algunas de las necesidades desde el PIC.

3. Quin ha estat el rol de la propietat (administració/privat)

Les 40 Ha de la Vall són propietat de l'Hospital de Sant Pau y al okuparlo, la propiedad nos puso una demanda penal. A los 5 meses de estar en la casa sufrimos un intento de desalojo que fracasó, y después de esto fuimos a hablar con el Hospital, pero la verdad es que nunca ha habido una negociación... Estamos abiertos al dialogo.

4. Quines activitats es desenvolupen a l'Espai?

Se podría decir que el proyecto tiene tres patas, o tres dimensiones principales. En primer lugar toda la relacionada con el cultivo y el cuidado de la fertilidad de la tierra: reparto de estiércol, intercambio de semillas y plantel, gestión del agua, trabajos de mantenimiento y mejora de la Vall y trabajo en el campo comunal, donde hemos plantado colectivamente patatas y calçots.

Otra faceta es directamente convivencial y aunque este sea un aspecto transversal a todo el proyecto, lo cierto es que se potencia a través de las comidas comunitarias que organizamos periódicamente y que suelen acompañar cada jornada de trabajo colectivo. Estas experiencias

tienen un gran valor social en ciudades en las que el individualismo y la desconfianza como son tan comunes. Por contra, el proyecto de los huertos comunitarios fomenta la convivencia entre la propia gente del barrio, personas que de otra manera muy difícilmente hubieran llegado a conocerse y que hoy en día intercambian conocimientos agrícolas y son compañeros que tienen en común algo tan precioso como es la posibilidad de cultivar la tierra en una gran ciudad.

Finalmente está la dimensión social, de proyección exterior del proyecto, y que tiene lugar en el barrio. Son ya varios años los que llevamos participando activamente en el tejido asociativo del distrito de Nou Barris como Vall de Can Masdeu, tanto con una comparsa en el carnaval, como en una feria de entidades que se celebra todos los años con el nombre de "La Cultura va de Festa" y que nosotros hemos enriquecido aportando nuestra visión agroecológica en un espacio que llamamos "La Agri-Cultura Va de Festa" y donde ofrecemos talleres de agricultura y nutrición, poniendo de manifiesto nuestra condición de hortelanos ante el resto de nuestros vecinos.

5. Quina vinculació hi ha entre aquesta iniciativa i les iniciatives veïnals dels anys 70?

La Vall de Can Masdeu se encuentra en Nou Barris, un barrio que se caracteriza entre otras cosas por estar bastante poblado, por las rentas bajas de los vecinos y por su potente movimiento vecinal nacido a raíz de las pocas atenciones históricas que ha recibido del Ayuntamiento. Mediante diversas movilizaciones superó algunas de las carencias estructurales que había y consiguió equipamientos gestionados por los vecinos: La experiencia del *Ateneu Popular de Nou Barris* en el 76; el *Casal de Barri de la Porospe...* Más o menos se está repitiendo la historia que sucedió 30 años atrás... Ciertamente es que por aquel entonces las circunstancias eran distintas, se trataba de reivindicaciones contra el ayuntamiento para que cumplieran sus deberes, mientras que ahora se trata de una iniciativa de carácter más o menos autónomo, lejos de la lógica de los elementos del estado, aunque gran parte de la masa social que se ha añadido en favor de Can Masdeu es la misma. La vinculación que hay es la idea combativa que tiene el barrio en sus vecinos.

6. Com s'ha finançat la iniciativa?

Hace un tiempo pedimos dinero para una bomba de agua a una empresa suiza que le gustó el proyecto y nos la subvenciona, pero por lo general todo parte de la autogestión y reparto de tareas. Vivir aquí significa dar parte de tu tiempo a trabajar para la casa y además se debe aportar una pequeña cantidad mensual para colaborar en algunas cosas que se deben comprar. A estas cantidades también se le añade los pequeños fondos que se consiguen con las comidas populares...

El grueso de las actividades consiste en tareas de autoproducción (alimentos), reparación (bicicletas), rehabilitación (casa), reutilización (materia orgánica para los huertos) o van destinadas a compartir artículos con otras personas del entorno (aceite...).

7. Com ha enfortir el teixit social i les relacions de barri la vostra experiència?

La implicación con el barrio y el valor socio-político del proyecto son fundamentales para entender cómo se han consolidado dos comunidades humanas complementarias en el Valle, que con el tiempo han ido estrechando cada vez más los lazos. Por un lado, los 20 habitantes de la casa. Por otro lado la que forman los... 60 vecinos que cultivan las tierras que rodean a la casa.

8. Com heu aconseguit generar iniciatives participatives en un marc d'individualisme i de passivitat ciutadana ?

Diría que hay dos dimensiones que confluyen en un mismo punto: la voluntad de trabajar en un proyecto comunitario arraigado en el territorio.

Por un lado, está el impacto mediático que tuvo el intento de desalojo en 2002. Este episodio puso de manifiesto las intenciones sociales que tenían el proyecto y así fue como, las personas del barrio comenzaron a vencer sus reservas, acercándose a conocer y preguntar. Se produjo un proceso de identificación con el hecho de que se estuviera dando un uso a un lugar que estaba abandonado. Un nuevo uso que partía de proporcionar un acceso público a los recursos de los que disponía la finca agrícola.

Por otro lado, la implicación en otros eventos del barrio (*ver pregunta 4*), y la labor de gestión de los conflictos que han ido surgiendo en los huertos y un fomento del trabajo comunitario como forma de incentivar la cohesión y el sentimiento de grupo.

9. Quines activitats heu fet al carrer?

Principalmente hemos hecho actividades aquí en el valle. Talleres vinculados a los Ateneos y centros sociales del barrio, actividades de puertas abiertas, el PIC...Aun así, siempre que ha habido la posibilidad, nos hemos unido a carnavales populares de Nou Barris i reivindicaciones en favor del barrio

10. Heu aconseguit conquerir el carrer, l'espai públic i la percepció que el carrer està al servei del ciutadà?

La verdad es que nuestra intención no ha sido conquistar la calle o el espacio público. Más bien ha sido conquistar éste espacio y convertirlo en un espacio comunitario abierto al público.

11. Heu utilitzat objectes o arquitectura efímera?

Tenemos una cúpula ahí en los huertos, las compostadoras, mobiliario para el PIC... pero por lo general no hemos explotado demasiado la vertiente artística.

12. Heu utilitzat material de reciclatge?

En la medida del lo posible se recicla lo que tenemos por aquí: tejas, madera, arcilla de la montaña...Aunque también recogemos cosas de otros sitios, cemento o cal...

13. Quina experiència educativa heu extret de la iniciativa?

Crear un laboratorio de los modos de vida basados en una economía no monetaria. La apuesta renovada que pone en valor la relación con la naturaleza para recuperar otra forma de vida: otro paradigma del bienestar. No es un sacrificio, porque se recibe mucho a cambio. No en forma económica, sino a nivel de humanas más ricas. El resultado de todo ello es la reducción del consumo o de residuos

Entrevista 7: Esto no es un solar

Situació: Saragossa

Agent participant: Patrizia di Monte

Data d'enregistrament: 2012

Font: Diverses

- Ecococos <http://www.paisajetransversal.org/2012/07/esto-no-es-un-solar-ii-la-entrevista.html>
- CSD <http://www.planamasd.com/programas/inclusion-social/entrevistas-a-personas-expertas/entrevistas-por-persona/900>
- El Periodico <http://www.elperiodicodearagon.com/noticias/aragon/patrizia-di-monte-e-ignacio-gravalos-arquitectos-casi-todos-los-distritos-quieren-remodelar-algun-solar-656668.html>

1. ¿De dónde surge la iniciativa estonoesunsolar?

Realmente yo ya hice anteriormente propuestas para reutilizar y reciclar estos vacíos urbanos en 2006, siendo consejera en el Colegio Oficial de Arquitectos de Aragón (COAA), conseguí un convenio de colaboración con la Sociedad Zaragoza Cultural para recuperar solares a través de unas intervenciones artísticas a través de un programa que yo comisariaba llamado "Vacíos cotidianos", en el marco del festival de arte urbano "En la Frontera 2006". "Vacíos cotidianos" tuvo una enorme repercusión en la prensa y muchos vecinos vieron de repente una solución, inesperada y al mismo tiempo anhelada, al estado de abandono de estos espacios por parte de sus propietarios y del Ayuntamiento. Se derribaron muchas tapias que llevaban más de 40 años, y alguno de estos solares siguen abiertos en forma de terrazas de bares, campos de fútbol etc.

Tras varios años de denuncias y quejas, varias asociaciones de vecinos hicieron dossiers recogiendo fotos tanto de las actuaciones de Vacíos Cotidianos como fotos mostrando el estado de abandono y suciedad de la mayoría de los solares y los llevaron a la Junta Municipal del Casco Histórico del Ayuntamiento de Zaragoza. De todos esos dossiers, denuncias y peticiones, la junta del Casco Histórico planteó un plan de empleo para limpiar y vallar solares y me llamaron para dirigirlo. Tras muchos esfuerzos, conseguí replantear lo mismo que en Vacíos Cotidianos, o sea, dar usos públicos a los solares, así que busqué unos cuantos propietarios dispuestos a prestarme sus solares y firmamos convenios de cesión gratuita de duración variable. Por lo tanto, puede decirse que estonoesunsolar surge de una demanda ciudadana que encuentra una respuesta política.

2. ¿Quiénes sois? ¿Quién está detrás de estonoesunsolar?

Todo empieza a finales de junio de 2009 cuando efectué la selección de personal entre parados de larga duración vía INAEM, siguiendo unos criterios estrictos. Finalmente se contrata a 2 aparejadores, 15 oficiales y 35 peones de la construcción. Empezamos en julio los 50 a la vez, lo cual ha originado situaciones de mucho estrés al tener que compaginar tareas de búsqueda de solares y propietarios, firmar convenios, hablar con vecinos y asociaciones, hacer proyectos, organizar el personal... Ha sido muy, muy intenso... pero creo que ha merecido la pena. Además, aunque yo estuviera contratada por el Ayuntamiento, en todo momento he contado para los proyectos y las propuestas con el arquitecto Ignacio Grávalos, mi socio de despacho, como co-autor.

3. ¿Teníais como referente alguna iniciativa similar? ¿Sabéis si existe alguna parecida?

La referencia que tenía es la de Vacíos Cotidianos, por esto me llamaron. La verdad es que no conozco otras iniciativas parecidas: esta es una iniciativa municipal que se plantea por primera vez a nivel europeo (al menos que yo sepa). Me han llamado de muchas ciudades y todos se quedaban sorprendidos al conocer estonoesunsolar... he dado muchas charlas, he conocido muchos colectivos que en otras ciudades piden espacios para mismos fines, pero no

conozco otras experiencias parecidas a esta... la diferencia es que aquí el ayuntamiento se ha hecho eco de peticiones vecinales.

4. ¿Cómo seleccionáis los solares y los usos?

Se priman calles muy transitadas que tengan cerca colegios u otros edificios públicos, calles con "carencias de espacios públicos", y también influye el tamaño, al estar en el casco histórico... la mayoría son muy pequeños, de geometría regular que facilite el uso y con medianeras en buen estado para acelerar la intervención. En algún caso primaba la información: ¡conocía al propietario!!! Lo cual suponía un gran ahorro de tiempo...

5. ¿Tienen algo en común vuestras intervenciones, más allá del color verde chillón?

En común tienen los símbolos para que se identifiquen como una actuación unitaria: el aparca bici y la flecha naranja, los macro-círculos numerados de forma secuencial, el "sello" de estonoessolar impreso en suelo o paredes... y la lógica de que para cuanto más tiempo nos prestaban el solar, más duraderos los materiales, mientras que cuanto más breve era la intervención, los materiales eran más reciclables y desmontables para su recolocación en otro solar.

6. ¿Tienen algo que ver vuestras intervenciones con el movimiento okupa?

En 2006 fue una demanda-iniciativa particular, con Vacíos Cotidianos fue difícil conseguir subvención y convencer a las instituciones, por lo tanto casi fue 1 movimiento okupa... iba pidiendo a todos y...con tonos poco moderados. En 2009, con estonoessolar, no tiene nada de okupa, ya que es una iniciativa municipal. Al principio muchos colectivos vecinales eran escépticos por el hecho de ser una iniciativa municipal, pero yo no me considero una funcionaria y en todo momento ha sido conversar y hablar con todos, así que me he ganado la confianza de todos, incluso de los más rebeldes. Ahora me llaman para pedir más huertos, más pistas de baloncesto, de skate... En fin, lo que más me ha gustado ha sido la calle...y la gente.

No me lo preguntas pero te lo explico algo sobre el concurso para niños. Todo el plan de empleo me pareció una medida muy "extrema": 1.000.000€ para dar empleo a parados.... (De los cuales solo 200.000 para material, el resto ha ido para sueldos de personal) pensé que si se da una herramienta útil, y con tiempo suficiente, en futuro se tiene la opción de poderla usar. Pensé en un programa para sensibilizar a niños, hacerles entender que su entorno es algo que dependerá de ellos, acercarlos a la arquitectura y hacerles dibujar algo para luego construirlo de verdad... Ha sido por supuesto un programa extra que nada tenía que ver con el plan de empleo, pero quería transmitir un mensaje a los políticos que han propuesto este plan de empleo... ¡y creo q ha servido!

7. ¿Cómo se presenta la nueva etapa del programa 2011?

En unos días nos sentiremos a hacer un balance de todas las solicitudes presentadas por parte de los distritos, que son muchísimas. Casi todos los sectores y también los barrios rurales quieren remodelar alguno de sus solares.

8. ¿Cómo es el proceso de seleccionar un proyecto u otro y decidir el diseño?

Ahora lo que toca es consensuar con los vecinos, juntas de distrito y entidades de cada sector qué uso se le quiere dar a los espacios. Es una labor de poner de acuerdo a todas las partes y recoger las sensibilidades, para luego plasmarlo.

9. ¿Cómo se trabaja con el concepto de espacios efímeros?

Se trata de utilizar un lenguaje sin peso y que sean los propios materiales los que expliquen que esto es una intervención temporal. La idea era entenderlo como un elemento nuevo, no matizar los huecos, sino que fuera el vacío el que expresara el carácter de las intervenciones.

10.¿Cómo se consigue que los fondos den de sí para todo?

Nos hemos buscado la vida, pues el importe era limitado. Algunas empresas nos han hecho precios más favorables y con algunos servicios municipales, como la Unidad de Montes, nos han servido todo el arbolado. El resto de materiales son de bajo coste pero dan buen resultado.

11.¿La participación ha sido clave?

En 2009 surgió como algo espontáneo y experimental. Llamábamos directamente al timbre y buscábamos las opiniones. A veces ha sido difícil pero siempre ha habido diálogo y colaboración. En 2010 se ha canalizado todo en las juntas de distrito.

12.¿Quedan espacios por habilitar?

Antes que expandirse es mejor rehabilitar. En el 2011 habrá que consolidar lo que hemos hecho en el 2010 y seguir interviniendo de la misma forma, en vacíos urbanos, ya que quedan muchísimos todavía.

13.¿Hubiera sido posible el proyecto en el modelo especulativo anterior, cuando simplemente se construía?

En 2006 intentamos empezar el programa i de los centenares de llamadas que realizamos, sólo conseguimos 5 solares. Por lo tanto, no. Era imposible conseguir que un propietario te cediese un solar de forma gratuita teniendo la posibilidad de sacar un rendimiento económico.

La conclusión es que el programa ha podido nacer gracias a la situación de crisis, ya que en la actualidad, es prácticamente imposible empezar unas obras si no puedes vender obra nueva.

14.¿Puede el programa cambiar la percepción del ciudadano con respecto al espacio público?

El gran valor añadido que le da el programa al espacio público es que el ciudadano ha podido participar de él antes de que el espacio haya sido diseñado. Este hecho tan básico, significa que sientan el espacio como suyo, lo vivan como suyo y lo traten como suyo.

15.¿Qué actividades se han escogido para realizar las intervenciones?

Principalmente usos deportivos y aumentar la superficie de espacios verdes.

16.¿Por que habéis elegido el deporte?

Antes de empezar a pensar en el programa de los espacios realizamos una doble tarea. Por una parte se habla con los vecinos, y por otra realizamos un pequeño estudio urbanístico para ver las carencias y necesidades del barrio.

El casco histórico es una trama consolidada y densa. Lo que más falta son espacios verdes y espacios para el deporte. Además creemos que el deporte es bueno y por eso fundamental que haya espacios para el deporte.

Planteamos varios espacios destinados al deporte. Canchas de baloncesto, de fútbol, mesas de ping-pong y petancas. Son intervenciones de muy bajo coste...La petanca ha costado 1400€ y ha sido ofrecida a la casa de mayores que hay junto al solar. El ping-pong: 1200€...

El espacio que mejor funciona es la de las canchas de baloncesto. Ahí se juega al baloncesto, pero también juegan a jockey...Se ha convertido en un espacio multifuncional con un uso espontaneo.